

בעקבי הצאן

ראש השנה תשס"ח

ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם (איוב א,ו).

ויהי היום ראש השנה הוה ויבאו בני האלקים להתיצב על ה', אלין ב"ד רברבא בני האלקים ודאי בנוי דמלכא קריבין לגביה, ואינון שבעין ממנן דסחרין תדירא למלכא ואינון חתכין דינא על עלמא, להתיצב על ה', וכי על ה' קיימי, אלא בשעתא דאלין קיימי על דינא, דינא קדמאה דכלא ביה מאן הוא דלא יוקיר לשמא דקודשא בריך הוא ודלא יוקיר לאורייתא ולעבדוי, אוף הכי מאן הוא דלא חייש על יקרא דשמא קדישא דלא יתחלל בארעא מאן הוא דלא חייש ליקריה דקודשא בריך הוא מאן הוא דלא שוי יקר לשמא דא (זוהר הקדוש במדבר רלא ע"א). ויש לעיין מה שייכות יש לזה עם שאר המעשה דאיוב.

ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה. אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם וכו' (בבא בתרא טו ע"ב). ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ. א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ובאיוב כתיב איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע (שם). ואז התחיל השטן לקטרג על איוב ואמרו חכז"ל שלשם שמים נתכוון, כיון דחזיא להקדוש ברוך הוא דנטיה דעתיה בתר איוב אמר חס ושלום מינשי ליה לרחמנותיה דאברהם (שם טז ע"א).

ומה היה הסוף? ויען ה' את איוב מן סערה ויאמר מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת (איוב לח,א-ב). ופרש"י אמר הקב"ה מי זה הוא מחשיך עצה מקלקל במילים וברוב דברים, שכתבתי איש תם וישר בתחילת הספר כדי לחול שמי עליו, והוא בא והחשיך וקילקל מה שיעצתי ברוב דבריו. ואיוב ענהו מי זה מעלים עצה (לקמן מב) אילו הייתי יודע עצתך לא הייתי מרבה בדברים. והקב"ה השיבו והלא אברהם לא היה יודע ועמד בעשר עכ"ל.

וביאר אחד מזקני רבני נטרונא שליט"א שבאמת היה איוב גדול מאברהם כדאיתא בב"ב טו ע"ב, אלא שהדין הראשון שאדם נידון בו בראש השנה הוא על כמה עשה למען כבוד שמו יתברך, והרי אברהם אבינו הלך בכבשן האש למען כבוד שמו יתברך, ולא הרהר אחר מידותיו אע"פ שלא ידע שהוא נסיון, ולכך זכה אברהם בדין יותר מאיוב.

עשרה דורות מנח ועד אברהם והיו מכעיסין ובאים עד שבא אברהם אבינו ונטל שכר כולם (אבות פ"ה מ"ב). וכן אמרו (חגיגה טו ע"א) ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם זכה צדיק נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם. ואמר רבינו מסאטמאר זצוק"ל שהנה הדין הוא הניזקין גובין מן העידית, ועל דרך צחות י"ל דע"י הההיזק עכבו המזיק מעבודת השי"ת, ולכך משלם מהעידית שיש לו דהיינו שכר המצות שעשה, וה"נ כל הדורות הללו היו עובדים ע"ז ובונים את הע"ז יותר ויותר ומעכבים כל העולם מעבודת השי"ת, עד שבא אברהם אבינו ואמר שאין בו ממש, והיה צריך להתגבר על כל הפראפאגאנדא שלהם, והם זרקו אותו לכבשן האש, ולכך הם נתחייבו לשלם לו מן העידית דהיינו משכר המצות שעשו. ולענינו, הרי זה עתה מאה שנים שהציונים וגוריהם בונים את הע"ז הציונית ע"י דרשותיהם ומכתבי עתים שלהם, ואשרי מי שבא ומבטל ע"ז זו שזוכה בשכר כולם.

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי וכו' קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרים ותגביה קרננו למעלה והושיענו בקרוב למען שמך, ברוך המקדש את שמו ברבים. ולכאורה אם מדברים בבני ישראל המקדישים את שמו יתברך מה שייך להתפלל קדש את שמך הא כבר נתקדש. ועוד מה מסיימים ברוך המקדש את שמו ברבים, דלכאורה אין זה מעין הפתיחה.

ויש לפרש ע"פ השבולי הלקט שדן אם יש לומר בסתר או לא, דנראה כאילו אומרים שיהא אדם ירא שמים בסתר דווקא, והביא בשם אחיו ר' בנימין דאדרבה צ"ל בסתר, דהנה איתא בתנא דבי אליהו (פרק כא), העטופים ברעב בראש כל חוצות, אין רעב אלא דברי תורה דכתיב הנה ימים באים נאום ה' וגו' מכאן אמרו לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר. ופירושו דנוסח זה נאמר כנגד דורו של שמד, כשגזרה המלכות שלא יהיו יראי שמים בגלוי, ועל זה אמרו דמ"מ לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר, ויקרא קריאת שמע בסתר.

וע"פ זה י"ל דהנה עיקר ותכלית העולם הוא קידוש שם שמים כמ"ש הרמב"ם ספר המצות במצוה ט' שאנו מצווים לפרסם שמו יתברך בעולם, וכשנמצאים בשעת השמד אין קידוש שם שמים ברבים, ולכך אנו מבקשים קדש את שמך על מקדישי שמך וגו' ר"ל אותן שמקדישים שמך בסתר עכשיו, קדש את שמך עליהם ברבים, ולכך מסיימין שפיר מעין הפתיחה ברוך המקדש את שמו ברבים.

ולעניננו הרי המוסד הקדוש נטרונא מקדישים שמו יתברך ומשתדלים לעשות קידוש השם זה ברבים, וב"ה כבר ראינו הצלחה, אבל לזה צריכים לעזרתכם, כי אזלה פרוטה מן הכיס וכמעט א"א להמשיך בעבודת הקודש, וישתקט קול קידוש השם בעולם ח"ו. לכך אנו מבקשים מידידינו ותומכינו שיחיל שימהרו למסור נדבותיהם לגבאי נטרונא קודם יום הדין הבא עלינו לטובה, ויה"ר שבזכות גילוי כבוד שמו יתברך כמעשה אברהם עבדו נזכה בדינא קדמאה להתברך בכל מיני ברכות וישועות ונזכה לראות בקיום הכתוב והיה ה' למלך על כל הארץ ויאיתו כל לעבדך בב"א.

בעקבי הצאן

סוכות תשס"ח

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת.

כך אנו אומרים בברכת המזון, והמקור הוא בעמוס ט,יא: "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת, וגדרתי את פריציהן והריסותיו אקים ובניתיה כימי עולם. ופירשו המפרשים (רש"י, רד"ק, מצודת דוד) דקאי על מלכות בית דוד.

והזהר (ויקרא ו ע"א) פירש פסוק זה תוך כדי דיבור על הפרק החמישי בעמוס, וכך מתחיל הפרק שם: "שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נושא עליכם קינה בית ישראל. נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל." ותמה על זה רבי יהודה לרבי אחא, היאך אפשר לומר כן שלא תצא כנסת ישראל מן הגלות לעולם. וידע רבי יהודה התירוץ שמתרצים העולם, שיש לקרוא, "נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל." (עיינן ברכות ד ע"ב.) אבל לא היה מתיישב אל לבו, דהא משמע מתחילת הענין שזהו פסוק של קינה ולא של נחמה.

אמר לו רבי אחא, גם לי היה קשה קושיא זו, ושאלתי לרבי שמעון בר יוחי, והשיב שבכל הגלויות הקודמות, היה זמן קץ מסוים, וכשהגיע הזמן קמה כנסת ישראל ושבה להקב"ה, שבה בתולת ישראל למקומה. אבל בגלות זה האחרון אינו כן; לא תקום מעצמה כמו בגאולות הקודמות. והראיה לזה היא מהפסוק "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל" לא יקימנה ה' לא נאמר, כי אם לא תקום. משל למלך שכעס על אשתו וגירשה מהיכלו לזמן מסוים. כשנשלם הזמן, קמה מעצמה ושבה להיכל המלך. וכן קרה פעמיים ושלש. בפעם האחרונה גירשה לזמן ארוך מאד, ואמר, "אין זה כגירושים הקודמים. בפעם הזאת אני אלך עם כל בני היכלי להשיב את אשתי." לבסוף הלך ומצא אותה שוכבת בעפר. מי יוכל לשער כבוד האשה באותה שעה ודברי המלך אליה, עד שהחזיק המלך בידיה והקימה ולקחה לביתו ונשבע לה שלא יתפרש ממנה לעולם. כך בכל הגלויות שגלתה כנסת ישראל, כשהגיע זמן הגאולה שבה ועמדה לפני הקב"ה, אבל הגלות זה האחרון לא כן יהיה, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו יבוא ויחזיק בידיה ויקימנה ויפייסנה וישיבנה להיכלו, ולזה נאמר "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת" – לא תקום מעצמה אלא אני מקימה. ומי הוא סוכת דוד? זה בתולת ישראל, וכך היא כבודה ושבה.

וממשיך הוזהר לומר שזהו פירוש הפסוק בזכריה (ט,ט) "גילי מאוד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך", שהוא יבוא לך ולא את אליו, הוא יבוא לפייסך, להקימך, לשלם לך על הכל, להכניסך להיכלו ולהזדווג עמך זווג עולם.

ולפ"ז אפשר לפרש הגמרא (ברכות ד ע"ב) אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל וכו' אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים. והיינו דאע"ג דלא תוסיף קום מעצמה מ"מ סומך ה' לכל הנופלים והוא יסמכנה ויקימנה.

בעקבי הצאן

חיי שרה תשס"ח

גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני (בראשית כג, ד).

פרש"י בשם המדרש אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת.

והקשו המפרשים דלעיל בפרשת לך לך כשהיה ריב בין רועי אברם לרועי לוט, פרש"י בשם המדרש שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין. וא"כ היאך רצה ליטול את מערת המכפלה מן הדין.

ותירץ הלבוש האורה שהבטחת הארץ היתה לזרע אברהם כלומר בזמן שיש לו זרע, ובפרשת לך לך עדיין לא היה לו זרע, אבל עכשיו בפרשת חיי שרה היה לו יצחק, והגיע זמן לירש את הארץ.

אבל הקשה הרא"ם דמלשון מדרש (ב"ר מא, ה) לא משמע כן, וז"ל אמר להם הקדוש ברוך הוא כך אמרתי לו לזרעך נתתי, אימתי לכשיעקרו שבעה עממים מתוכה, והכנעני והפריזי אז יושב בארץ עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ. הרי שאפילו כשיש לאברהם זרע אין לו זכות בארץ עד שיתעקרו שבעה עממין מתוכה.

ועוד הקשה היפה תואר מן הפסוק ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה (בראשית טו, טז). הרי כאן נבואה מפורשת שלא יזכה זרע אברהם בארץ כנען עד לאחר ד' דורות של גלות במצרים, ולא די במה שהוליד אברהם בן אחד.

והנה בספר יהושע (יד, טו) כתוב ושם חברון לפני קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא והארץ שקטה ממלחמה. ופרש"י האדם הגדול בענקים הוא - אברהם אבינו, הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנתעכבו במדבר, בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע, שאמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו.

ונוכל להוסיף על זה, דלא רק הארבעים שנה היו בשכר שכבדו את אברהם, אלא אף כל הד' מאות שנה מלידת יצחק עד יציאת מצרים באו להם בשכר זה. שהרי באמת הכנענים היו מקולקלים יותר מכל האומות שהרי התורה מראה להם כדוגמא של חיי תועבות שנאמר וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו (ויקרא יח, ג), וכבר נתמלא סאתם, וזולת הזכות הזה מה שכבדו את אברהם אבינו בכבוד גדול לא היה להם עוד זכות אחר ולא היו יכולים לישאר על אדמתם כלל.

ולפ"ז יש לתרץ שזהו שנאמר גר ותושב אנכי עמכם, ופירש"י אם תרצו, דהיינו שאם ברצונכם לציית אותי ולכבדני הרי אני גר דבזכות זה תזכו לישב על אדמתכם עוד, ואם לאו כלומר שלא תתנו לי אחזת קבר ולא תכבדו אתי שוב אין לכם גם הזכות הזו וכבר נתמלא סאתכם, ואז אהיה תושב שאין לכם זכות לישב על אדמתכם עוד. (דברי יואל, עמוד תצ)

בעקבי הצאן

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה'. ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו... (בראשית כה, כב-כג)

פרש"י ויתרוצצו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתחי עבודת אלילים עשו מפרכס לצאת. וכיון שהבחינה רבקה שיש במעיה בן רשע אמרה למה זה אנכי, למה הייתי מתאוה ומתפללת על הריון.

והקשה הרב יעקב דוד ווילאווסקי זצ"ל (הרידב"ז) מסלוצק (תר"ה-תרע"ג), א"כ במה נתנחמה בתשובה של שני גוים בבטנך. ותירץ וז"ל דהנה עינינו רואות תמיד כי רוב מהרסיך ומחריביך ממך יצאו, והמשחיתים את כרם ד' והחוטאים והמחטיאים את הדור העיקר הוא לא מן הרשעים הגלויים, כי מי שמגלח את זקנו ואוכל נבילה וטריפה ועושה תועבת ה' בגלוי לעיני השמש, הרשע הגלוי הזה אינו משודת הכלל בית ישראל, כי דבריו אינם נשמעים כלל ואינו נכנס ללב בני ישראל, ואין בכוחו לרחק את לב בני ישראל מן אביהם שבשמים, אלא בכוחו לפי שעה לבוא בעקיפין ובמלשינות לבטל מתורה ומצות, אבל לא יפעל כלל על לבות בני ישראל לרחקם מן אביהם שבשמים.

משא"כ אותן בני אדם שטינא בלבם והאפיקורסות ר"ל נשתרש בקרבם ושונאים בלבם התורה שבע"פ ושונאים את החכמים בלבם שנאה כבושה ועכ"ז הם שומרים הרבה מצות ומדקדקים בכמה מצות, ואומרים תהלים הרבה ורודפים אחרי תפלה בציבור ואחר קדושה, ועושים חבילות חבילות של מצות לעיני השמש, ולובשים בגדי תלמידי חכמים ומדברים בנחת, ויש מהם שנעשו מנהיגים בישראל מהם רבנים מהם חכמים מהם סופרים, וטינא בלבם, מקורבים ומחבבים להחפשים והאפיקורסים, ועושים במחשך מעשיהם וחופרים חפירה ורשת לרגלי תלמידי חכמים, האנשים הרשעים הללו מטילין זוהמא וכפירה אצל בני דורם וממאסים את התורה אצל המון עם, ומטילין ארס נחש הקדמוני אצל המון, לבזות הת"ח שיתרחקו בניהם מן לימוד התורה, ולהחליף על רוח זרה לחבק חוק נכרים, והמון עם אינן מרגישין כלל את טומאתם של אנשים הללו המתכסים באדרת שער למען כחש, ואדרבה קדוש הוא בעיניהם כי אין בכוחו של המון עם להבחין זה כמו שעניניו רואות וכו' הרשעים הללו המה המורדים והפושעים היותר גרועים מחטיאי הרבים וכו'.

ע"כ נתיראה רבקה אמנו כאשר ויתרוצצו הבנים בקרבה וכו' וסברה שהוא הכל אחד ונפל פחד עליה ותאמר למה זה אנכי, למה לי כל עיקר הריון והבנים ולמה נתפללתי ועוררתי רחמים על בן כזה, ע"ז השיבו לה בבתי מדרשו של שם ועבר שאל תפחד ואל תדאג, כי זה אינו איש אחד אלא שנים המה במעיך, צדיק הוא צדיק לעצמו והרשע הוא רשע לעצמו ואין סכנה ח"ו בזה, ששני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו, עכ"ל (נמוקי הרידב"ז).

והנה היום אנו עומדים בפני סכנת הציונים החפשיים וגם סכנת הציונים הדתיים. ושתייהן סכנות גדולות, אך סכנת הדתיים גדולה יותר, כמו"ש הרידב"ז שנראים כשומרי תורה ורודפים אחר מצות ובאמת טינא בלבם לכפור בגזירת הגלות ובאמונת ביאת המשיח שהאמינו בו ישראל בכל הדורות, שיבוא בעת שיעלה הרצון לפני הבורא ולא ע"י שום פעולת אנושית. ועוד, שסכנת הציונות החפשית נעשה חלש יותר ויותר במשך השנים, ככל שקשר היהודים החפשיים ליהדות פוחת והולך. אבל הציונות הדתית מתחזקת כמו בכל השנים ואפשר עוד יותר, לפי שאפילו בכתות המתרחקים מציונות יש הרבה ששכחו טעמי התרחקותם, ולכך יש לנו לפנות את כל כוחנו ללמד טועים בינה ולטהר לבות בני ישראל מכפירה זו.

בעקבי הצאן

עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה...ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם (בראשית לא, לב).

כתב רש"י בשם במדרש דמאתה קללה מתה רחל בדרך. ואע"פ שלא ידע יעקב כי רחל גנב את התרפים, ובודאי לא נתכוין לקללה, מ"מ חלה הקללה, דברית כרותה לשפתים, היינו שהקב"ה כרת ברית עם השפתים של צדיקים והוא מקיים את דבריהם, ולכן על הצדיקים להיזהר מאד בדבריהם.

ועל דרך זה פירשו חז"ל בסנהדרין קב ע"א את מעשה יהוא המלך, שבחר בו הקב"ה להפיל את המלכות בית אחאב ולבער עבודת הבעל מן הארץ, וכן עשה, הרג את המלך וכל ביתו, ואח"כ הכריז ואמר: "אחאב עבד את הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה. ועתה כל נביאי הבעל כל עבדיו וכל כהניו קראו אלי איש אל יפקד, כי זבח גדול לי לבעל כל אשר יפקד לא יחיה" (מלכים ב' י, יח-יט). ובכן במרמה קבץ את כל עובדי הבעל אל בית הבעל, ואז נכנסו אנשי יהוא והרגו את כולם. נתרצה הקב"ה במעשיו של יהוא והבטיח לו "בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל".

אבל אחרי כל זה אנו קוראים שיהוא בעצמו עבד את עגלי הזהב שבנה ירבעם בן נבט: "ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלקי ישראל בכל לבבו, לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל" (שם פסוק לא). ויש לתמוה היאך אפשר שצדיק זה, הלוחם מלחמת ה' נגד ע"ז, נכשל בעצמו בע"ז? "אמר אביי: ברית כרותה לשפתים." מכיון שאמר "יהוא יעבדנו הרבה" אע"פ שלא נתכוין אלא לרמות את עובדי הבעל, הדבר פעל עליו עד שבאמת עבד ע"ז.

אנו רואים היום כמה בני אדם חשובים המתנגדים למדינה הציונית, ובכל זאת אינם נמנעים מלהשתמש במילות מלשון הציונים "עברית" או לזמר שירות הציונים המדברים על חברון וירושלים כאילו הם "שלנו". בטוחים אנו שאינם מתכוונים אלא לשחוק בעלמא או ליהנות מן השיר, ואינם מאמינים ברעיונות אלו. ויש המרחיקים ללכת יותר ועושים עצמם כאילו מאמינים באיזה נקודות של ציונות, או עכ"פ מכבדים את האמונות הטפלות האלה, כדי לעסוק בקירוב רחוקים, וכנראה מקווים שבמשך הימים אחר שישוּבו אותם בעלי תשובה לתורה ומצות ילמדו דעת תורה האמיתית על הציונות. אבל על בני אדם כאלה לזכור את המוסר השכל שלמדנו מיהוא, שלהעמיד פנים כעובד ע"ז לכל תכלית שבעולם, אפילו לשם מצוה, לבסוף יביא לידי ע"ז.

שם בסנהדרין קב ע"א נותן רבא תירוץ אחר למה נכשל יהוא, וגם זה נכפל בדברי ימינו. "חתימתו של אחיה השילוני ראה וטעה." כאשר עלה ירבעם בן נבט, המלך הראשון של עשרת השבטים, על כסאו, קבץ את כל מנהיגי העם ובקש מהם שיחתמו על נאמנותם לו. אמר להם כל מה שאני אומר, אתם תעשו? אמרו לו הן. אמר להם אפילו לעבוד ע"ז? אמרו הצדיקים שבהם חס ושלום. אבל הרשעים אמרו להצדיקים, וכי עולה על דעתכם שאדם גדול כירבעם יעבוד ע"ז? בודאי אינו מתכוין אלא לנסותינו אם אנו באמת נאמנים לו. וקבלו טענה זו, והכל חתמו, אפילו הנביא הצדיק אחיה השילוני. וכיון שחתם אחיה השילוני על מלכות ירבעם, כל מה שעשה ירבעם אח"כ היה נראה כאילו נעשה בהסכמת אחיה השילוני. ולכן מובן לנו איך שיהוא, הקנאי הגדול הלוחם נגד ע"ז, עבד את עגלי הזהב שבנה ירבעם.

בזמננו נתיסדה תנועת אגודת ישראל ללחום נגד ציונות, ובשנים הראשונות זכתה להסכמתם וחתימתם של כמה גדולי ישראל אמיתיים, כגון החפץ חיים זצ"ל ורבי אלהן וואסערמאן זצ"ל ורבי חיים עוזר גראדזינסקי זצ"ל. אבל בשעת הקמת המדינה הציונית, כמה שנים לאחר פטירתם של גדולים אלו, הצטרפו עסקני אגודה להממשלה ומאז ועד עתה בקשו רק "לעשות בשר חזיר בטהרה" דהיינו לקרב את המדינה יותר אל הדת. ויש שומרי תורה הרבה המסכימים למעשי האגודה ומסתמכים על חתימות הגדולים מהשנים הראשונות של אגודה, כאילו כל הנעשה תחת השם "אגודה" נעשה בהסכמת אותם גדולים. כמו יהוא, יהודים אלה יכולים להיות קנאים גדולים הלוחמים נגד כל מיני ע"ז וכפירה שבעולם, בו בזמן שהם תומכים בע"ז הציונית.

בעקבי הצאן

וישלח תשס"ח

ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר (לב, כה).

כתב הגאון ר' שמעון שוואב זצ"ל (תרס"ח-תשנ"ג): מצינו מבוכה גדולה במדרשי חז"ל מי היה המלאך, בבראשית רבה (פרשה עז, ג והובא ברש"י) א"ר חמא בר חנינא שרו של עשו היה, וכן איתא במדרש תנחומא (וישלח ח) ויאבק איש עמו זה סמאל שרו של עשו שבקש להרגו. אבל בפרקי דרבי אליעזר פל"ז איתא אמר לו [המלאך] שלחני אמר לו [יעקב] איני משלחך עד שתאמר לי מה שמך וקרא [המלאך] שמו [של יעקב] ישראל כשמו שנקרא שמו ישראל, והוא פלא.

הנה המשכיל יבין שמה שאמרו חז"ל (עי' בראשית רבה פרשה עח, ג) שפרצופו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד פירושו שתפארת כבודו יתברך מיוסד על מדת אמת שזו היא מדתו של יעקב [כדכתיב (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב] ושרו של עשו הנקרא כפי חז"ל סמאל הוא ממונה על הפך האמת, אבל הוא מראה את עצמו כאילו הוא אמת לאמיתו, וזהו מה שאמרו חז"ל (חולין צא.) כתלמיד חכם נדמה לו. ולפי זה מובן שסמאל קרא את עצמו ישראל יען היותו שקר מוחלט. ודוגמא לזו היא אמונת הנוצרים (בני בניו של עשו) המאמינים בתנ"ך אבל מפרשים פירוש המלים של ציון וירושלים וישראל כרמזים על ע"ז שלהם. וכן מצינו שהכופרים בתורה מן השמים קוראים את עצמם "רבנים" ואינם אלא כומרים בעלמא, וקוראים בית תיפלה שלהם "בית הכנסת" דוגמת סמאל שקורא את עצמו "ישראל".

ועוד מספרים שיש מדינה בארץ חמדה מעבר לים ששרי המלכות והשליטים והמחוקקים הם כופרים מינים ואפיקורסים המחללים את קדושת עם ה' וקראו שם המדינה והמלכות שלהם בשם "ישראל" על אף שדתיים שונים לגמרי מחוקי התורה. (אולי נקט הרב שוואב זצ"ל לשון זה "מספרים שיש מדינה" לפי שהיה קשה לו להאמין שיהיה דבר כזה.)

ונאמר וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו (לב, כו) לרמז שנפגם מדת האמת של יעקב במקצת, ועל זה אנו מתפללים "וטהר לבנו לעבדך באמת" עד אשר יבא יעקב שלם עיר "שכם" ראשי תיבות שם כבוד מלכותו, ודי למבין. (מעין בית השואבה)

ואפשר שכוונתו בדברים הסתומים האלה, שיש היום מאבק בין הישראל האמיתי לה"ישראל" של הציונים, וכיון שראו הציונים שאינם יכולים לכבוש לגמרי את הישראל האמיתי, נטלו עצה להסיתם לבוא עמהם בברית ויוותרו במקצת על מידת האמת שלהם. היו רבנים שהתנגדו לציונות ואעפ"כ התירו להשתתף עמהם במידה מסוימת בטענה שזו היא חלק מהמלחמה נגדם. וסבר הרב שוואב זצ"ל שזהו ויתור במקצת על מידת האמת של יעקב אבינו.

וידוע שהרב שוואב זצ"ל היה מנהיג באגודת ישראל דאמעריקא ומ"מ סירב להשתתף בשום אסיפה יחד עם רבני אגודת ישראל מארץ ישראל, לפי שלא הסכים לשיטתם להשתתף בממשלת הציונים.

בעקבי הצאן

וישב תשס"ח

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען (לז,א).

פרש"י ביקש יעקב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף, צדיקים מבקשים לישב בשלוה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז. והקושיא מפורסמת דמה שביקש יעקב אבינו שלוה הרי היתה בודאי רק כדי שיוכל לעבוד הבורא יתברך מתוך שלוה בלי טורד ומונע, א"כ מדוע איפה אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים וכו' ומנע ממנו השלוה הלא הקב"ה רצון יראיו יעשה ורוצה בעבודת הצדיקים. וכן הרמב"ם בפ"ט מהל' תשובה ה"א כתב דזהו כל טעם השכר בעולם הזה, כדי לתת מנוחה להצדיקים להמשיך בעבודתם ולימוד התורה. וז"ל והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלוה ורבויה כסף וזהב כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא, עכ"ל.

ויש מפרשים מהאי טעמא שהפשט הוא בניחותא שאמר הקב"ה שבאמת לא דיין לצדיקים וצריך שיהיה להם שלוה גם בעוה"ז, אלא שלפי"ז לא יצדק סיום המאמר קפץ עליו רוגזו של יוסף דמזה משמע שלא השיג השלוה.

ובמדרש איתא זה המאמר בסגנון אחר שהשטן אומר כן וז"ל א"ר אחא בשעה שהצדיקים יושבים בשלוה ומבקשים לישב בשלוה בעוה"ז, השטן בא ומקטרג אמר לא דיין מה שהוא מתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז, וזה כבר מתקבל על הדעת שהשטן יאמר כן כי לו נאה ולו יאה דיבורים כאלו, אבל איך יתכן שהקב"ה יאמר דבר כזה כמ"ש רש"י ז"ל.

ואמר האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמאר זצ"ל בכ"א כסלו תשל"ט (בשנה האחרונה של חייו) דהנה יעקב אבינו כאשר התחיל להניח יסוד לגדל דורות כשרים בהיותו בארץ כנען התבונן בדעתו וראה שהוא נוטל על עצמו עול גדול ומשא כבידה, ובהאי פחדא הוה יתיב כיצד יוכלו להתקיים הדורות הללו שיתגדלו ע"ד ישראל סבא, מי יכלכלם ומי יתמוך בהם להחזיקם, והלא עלולים שם להכשל ח"ו בקבלת תמיכה מבני אדם שאינם מהוגנים וזה עלול לקלקל הכל ח"ו דכח הפועל בנפעל, כמ"ש הרה"ק ר' צבי אלימלך מדינוב זלה"ה בספרו אגרא דכלא פ' שופטים ועוד בכל מקום בספריו הקדושים דזו קבלה בידינו מרבתינו הק' דכח הפועל בנפעל. ומזה היה מפחד יעקב אבינו שלא יתקלו בזה שזה עלול לקלקל כל יגיעתו שיגע להקים דורות כשרים, והיה יעקב אבינו דואג ומיצר מהיכן יוכלו לקבל תמיכה ממקורות כשרים, ואם יהיו זקוקים להשפעת הממון של יושבי ארץ כנען המקולקלים זה עלול לילך ולהזיק ח"ו.

וכאשר ראה הקב"ה גודל פחדו של יעקב אבינו הכין לו מקור השפעה ממקור הקדושה שיוכלו להתקיים ולא יהיו זקוקים לממון הרשעים, ומה היה מקום ההשפעה, מה שקפץ עליו רוגזו של יוסף שע"ז נתגלגלו הדברים שנמכר למצרים ונעשה שם מלך וכל אוצרות הכסף באו תחת ידו ורשותו כמ"ש וילקט יוסף את כל הכסף (בראשית מז, יד) ומעתה עי"ז היתה כל ההשפעה הבאה לבית יעקב מקורה ממקור הטהרה מקור הקדושה, וז"פ ביקש יעקב לישב בשלוה שרצה להקים יסוד איתן כראוי מוצק שכל ההחזקה תהיה ממקור הטהרה ולא יצטרכו להנות ממקורות זרים, ע"כ עשה הקב"ה רצון צדיק וקפץ עליו רוגזו של יוסף ועי"ז לעבד נמכר יוסף ובאה כל ההשפעה לבני ישראל אך באמצעותו ובזה נתקיים רצונו של יעקב אבינו.

והשתא יתבארו דברי רש"י אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, בניחותא, והכי פירושו אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמוכן להם לעולם הבא, כלומר אין הם מסתפקין במה שסיגלו לעצמם מצוות ומעשים טובים, וכבר קנו לעצמם עולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, פירוש שהם חפצים להיות שלווים ובטוחים ולידע מה יהיה עתיד הדורות

שהקיומו, שהם מתאמצים להקים להם יסודות נאמנים ממקורות כשרים, שזהו יסוד קיומן, ולפיכך קפץ עליו רוגזו של יוסף, שעי"ז יוכל לשבת בשלוה בעוה"ז ויהיה נכון לבו בטוח בעתידן של הדורות שהקים.

ומה דאיתא במדרש אמר השטן לא דיין לצדיקים יתפרש בלשון תמיהה, שהשטן מפתה את הצדיק וכי לא די לך מה שהפכת לך מצות ומעשים טובים שתהנה מהם לעולם הבא, מה לך להתאמץ עוד בהקמת דורות ולהתעמל בקיומן. אכן הקב"ה רצון יראיו יעשה, ולפי שראה גודל הדאגה שהיה ליעקב אבינו עבור הדורות, הכין לו יסוד נאמן במה שהביא עליו רוגזו של יוסף, ובזה היה לבו סמוך ובטוח שיהיה לבניו קיום על דרך ישראל סבא.

בעקבי הצאן

חנוכה תשס"ח

לא יצא האיש בסנדל המסומר (שבת דף ס ע"א).

בגמ' מפרש סנדל המסומר מאי טעמא אמר שמואל שלפי הגזירה (פרש"י בני אדם הנשמטים מן הגזירה) והיו נחבאין במערה ואמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא (פרש"י שהנכנס יראה תחילה שאין אדם רואה והיוצא אל יצא שמא יש אויבים מבחוץ והוא לא ידע ויראוהו ויבינו שאנו כאן). נהפך סנדלו של אחד מהן כסבורין הם אחד מהן יצא וראהו אויבים ועכשיו באין עליהן, דחקו זה בזה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו בהן אויבים שכו', ומקשה הש"ס אם כן בחול גם כן יהיה אסור, ומתרג' מעשה כי הוה בשבת הוה.

ולכאורה צריך ביאור דברי הגמ' שגזרו שלא יצא האיש בסנדל המסומר דוקא בשבת כיון דהמעשה היה בשבת, דמ"מ מה שייד ענין זה לשבת. ואמר הגאון ר' אהרן קאצינעלנבויגן זצ"ל שחז"ל רמזו לנו בזה שכל מטרתם בהחבאם היה בכדי לשמור את השבת בזמן גזירות היוונים, ולכאורה בפשטות דבר גדול עשו בזה שהתחבאו כדי לשמור שבת. אלא שרצון השי"ת הוא שנכריז בפרהסיא כי שבת היום לה', ושיתפרסם בכל העולם כי עם ישראל מכריז על מלכות שמים ושומר את התורה הק' במסירות נפש, ולכן הגיע עליהם עונש נורא זה, ולכן גזרו חז"ל שלא יצא האיש בסנדל המסומר בשבת, כדי שנדע ונזכור כי אם נתחבא במערה בכדי לשמור את התורה ובכך נרצה להנצל לא יעזור כלום, וכהאנוסים בשפאניא אשר לאחר איזה שנים לא נשאר מהם מאומה, ודייקא כשנצא במסירות נפש ובפרסום, אף שלכאורה נראה שאז הסכנה גדולה יותר, דייקא אז יעשה לנו ה' נסים ונפלאות, ורק על ידי זה יש לנו זכות קיום, ולא תשכח מפי זרעו.

היום יש הרבה יהודים המתנגדים לציונות, אך אינם רוצים לצאת בפומבי, לפעמים כדי שלא לפגוע בקרובים וחברים, ולפעמים כדי לשמור על מקום עבודתם ועל כבודם. אבל המעשה של הסנדל המסומר מלמד אותנו שאין זה ההשקפה הנכונה. הקב"ה רוצה דווקא שעם ישראל יקבלו את עול הגלות ברבים ובפני כל העולם, ויקוו לישועתו בלבד ולא לשום תמורה. יהודים צריכים להגביה קולם בענין זה ולקבל על עצמם את כל ההפסד הנמשך מזה, ואז יבוא הקב"ה ויעזור כמו שעזר לאבותיהם.

בעקבי הצאן

ויגש תשס"ח

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה (מד, יח).

פרש"י מכאן אתה למד שדבר אליו קשות. הקשו המפרשים הלא יהודה בעצמו הסכים ואמר הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו, אלא שיוסף התחסד עמהם לפני משורת הדין ואמר חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם, ולפי שורת הדין כולם חייבים, וכפרש"י על הפסוק גם עתה כדבריתם כן הוא אף זו מן הדין אמת כדבריתם כן הוא, שכולכם חייבים בדבר, עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהן כולם נתפשים. אבל אני אעשה עמכם לפני משורת הדין וכו' א"כ מדוע עמד נגדו אח"כ לדבר אתו קשות.

וגם הלשון כי כמוך כפרעה צריך ביאור, שיש כאן שתי כ"ף הדמיון, והיה לו לומר כי אתה כפרעה, ולשון כמוך נראה שאיש אחר כמוך.

ונראה לפרש דהנה לכאורה ראוי להבין מה שאמר יוסף חלילה לי מעשות זאת וגו', הלא לפי נימוסי מצרים עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם כולם נתפסים, והוא היה מושל במצרים, הגם שמלך יש בידו לוותר ולעשות חסד נגד הנימוס, אבל לומר חלילה לי מעשות זאת לא יתכן.

ומכאן מוכח שכל התוכוחים היה על פי התורה, שהשיב יוסף על דברי יהודה שאמר הננו עבדים לאדני, חלילה לי מעשות זאת, אע"פ שבנימוסי מצרים המשפט כן, אבל חלילה לי מעשות היפך נימוסי התורה, דלפי דיני התורה אין דיניכם להיות עבדים. אבל מצד שני רצה לקחת את בנימין לעבד ואילו על פי תורה לא היה חייב להיות עבד. ומשפט זה של יוסף על פי דיני התורה לגזילה יחשב, ולכך קם יהודה לטעון נגדו, וכמ"ש בתרגום יונתן ארום מן שעתא דאתינן לוותר, הוות אמר לן מן קדם ה' אנא דחיל, וכדין חזרין דיניך למיהוי מדמיין לריבנוי דפרעה (בשעה שבאנו אליך אמרת לנו את האלקים אני ירא, ועכשיו חוזרים דיניך להיות דומין למלכותו של פרעה). וכן מבואר במדרש רבה וז"ל בנימוסות שלנו כתיב אם אין לו ונמכר בגניבתו וזה יש לו לשלם. והיינו שממה שאמר יוסף חלילה לי וכו' הכיר יהודה ביוסף שיש בו בחינת קדושה, אע"פ שהעלימו מן השמים הכרתו, אמנם ראו כי בדינו של בנימין מתנהג כאיש מצרי שלא על פי תורה לקחת את בנימין לעבד, א"כ הרי פוסח על שתי הסעיפים.

וידועה רעת הפוסחים על שני הסעיפים המראים עצמם ככשרים, ועיין בכלי יקר סוף פרשת כי תצא על הפסוק לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן וגו' שמדבר הפסוק באחד שקרי ואחד אמיתי, והורה שגם הישר נקרא תועבה, לפי שהאבן הישרה גורמת לו לשקול בשקרית, והרי לכך הוא מחזיק הישרה כדי לאמת שקר שלו, לכך גם הישרה תועבה עיי"ש, וכמו כן מי שפוסח על שתי הסעיפים הוא גרוע יותר מעובד עבודה זרה בגלוי, כי על ידי שמתנהג במקצת ככשרים, על ידי זה הוא מסית את בני האדם ומפתה אותם לטעות אחריו וחושבים אותו לצדיק, מה שאין כן העובד עבודה זרה בגלוי אין מי שיטעה בו.

ובזה יתיישב הענין כי מתחלה חשב יהודה שיוסף שר מצרי ע"כ אמר לו הננו עבדים לאדוני גם אנחנו וגו' דהנה ידעו מגזירת הגלות שמוכרחים להיות בגלות אצל אומות העולם וקבלו גזירת הבוי"ת שמו באהבה, אבל אחר שראה את יוסף מדבר כאיש יהודי שומר תורה ומצות ואמר חלילה לי לעשות היפך התורה, ולעומת זאת בדינו של בנימין רצה לדון בדיני מצרים, נמצא שהוא כפוסח על שתי הסעיפים, ועל כן לא קבל יהודה להיות בגלות אצל איש כזה, ועל כן לחם יהודה נגדו לבטל גזירתו.

ומה שאמר כי כמוך כפרעה אפשר להסביר בהקדם מה שפירשתי במאמר הכתוב הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו, והקשה האור החיים הקדוש שהיה לו לומר הנמצא איש אשר רוח אלקים בו כזה, ופירשתי דהנה יוסף היה יודע בשבעים לשון ע"י שבא גבריאל ולמדו כמבואר במדרש, אולם פרעה לא ידע שבגבריאל למדו, וחשב שהשיגו ע"י הלימוד בספריהם שכולם מלאים מדרכי עבודה זרה ושאר מדות רעות, ולכך אמר פרעה

הנמצא כזה וגו' פירוש איש כזה שידוע שבעים לשון ואעפ"כ יהיה רוח אלקים בו, זה דבר שאי אפשר במצאיות באיש אחר זולתו.

והנה ידוע מה שכתב הרה"ק ר' יוסף יעבץ החסיד בספרו אור החיים על דבר לימוד חכמת הפילוסופיא שמזיק מאוד לאיש היהודי ליפול ברשת המינות וכתב שאם תקשה עלי מהרמב"ם ז"ל, תדע שהרמב"ם היה איש קדוש מרחם, ונעשה לו נס כמי שאוכל נחשים ועקרבים ותהי לו למזון.

והנה יהודה לחם עם יוסף לפי שראה שהוא פוסח על שתי הסעיפים כנ"ל, אבל עדיין היה מסופק במהותו אולי יש בו משורש קדושה, ע"כ לא רצה לומר כי אתה כפרעה, כי הכיר בו שהוא נבדל משאר בני אדם, ואולי נעשו לו נסים שלא נתפס לדרך העקלתון, לכך אמר כי כמוך, פירוש איש אחר שמתנהג כדרך להיות פוסח על שתי הסעיפים לבסוף נעשה כפרעה, אבל לא רצה לומר לו כי אתה כפרעה לטעם הנ"ל.

בעקבי הצאן

ויחי תשס"ח

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה (מז, כח).

כתב רש"י שאחד מן הטעמים שפרשה זו סתומה היא לרמז שבקש יעקב אבינו לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו. ורבינו בחיי הוסיף שיש מקום אחר שאנו מוצאים מושג הסתום כמשל על הסתרת זמן הקץ: בישעיה טו, כתוב למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אותה ולסעדה. המ"ם סתום באמצע התיבה לרמז כי המעלה והמשרה של ישראל היא סתומה בזמן הגלות. לא יהיה לישראל שום שליטה ושום שרות בזמן הגלות, והזמן שישובו אלה לישראל הוא נסתר מעין כל.

ומצינו עוד מ"ם ההולך נגד חוקי הדקדוק: בנחמיה ב, יג יש מ"ם פתוחה בסוף תיבה. כתוב בחומות ירושלים אשר המ פרוצים ושעריה אכלו באש. ואמרו במדרש (לא מצאתי מקום מדרש זה) שהרמז בזה הוא: כאשר יסתמו חומות ירושלים שהם עתה פתוחים ופרוצים בזמן הגלות, אז תפתח המשרה שהיא סתומה.

בעקבי הצאן

פרשת שמות תשס"ח

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (א, א).

פתח בישראל וסיים ביעקב, וצ"ע. וכתב השם משמואל, בנו של האבני נזר, ששם ישראל מורה על התנשאות, כדכתיב כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל (בראשית לב, כט). ושם יעקב מורה על הכנעה, כמו הכנעת יעקב לפני עשו אחיו.

והנה ישראל שירדו לגלות הוצרכו להתחזק בכל עוז ולהזדיין בכל הכחות שבל יטמעו בגלות, ע"כ הזדיינו בכל שלשת הענינים (שמותם לשונם ומלבושם) שמורה עליהם שם ישראל שהוא התנשאות כאמרם ז"ל (סנהדרין ל"ז ע"א) חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, ויהיו כאפס ואין אנשי מלחמתו הם כחות החיצונים ורעי גוים המתקוממים והמפתים, ויביט על כל אלה בעין בוז, לעומת מעלתו וחשיבות תעודתו. וזה "שמות בני

ישראל הבאים מצרימה" הכוונה שבאים בכח מה שהם בני ישראל, ויש בהם שלשת הענינים שמורה עליהם שם ישראל.

והוסיף ואמר "את יעקב" הכוונה שהוא בצירוף ההכנעה והשפלות שמורה עליהם שם יעקב. והיינו שבצירוף ההתנשאות קבלו עליהם עול הגלות וסבלות מצרים, ואינם מתקצפים על כובד הגלות, וכמ"ש הכוזרי ומי שסובל הגלות ומתקצף כמעט שמאבד את עולמו (מאמר שלישי אות י"ב). והכניעה איננה למצרים אלא להשי"ת הגוזר את הגלות, וע"כ יכולות להיות ההכנעה והשפלות במדור אחד עם ההתנשאות ואין זה מבטל את זה כנ"ל, ושתי אלה החזיקו מעמד ישראל בגלות.

וזה לימוד לגלותנו המרה והארוכה הזו לאחוז בשתי המדות יחד להתנשא ולהכנע ולסבול עול הגלות, וכמ"ש (איכה ג,ל) יתן למכהו לחי ישבע בחרפה. והרה"ק אדמו"ר הר"ר בונם זצלה"ה מפשיסחא אמר שבאם הגוי קורא על ישראל דברי זלזול, והישראל עונה לגוי לעומתו הרי הוא מאריך את הגלות רח"ל, עכ"ד. אלא יסבול את הגלות בהתנשאות הנפש, היפוך הכת הידועה שאינם יכולים לסבול הכניעה וסבלות הגלות, ובוזה נזכה לפאר תחת אפר בב"א. (שם משמואל פרשת שמות תרע"ז)

בעקבי הצאן

וארא תשס"ח

ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו,ז).

בגמרא ברכות לח ע"א יש מחלקת תנאים בפירוש מילת "המוציא" בפסוק זה. רבי נחמיה אומר שהוא לשון עתיד, ומפרש "אתם חייבים לדעת כי אני ה' העתיד להוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. וחכמים אומרים שהוא לשון עבר, ומפרשים אותו בקשר לחלק הראשון של הפסוק: "אקה אתכם לי לעם במעמד הר סיני, ואז תדעו כי ה' הוא שהוציא אתכם מתחת סבלות מצרים."

וממחלקת זו יצאה מחלקת בנוסח הברכה על הלחם. לפי החכמים יש לברך "המוציא לחם מן הארץ" דהיינו שהוציא לחם זה מן הארץ. אבל לפי רבי נחמיה אי אפשר לומר כן, שאז היה הכוונה שעתיד להוציא לחם מן הארץ, והרי לחם זה שהוא אוכל כבר יצא מן הארץ. אלא צריך לומר "מוציא לחם מן הארץ" שהוא בודאי לשון עבר כמו שמוכח במדבר כג,כב.

ומספר הש"ס שתלמידי רבי זירא היו משבחים חכם אחד שהוא אדם גדול ובקי בברכות, אמר להם רבי זירא כשיבוא לידיכם שלחו אותו לי, כשבא החכם לבית רבי זירא נתן לו לחם לאכול, וברך החכם "מוציא לחם מן הארץ". אמר רבי זירא זה הוא שאומרים עליו אדם גדול הוא ובקי בברכות? בשלמא אם היה אומר "המוציא לחם מן הארץ" היה מלמד לנו פירוש הפסוק וגם פסק ההלכה כחכמים, אבל עכשיו שאמר "מוציא" מה חידש, הרי הכל מודים ש"מוציא" הוא לשון עבר. ומוסיף הש"ס שהחכם עשה כן כדי לצאת ידי כל הדעות.

והקשה האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל מה דתה הטענה על חכם זה? וכי אינו דבר טוב להחמיר ולצאת ידי כל השיטות? וכי הכל חייבים דווקא להקל כדי להורות הלכה?

ותירץ שעיקר ההקפדה היתה כדי ללמד לנו פירוש הפסוק, שהוא יסוד גדול באמונה. והיינו שרק על ידי מעמד הר סיני אנו יודעים שה' הוא שהוציאנו ממצרים ולא אחר. ולכאורה נראה כדבר זר לומר כן, דהא ביציאת מצרים ראו בני ישראל עשר מכות למעלה מן הטבע ונסים הרבה, וגדול מכולם קריעת ים סוף, ומי יראה כל

זה ולא יאמין שה' הוא שהוציאם ממצרים? ואם באמת לא האמינו אף לאחר כל הנסים האלה, מה היה יכול להביאם לאמונה?

והרמב"ם תירץ קושיא זה בהלכות יסודי התורה פרק ח הלכה א וז"ל: משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהאמין על פי האותות יש בלבו דופי, שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאם, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצילין בתוכו. צרכנו למזון, הוריד לנו את המן. צמאו, בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח, בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני שעניינו ראו ולא זר ואזינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים, משה משה לך אמור להן כך וכך. וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם, ונאמר לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת. ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי, שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה, עכ"ל.

אם כן מתן תורה בהר סיני היה הראיה היחידה שה' הוא שהוציא את ישראל ממצרים. רק לאחר מתן תורה היה מוכח למעלה משום ספק שה' עשה את כל הנסים האלה, ולא נעשו בשום דרך אחרת. ואף בזמננו אנו צריכים תמיד לזכור שהצלחת איזה דבר אינה ראיה על ישרותה ושהוא מותר על פי תורה ומרובה להבורא יתברך, כי ההצלחה, אפילו הצלחה גדולה, יכולה לבוא בכמה אופנים, ונסתרים דרכי ה', ואין לנו עסק בנסתרות. אלא כדי לדעת מהו איסור ומהו היתר, צריכים אנו לעיין רק בדבר ה' הנתונה בהר סיני ואז לעולם לא נתעה מן הדרך. וזהו מה שלמדנו מברכת המוציא לחם הארץ. (דברי יואל, ויקרא ע' פב)

בעקבי הצאן

בא תשס"ח

והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך (יג,ט).

בגמרא שבת קח ע"א שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה? אמר לו דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מדבר המותר בפיך. אמר לו אלא מעתה על גבי עור נבלות וטרפות אל יכתבו! אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך ואחד הרגו איספקליטור, איזה מהן משובח? הוי אומר זה שהרגו מלך. אמר לו אלא מעתה יאכלו! אמר ליה התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה.

ובמדרש רבה פרשת ויקרא על הפסוק הראשון ויקרא אל משה, אמרו חכמים: כל תלמיד חכם שאין בו דעה נבלה טובה הימנו, צא ולמד ממשה רבינו עליו השלום שלא נכנס עד שנקרא שנאמר ויקרא אל משה. והקשה החתם סופר שלש קושיות: א) מה שייך לומר תלמיד חכם שאין בו דעה, אם כן איננו תלמיד חכם. והרי חכם שהוא שוטה אינו חכם. ב) למה נקט דווקא נבלה טובה הימנו? ג) וכי זה צריכים ללמוד ממשה רבינו שלא יכנס בלי קריאה, והא אפילו ההדיוטים יודעים זה, ואם באמת צריכים ללמוד ממשה רבינו, שזו היא מדה גבוהה השייכת למדריגת משה רבינו, אם כן לא שייך לומר מי שאינו כמשה רבינו נבלה טובה הימנו.

ותירץ דבודאי אפילו הדיוטות יודעים שאין ליכנס למלך בלא קריאה וכמו שהיה אצל אחשורוש שכל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אשר לא יקרא אחת דתו להמית, אך המדרש כאן מדבר בתלמיד חכם מופלג וצדיק גדול הראוי לנבואה, ובודאי יש בו חכמה ודעה, אך לענין זה הוא טועה וחושב שמותר לדחוק שתשרה עליו

השכינה, ומתוך גודל צערו על שאינו מתנבא חושב כן, וכן מצינו בברוך בן נריה שהתלונן על שלא זכה לנבואה, ואמר יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמיה מה,ג).

ועל זה בא הלימוד ממש רבינו שמלכותא דרקייע כעין מלכותא דארעא, ואסור לדחוק בדבר זה, והעונש למי שדוחק יש ללמוד ממה שכתוב בענין השבועה שלא לדחוק את הקץ, שנאמר (שיר השירים ב' ז') השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, ואמרו חכמינו ז"ל שיליה כתובות (ק"א ע"א) שהקב"ה השביע את ישראל שלא לדחוק הקץ, ומחוייבים אנחנו רק להזמין עצמנו להיות ראויים להגאל, אבל לא לעורר האהבה ולדחוק הקץ בכח, ואף כאן כל נביא יחיד שראוי להשראת השכינה בכלל שבועה שלא לעורר ולדחוק שתשרה עליו שכינה.

ולפי זה מובן למה אמרו נבילה טובה הימנו, שהנה השבועה הזאת היא גזירה נחרצה "בצבאות או באילות השדה", ולא קנס מיתה סתם, אלא החמיר עליו בטרפות חיות השדה, ואמרו חכמינו ז"ל לענין כתיבת תפילין דנבילה עדיפא מנהרגה בידי אדם, ומכל שכן נטרפה על ידי חיות, ומשל לשנים שנתחייבו מיתה, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו אספקליטור. זה שהרגו מלך חשוב טפי, והכי נמי נבילה עדיפא שהרגה מלך, וכנזכר לעיל.

ואם כן זה המעורר אהבה של מעלה גרוע משארי חייבי מיתה בידי שמים שיהרגם מלך, ויהיה טרף כצבאות וכאילות. והן הנה דברי המדרש, שכל תלמיד שאין בו דיעה רוצה לומר תלמיד חכם גדול ומופלג וראוי לרוח הקודש, והוא דוחק לעורר האהבה ואינו לומד ממש רבינו שלא נכנס בלי קריאה, לכאורה הוא חייב מיתה כדכתיב אחת דתו להמית, אלא שנבלה טובה ממנו, שהוא טרף כפי חיות היער ויהרגו אספקליטור ולא המלך. (דרשות חתם סופר דף קנ"ב דרוש לז' אדר שני פרשת ויקרא תקפ"ו)

בעקבי הצאן

בשלה תשס"ח

ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלונתיכם על ה' ונחנו מה כי תלינו עלינו (טז,ז).

פרש"י ז"ל שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב, עכ"ל. וקשה דבכל מקום מצינו להיפוך שהערב רב היה תמיד אבן נגד לישראל כמ"ש בחטא העגל שחת עמך, ופירש רש"י הערב רב שקבלת מעצמך הם שחתו והשחיתו, וכן בשאר החטאים הם היו הגורמים, ואיך נעשה כאן התהפכות כל כך שהכלל ישראל הרעימו את הערב רב על משה ואהרן, וכי היו הערב רב צריכין לזה, וגם בלאו הכי היו מושחתין ממקורם הרע.

וא"א לחלוק על פירושו של רש"י, שהרי לשון תלינו הוא לשון הפעיל כמ"ש רש"י בהמשך דבריו, וע"כ שגרמו לאחרים להתלונן, וא"א לומר שדיבר משה אל הערב רב והם גרמו לישראל להתלונן, שהרי הערב רב לא ראו את כבוד ה' שהיו חוץ לעננים, ואיך יאמר להם משה וראיתם את כבוד ה', וגם המן לא ירד להם והם אכלו רק מתמצית המן כמ"ש חז"ל במקום אחר, וגם כתוב בפסוק הקודם ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל וכו' הרי שהיה מדבר אל ישראל ולא אל הערב רב, וא"כ בהכרח שמשה אמר לישראל שהם המלינים את הערב רב, וזה פליאה נשגבה כדלעיל.

והנה כשגזר פרעה שעבוד על ישראל אמרו חז"ל (סוטה יא ע"ב) ג' היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית. וראוי להתבונן א) מדוע באמת ברח יתרו, הלא יתכן שאם היה נשאר שם היה יכול להצטרף עם איוב שהיה צדיק ולהתגבר על עצת בלעם הרשע. ב) קשה על איוב למה שתק על עוולה הנוראה של שעבוד ישראל, דמצינו בפסוקי איוב

(כט, יב-ז) שנלחם נגד כל עושה עוולה במסירות נפש, שנאמר כי אמלט עני משוע ויתום ולא עוזר לו, ברכת אובד עלי תבא ולב אלמנה ארנן, עינים הייתי לעור ורגלים לפסח אני, אב אנכי לאביונים וריב לא ידעתי אחקרהו, ואשברה מתלעות עוול ומשניו אשליך טרף. וא"כ איך כאן שתק ולא מיחה כלל. ג) צריך להבין סברת פרעה ויועצי מצרים שהיו רשעים בהחלט ורצו לעשות לישראל רעה בכל יכולתם, איך לקחו להם ליועצים יתרו ואיוב שהיו שניהם צדיקים, הגם שאפשר שלא הכירו את יתרו לצדיק, אבל איוב היה מפורסם לאיש תם וישר ירא אלקים שאינו סובל עולה, ולכל היותר יעלה בידם לרצותו שישתוק ולא ימחה נגדם, מה להם לצרה הזאת ליקח יועצים שיהיו צריכים לפעול אצלם שישתקו, היו יכולים ליקח יועצים שיהיו מדברים כרצונם.

ויתבאר הענין בהקדם דברי הרמב"ן ז"ל על הפסוק הבה נתחכמה לו וזל"ק: לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב, כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר באו בעצת המלך הראשון וכו', אבל אמר שיעשו דרך חכמה, שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם וכו', והענין שלא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו להרגם בחרב המלך, או שישליכו אותם ליאור, אבל אמר לעם כאשר ימצא כל איש ילד יהודי ישליך אותו ביאור, ואם יצעק אבי הילד אל המלך או אל שר העיר, יאמרו שיביא עדים ויעשה בו נקמה, וכאשר הותרה רצועת המלך, היו המצריים מחפשים בבתים ומוציאים הילד משם וכו' עכ"ל.

ובזה יובן מה שלקחו להם יועצים צדיקים, כי עי"ז יכלו לחפות על כל מעשיהם הרעים ולתרץ כל רשעתם ולומר הרי צדיקים יושבים במועצת המלכות והסכימו על עצתנו, ומזה שיעכבו על ידם מלגזור גזירות אכזריות לא היו יראים, כי היו בטוחים בכח המלכות שיעלה בידם לגזור ככל העולה על רוחם, וידעו בבירור שלא ימחו היועצים בתוקף כ"כ ולכל היותר ישתקו ולא ידברו כלל, ועכ"פ כלפי חוץ יוכלו לתרץ את מעשיהם במה שצדיקים יושבים בעצתם, וע"כ יתרו שהשיג כותתם לא רצה לישב במעצתם וברח מהם, שלא רצה לחפות על מעשיהם הרעים, אבל איוב לא השיג את זאת ואולי היה לו חשבון שמוטב יותר לישב במועצתם ולהציל מה דאפשר, אמנם אעפ"כ נחשב לו כל הרשעות שעשו המצריים כאילו הוא היה עושה, ע"י שישב ביניהם ונתחבר להם וחיפה על מעשיהם, וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל (אבות פ"א מ"ז) במשנה אל תתחבר לרשע וז"ל שהוא עונש גדול שאין כמותו, כי החטא החמור - פשע בו עשה עבירה אחת, אבל זה בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים, ואם ידיו אסורים ולא נהנה בהם, אוי לרשע ואוי לשכיניו וכו' עכ"כ.

ואפשר שבאמת היה איוב לפעמים מוחה על מעשיהם הרעים, ועיקר עונש שלו היה מפני שישבתו ביניהם, ומה שאמרו איוב ששתק, הכוונה כי אע"פ שהיה מוחה לפעמים קצת, במה נחשב הוא, כי רוב פעמים היה מוכרח לשתוק מיראת המלכות, ואף אם עיתים רחוקות השמיע קולו במחאה חלושה, אין זה נחשב לכולם דבלא"ה לא היו דבריו נשמעים כלל ונידון כשתיקה, ועיקר החטא הוא מה שישב ביניהם ועל זה הגיע לו עונש הגדול שנדון ביסורים, כי בשיבתו שם נתן חיזוק ואומץ לרשעים לעשות רשעתם מה שלולא זאת לא היה לדם חוצפה גדולה כ"כ כמבואר בדברי הרמב"ן ז"ל.

ועל דרך זה יובן גם ענין התלונה שהיו ישראל מלינים את הערב רב, דבאמת היו תמיד הערב רב אבן נגף לישראל כנ"ל, אולם הם בלבדם לא היו בהם כח לפתות את בני ישראל, כי מי מהכשרים ישמע לעצת הערב רב, ורק ע"י שנמצאו גם מישראל כאלו שהתחברו עמם עי"ז קבלו חיזוק ואומץ ופנים של חוצפה להסית את ישראל, נמצא אתם שנתחברו אל הערב רב הם היו הגורמים אל התלונה, שעל ידם קבלו הערב רב חיזוק ואומץ, וזולתם לא היו ביכולתם כלל להסית את ישראל, ובפועל היו הערב רב המלינים את ישראל, אבל הכח היה מבני ישראל מאותם שנתחברו אל הערב רב, והם היו עיקר המלינים שעל ידי התחברותם על הערב רב היו מחפים על כל מעשיהם. (דברי יואל, עמוד תמב)

בעקבי הצאן

זכור את יום השבת לקדשו (כ,ח).

אמרו חז"ל זכרוהו על היין, וגם התקינו שיקדש אדם בשבת בבקר לפני הסעודה. ומעשה במרן החתם סופר זצ"ל שהיה בקיץ בעיר יערגן, סמוך לקהלתו בפרעסבארג, לשאוף אויר זך, ותמיד היה דר במדור בית נכרי, ופעם אחת ביקש ממנו איש נכבד וירא אלקים שיואל לו לדור בביתו וחצירו בריוח ולא יקבע דירתו אצל נכרי, ושמע לו החתם סופר ז"ל ודר שם. לא עברו ימים מועטים עד שנשמע לרבינו שבעל האכסניא מלשין מאוד וצוה רבינו להממשש שלו שידרוש מה הוא מלשין עליו, ענה המשמש שידוע אבל מתירא להוציא מפיו, והפציר בו רבינו ואמר ששמע שבעל אכסניא אמר בפומבי שרבינו ח"ו פושעי ישראל, וכאשר שמע כן רבינו שלח מיד רבינו בעד בעל האכסניא (אשר היה עם הארץ גדול) ושאל אותו במעמד אנשי העיר אם אמת הוא שאמר עליו שהוא ח"ו פושעי ישראל, ענה אמת הדבר, ושאל אותו על מה, וענה ראיתי את רבינו אוכל בשבת בצהריים בלא קידוש ואיזה יהודי אוכל בלא קידוש? (החתם סופר ז"ל היה דרכו לקדש על מיני מזונות בשבת בבקר ואח"כ כשהיה אוכל סעודת הצהריים לא היה מקדש עוד פעם). וכאשר נשמע כן בין המקובץ שם יש שהיו משחקים על דברי עם הארץ, ויש שהיו כועסים עד לוליי היה רבינו מציל אותו לא יצא ריקם.

ובלילה הרהר רבינו ז"ל על מה עשה ה' לו ככה, שבימי זקנותו יאמר עליו אחד בפומבי שהוא פושעי ישראל ח"ו. ונפל בדעתו אפשר משום שעבר על דברי חז"ל עם הארץ חסיד אסור לדור בשכונתו (שבת סג ע"א). ועדיין לא נתישב דעתו כי אמר הלא הייתי יודע מהאי גמרא ולמה לא נתן ה' מיד בדעתו לזכור בהאי גמרא ולא הייתי משנה דירתי. שוב אמר נתתי שמחה בלבי, על זה הייתי מצער כל ימי, הלא יעמדו על ישראל טרם ביאת הגואל ב"ב רועים בעלי לשון זרוע בני ערב רב כמבואר במתני' ובגמ' וזוהר, והרהרתי א"כ יהיו המנהיגים ח"ו לא יזכר עוד שם ישראל בזמן ההוא. הראה לי הקב"ה כמה גדול הוא מה שאמרו חז"ל למה ניתנה תורה לישראל מפני שהן עזין (ביצה כה ע"ב). ראו, אני זקן ורב גדול בקהילה גדולה ובישיבה גדולה, וכמה תלמידי חכמים ורבנים באים לקבל פני, ואפ"ה אמר האי בעל אכסניא עם הארץ שאני ח"ו ממושעי ישראל, ולמה? מפני שהוא ראה מאבותיו שעושים קידוש בצהריים ואני לא עשיתי כן. א"כ לא נתיאשו עוד ישראל מאמונתם, כי הנאמנים לה' לא ישאו פני איש, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם. המעשה הזה סיפר החתם סופר ז"ל כמה פעמים לתלמידיו. (לב העברי על צוואת החתם סופר, עמוד נד, וכן הובא בחוט המשולש, עמוד קכג)

וא"ת מה עם ענין אמונת חכמים, והלא אמרו חז"ל (הובא ברש"י על דברים יז,יא) שחייבים לילך אחר החכמים אפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. והזכרנו ענין זה בשם הספר דרש משה בעקבי הצאן על פרשת קרח תשס"ו, שכל אדם חייב לשמור את דיני התורה על פי מה שיורו חכמי הדור ולא כמו שנראה בעיניו, וכן הזכרנו בפרשת יתרו תשס"ו את דברי הגרי"ז מבריסק זצ"ל שאמר בשם האדמו"ר ר' מנחם מענדל מקוצק זצ"ל שגם עמלק שמע על קריעת ים סוף אך מפני שלא היה לו רבי טעה ויצא להלחם בישראל, ולכן כששמע יתרו על קריעת ים סוף ועל מלחמת עמלק ידע שא"א להבין דרכי הקב"ה ולהיות יהודי בלי רבי, ולכך בא אל המדבר ללמוד ממה רבינו. ואמר הגרי"ז שזה היה החסרון של בעל האגודה בשעת הקמת המדינה הציונית, שלא היה להם רבי, והחליטו על ענינים גבוהים מעצמם.

י"ל שבודאי צריכים לקבל רבי ולשאול ממנו כל דבר, אבל כוונת החתם סופר שאין לילך אחר הרבי בעינים סגורות בלא שום שאלות, אלא כשיש לו קושיא חייב לשאול את פיו: מדוע ככה עשית, הלא כתוב בתורה כך וכך. ואז אם הרבי משיב לו על פי הלכה בטוב טעם - הרי טוב, ואם הרבי מודה על האמת שטעה יחזור מן הטעות, ואם הרבי הוא ח"ו רשע ומומר כמו שניבא החתם סופר שיהיו רבנים כאלה, יהיה ניכר מתשובתו שאינו עושה על פי הלכה אלא על פי פאליטיק וחשבונות אחרים, ואז יפרוש ממנו ויבחר לו רב אחר שהוא תלמיד חכם וכוונתו לשם שמים בלבד.

וכן מצינו בכל מקום בתלמוד, שהקשו האמוראים על רבותיהם, ולפעמים הודה הרב על האמת, ולמשל במסכת שבת דף נה ע"א היה שמואל יושב בדין ובאה אשה וצווחה לפניו ולא השגיח בה, אמר לו רב יהודה תלמידו, לא סבר ליה מר אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (משלי כא, יג), אמר לו שמואל שינא רישך בקרירי רישא דרישך בחמימי (חריף, אתה צודק ואני רבך אענש רק במים קרים בשביל זה, אבל ראש הבית דין מר עוקבא יענש בחמים).

ומה שהאשים הגרי"ז את האגודה היינו לפי שלא קבלו פסק מרבותיהם כלל בעת הקמת המדינה, ובלא דעת תורה עלול אדם לטעות, אבל גם מי שמקבל פסק מרבו צריך להציע בפני רבו כל הקושיות שיש לו על פסקו כדי שיתברר הענין, וכמו שאמר החתם סופר.

בעקבי הצאן

משפטים תשס"ח

לא תהיה אחרי רבים לרעות (כג, ב).

הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, כשהיה מדבר על הציונות, הסביר את הענין במשל נאה. היה עיר אחת שהיה בה באר שהיה סתום וחתום מאז ומקדם, וידעו כל אנשי העיר שמי הבאר יש בהם רעל וכל השותה מהם נעשה משוגע.

פעם באה קבוצת רופאים חשובים לעיר, ושמעו על ענין הבאר. אמרו, "אנו רוצים לחקור את הדבר בעצמינו" ובקשו מאנשי העיר שיפתחו להם את הבאר. ובהיותם רופאים חשובים, לא יכלו אנשי העיר למאן בהם, ופתחו להם את הבאר. הרופאים עשו בדיקות כדרך אנשי המדע, ובאו למסקנה שאין שום דבר רע במים ואין שום סכנה בשתייתם. התחילו איזה אנשים לשתות מן המים, ונעשו משוגעים ר"ל. ובהיות הבאר פתוח, באו עוד יותר ויותר אנשים לשתות, ונעשו כולם משוגעים, והמשוגעים האלה התחילו לומר על השאר שעדיין לא שתו שהם משוגעים. כן כן דרך המשוגע – מדמה את עצמו לבריא ואת שאר בני אדם למשוגעים. הבריאים צעקו על המשוגעים שהם משוגעים, אבל לא שמעו להם.

כיון שהיה הבאר פתוח, שתו משם כמעט כל אנשי העיר, עד שלא נשארו כי אם מיעוט מן המיעוט (או אחד לבד) שלא שתו. וכל העיר צעקו על מיעוט זה: "משוגעים! משוגעים!" עד שנכנס ספק בלבם של המיעוט הזה ואמרו לעצמם, "אולי הצדק עמם, אולי אנחנו המשוגעים והם הבריאים, ועלינו לשתות מן המים ולהתרפאות."

אבל אף הם השיבו לעצמם בסברא הזאת: "עדיין זוכרים אנחנו את הימים הקדמונים כשהיה הבאר סתום וחתום, והיה ידוע ומפורסם לכל שכל השותה מהם ישתגע. אם כן על כרחך אתנו הצדק. אנו הבריאים, וכל שאר אנשי העיר הם המשוגעים, ולא נשתה מן הבאר בשום אופן." (משכנות הרועים, עמוד ער)

אם הגר"ח מבריסק זצ"ל היה יכול להגיד משל זה בימיו, ק"ו בימינו כשלאבוננו רוב העם היהודי הם ציונים. מפעם לפעם נכנסים ספקות וחולשה בלבבות היהודים הנאמנים המתנגדים לציונות, וחושבים אולי אנחנו המשוגעים וכל הציונים האלה הם היהודים הנאמנים. וכדי לידע מה היא הדרך הישרה, צריכים תמיד להסתכל על דורות הקודמים, ולזכור הימים שכל יהודי היה מאמין בביאת המשיח, ושהגאולה היא לה' לבדו, והגלות היא גזירת הבורא יתברך. צריכים ללמוד ספרי הקדמונים ולהבין שהציונים הם שסטו מן הדרך ולא הם.

זהו מה שלמדנו שלמה המלך בשיר השירים (א,ח): אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. ופרש"י אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך, צאי לך בעקבי הצאן, הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים, התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתו ושמרו משמרתו ומצותיו ולכי בדרכיהם ואך בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות.

בעקבי הצאן

תרומה תשס"ח

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (כה,ח).

כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות בית הבחירה ה"א מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות והוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש, עכ"ל. ובהל' מלכים פירש הרמב"ם מי יקיים מצוה זו לעתיד לבוא, וז"ל: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל.

אך בגמרא בבא קמא ס' ע"ב איתא: שלם ישלם המבעיר את הבערה, אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון שנאמר וצת אש בציון ותאכל יסודתיה, ואני עתיד לבנותה באש שנאמר (זכריה ב,ט) ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. וכן אנו אומרים בתפלת נחם בתשעה באב. וא"כ איך כתב הרמב"ם שמלך המשיח יבנה את המקדש?

ותירץ הערוך לנר על סוכה מא ע"א שמקודם יבנה בית המקדש בידי אדם ע"י משיח, ואח"כ יבוא בית המקדש של מעלה לתוך הבית שנבנה כנשמה בתוך הגוף, וכמו שירד במשכן ובמקדש האש של מעלה בתוך האש של הדיוט שנבער בעצים.

ועל כל פנים מה שאומרים אלה הציונים הקוראים לעצמם "מכון המקדש" בשם הרמב"ם שאנו בעצמינו נבנה בית המקדש השלישי הוא שקר, שהרמב"ם לא כתב אלא שמשח יבנה את הבית. וכן כתב התוספות יו"ט בפ"ה ממסכת יומא, שיש הרבה ספיקות בהלכות בנין בית המקדש ובפירושו המקראות ביחזקאל, וחז"ל לא ביארו לנו, וכשיבנה בית המקדש כבר בא אליהו והתיר כל הספקות. והביא דברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"א ה"ד שכתב שמדות בית שלישי כתובות ביחזקאל אך אינן מפורשות ומבוררות. וכן כתב התוספות יו"ט בפתיחתו למסכת מדות וז"ל הבנין של עתיד יש בו שינויים ולא ישו ע"ם בית שני ואין יודעין הפירושו ביחזקאל באיזה אופן לבנותו, אלא שכשנזכר לבנות בנין העתיד יגלה הקב"ה עינינו ומלאה הארץ דעה את ה' להבין הסתום בדברי יחזקאל ונבנהו. וכן כתב התו"ט בפירושו על הפטרה פרשת תצוה, והביא גם מהרד"ק על מקצת ענינים מבנין הבית דלעתיד שאליהו עתיד לדורשם כי אין אנו מבינים בם. הרי שאי אפשר כלל לבנות בית המקדש קודם ביאת אליהו ומשיח, וכן מבואר ברמב"ם.

והמהר"ם חגיז בספר אלה מסעי דף יט הביא מעשה שכותל המערבי ומקום המקדש היה מכוסה בזבל ואשפה מרובה שהוטל שם בפקדת הרומיים שלא יהיה ניכר המקום כלל, וח"ו לא יהיה זכר למקום המקדש, והיה אח"כ מלך אחד מלכות של חסד שפיזר הון רב לסלק האשפה עד שגלה את כותל המערבי והיסודות הנראין היום לעין כל, ונתן כבוד גדול למקום המקדש, וקרא אח"כ את היהודים ודבר על לבם באמור הנה מאת ה' היתה זאת להחזיר עטרת הבית ליושנה, הרי היסודות לפניכם בנו אותה על הוצאות שלי ואל תשגיחו בהוצאה. היהודים נשבר לבם בקרבם וגעו כולם בבכיה ולא ענו דבר, אמר להם המלך למה אתם בוכים במקום שהיה לכם להיות שמחים כי למחי' שלחני אלקים לכונן בית מקדשו אשר החריבו אותו הרומיים, אם על ממון אתם

דואגים כבר אמרתי לכם כי על ההוצאות שלי תהיו בונים אותה. ענה זקן אחד שבהם בבכיה רבה, יחי אדוננו המלך ויארץ ימים על מלכותו, אנו עבדיך מחויבים לברך את ה' אשר יעצך ולהחזיק לך טובה על חסדך זה האחרון מן הראשון שאתה מתנדב הוצאת הבית, אמנם כפי אמונתנו אין בידינו לבנות הבית, שאנו מאמינים ומקווים שהבית הזה יהיה לנו בנוי מאת ה' מן השמים כשיהיה ברצונו יתברך לא זולת, עכ"ל. הרי שהביא את דברי הגמרא כפשוטן שהבית השלישי יהיה בנוי מאת ה', אבל לפי דברינו אף לדעת הרמב"ם שהבנין הוא בידי אדם היה יכול לענות שרק המשיח יכול לבנות הבית ולא זולתו.

כתב הרב יעקב טייטלבוים ז"ל: כשבאתי להרבי מסקולען, ביקשני שאחזור בפניו מה ששמעתי בשם האדמו"ר רבי ישראל מרוזין זצ"ל על מה שיהי' לעתיד לבוא. אמרתי לו שא"א מו"ר זצ"ל סיפר לי, ששמע מזקני זצ"ל, ששמע מפה קדשו של הרוזינער בזה הלשון, "קודם ביאת המשיח ירד עמוד אש מן השמים כמו שירד לאלי' בהר הכרמל. יהודים תדעו, שלא ירד לנביאי האמת, אלא לנביאי השקר, און מען וועט דארפן קריכן אויף גלייכע ווענט כדי צו בלייבן ביי די אמונה" (ויצטרכו לטפס על קירות חלקים כדי להשאר באמונה).

שאלתני האדמו"ר, אם אמר הרוזינער שיהי' זה בבית המקדש, ועניתי שאיני יודע, מסתמא אם אמר אש מהשמים מסתמא יהי' במזבח כאלו הנביא שהי' במזבח. אז ביקשני הרבי שאחזור עוד הפעם על הדברים, וחזרתי לו, וכן פעם שלישית. שאלתיו, מדוע רוצה לשמוע הדברים כ"כ הרבה פעמים? ענה לי, ששמע מעדים נאמנים שכשהאדמו"ר מסלונים (בעל "דברי שמואל") זצ"ל הי' חולה, והמחלה היתה אנושה ויעצוהו הרופאים שישע לברלין שיש סיכוי לנתחו שם. למחרת בבקר החליט שלא ליסע, רק אמר דברי צוואה לכלל ישראל. "יהודים תדעו, שאנשים שאינם מהוגנים, לפני ביאת המשיח יסעו לארץ ישראל, ויצליחו שם בנצחונות גדולים, ויבנו ביהמ"ק וירד אש מן השמים בביהמ"ק זה כמו בימי בית ראשון, ותדעו שאין אש זה מסיטרא דקדושה, רק מסיטרא אחרא". האדמו"ר מסקולען ביקשני שאפרסם צוואה זו בשמו, והוסיף, "אם ישאלוני אמיתות עדות הצוואה הזו, אוכל לתת עליה שבועה דאורייתא". (קול יעקב לר' יעקב טייטלבוים דף קצ"ב).

בעקבי הצאן

תצוה תשס"ח

ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים (כח,ל).

בברכות דף ג ע"ב מסופר שלא היו ישראל יוצאים למלחמה אלא אם כן שאלו באורים ותומים: "מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים". והרמב"ם בהלסת מלכים פ"ה לא הזכיר אורים ותומים אבל דיבר בענין שאלת הסנהדרין, וכתב שם שדווקא במלחמת הרשות צריך להמלך בסנהדרין, אבל במלחמת מצוה לא: "מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בה רשות בית דין אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת, אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד." ואיזו היא מלחמת מצוה, פירש שם בה"א: "זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם."

ולא רק שאין צריך ליטול רשות מסנהדרין ומאורים ותומים, אלא אף בזמן הגלות שאין לנו מלך וסנהדרין כלל יש ענין של מלחמה נגד צר הבא על ישראל, כדאיתא בשולחן ערוך אורח חיים סימן שכ"ט ס"ו: "עכו"ם שצרו על עירות ישראל, אם באו על עסק ממון אין מחללין עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. הגה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא." ופירש המשנה ברורה: ר"ל כשהקול יוצא שרוצים לבוא אעפ"י שלא באו עדיין מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו. ודין זה שייך אפילו בזמן הגלות, שהרי מקורו בעירובין מה ע"א ושם פירשו האמוראים הדין בבבל: "אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא, ותרגומא נהרדעא."

אבל אין זה דומה להמלחמות שעורכים הציונים, מכמה טעמים: א) שם הם נלחמים להגן על המדינה שלהם, לפי שהאומות הנלחמים עליהם אומרים שרוצים להשתלט על הארץ ואינם מכירים בשלטון הציונים. וכיון ששלטון ישראל על ארץ ישראל בזמן הגלות אסור מדין שלש השבועות, נמצא דכל מלחמה להגן על השלטון הזה אסורה. ב) רוב מלחמות הציונים לא היו אפילו להגן על המדינה שלהם, אלא הציונים פתחו במלחמה תחילה והתגרו באומות. ג) השולחן ערוך מדבר בזמן הגלות כשיהודים דרים בתוך איזה אומה, והאויב הוא מאומה אחרת, ואז חייבים היהודים לצאת למלחמה להגן על עירם בתורת חלק מהמדינה שיושבים בה, אבל אסור לישראל בזמן הגלות לערוך מלחמות בתורת עם ישראל מגינים על עצמם נגד האומה שיושבים ביניהם.

ואילו היו היהודים שבארץ ישראל מוותרים על מדינתם וממשיכים לדור בארץ בתנאים שיקבעו האומות שיקבלו השלטון, ואח"כ היו באים אויבים עליהם מצד אחר (לא מהממשלה המושלת על ארץ ישראל) היו מותרים לצאת נגדם בכלי זיין וכדין השולחן ערוך, שהרי לא היתה מלחמה זו להגן על מדינה אלא להגן על נפשות ישראל.

בעקבי הצאן

כי תשא תשס"ח

וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו. ויאמר ה' אל משה אמור אל בני ישראל אתם עם קשה עורף רגע אחד אעלה בקרבך וכליטיך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. (לג, ד-ה)

הקשה האלשיך דמעיקרא קרא להם עם ואח"כ קרא להם בני ישראל. ועוד דמעיקרא כתוב ולא שתו איש עדיו עליו, משמע שכבר הורידו את עדים, ואח"כ צוה להם להורידם, משמע שעדיין לא הורידו.

ותירץ שיש בישראל שני סוגים: שלמי הכשרון הנקראים ישראל, והבלתי שלמים הנקראים עם. ושניהם חטאו בעגל במה שלא מיחו בעושי רשעה, אך אלה השלימים לא היה די בחטא זה להוריד מהם העטרות שניתנו להם ע"י מלאכי השרת בשעה שהקדימו נעשה לנשמע, אבל העם הבלתי שלימים כשנוסף להם עון זה שלא מיחו הוצרכו להוריד את עדים מיד אחר מעשה העגל.

ולכן כששמעו העם את הדבר הרע הזה שלא יעלה ה' בקרבם התאבלו, כי נוסף להם שבר על שברם, ולא החזירו את העטרות שפרקו בעת חטא העגל. אבל אלה הנקראים בני ישראל עדיין היה להם העטרות והיו בוטחים בהם להנצל משעבוד מלכויות וממות. אבל אמר ה' אל משה, אמור להם גם אתם צריכים להוריד את העטרות.

והענין כי מאז ברא אלקים אדם על הארץ היה רצונו לעשות מרכבה מבני אדם כמאמרם ז"ל (בראשית רבה יט, ו) משעה שברא הקב"ה את עולמו נתאוה שתהיה לו דירה בתחתונים וכו'. וכן עשה על ידי אדם וחווה, טרם יעשו את הרע ושלטה במ זוהמת נחש. ועל כן לבוא אל התכלית, ראה הוא יתברך כי טוב המות לאדם למרק ולטהר בכור הארץ כל זוהמתם להחיותם זכים וברים מוכנים להיות מרכבה אל השכינה כמלאכי השרת. ועוד הוסיף הוא יתברך על ידי אבינו אברהם לשעבדנו למלכויות למען מרק וטהר גם על ידם את עמו להציל אותם מגיהנם העתיד, כמאמרם ז"ל (עירובין י"ט ע"א) לעתיד לבא אברהם יושב בפתח גיהנם ואינו מניח אדם ליכנס בו, כי מאז בירר לנו את הגליות.

והנה כאשר ניתנה תורה ופסקה זוהמתן וזכו אל העדי הנזכר אשר הוכנו להשיג האושר העתיד להיות מרכבה אל השכינה מאז כי פסקה זוהמתן, ניתן להם שני מגינים, אחד להגן מן המות ואחד להגן מן הגלות. והנה ע"י עון העגל נהפך לאבל מחולם, כי שבה זוהמתן למקום ואבדה תקות כל הטובה העתידה שהיא להיותם

מרכבה אל השכינה אם לא ע"י מירוק הגליות והמות המצרפת את גויותם במותם מחלאת זוהמתם, ע"כ אמר אלהים אוי להם לישראל אם לא יורידו עדים מעליהם, כי הלא יהיו בני חורין ממות ונמצא חלאת זוהמתן בלתי מתמרקת לעולם ולא יוכנו עוד בכל ימיהם, גם אם לעולם יחיו, להשיג האושר העתידי בגוף ובנפש, וטוב מהם הנפל, ע"כ כל טובם תלוי בהוריד עדים מעליהם שע"י כן יתמרקו ויתלבנו ויוכנו אל כל הטוב שעתידי הוא יתברך להביא עליהם.

וזה מאמרו יתברך ועתה הורד עדיך מעליך וקבל מות וגליות ואל יקשה בעיניך, כי לטובתך אני אומר, כי ע"י כך ואדעה מה אעשה לך, כלומר כל כך תהיה הטובה אשר אעשה לך שלא ידענה זולתי, והוא מאמר הכתוב עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה סד, ג) וזהו ואדעה כו', לומר ואדעה אני לבדי מה שאעשה לך, כל כך וכך יהיו רבוייו ורוממות איכותו לעתיד. (תורת משה פ' תשא).

ויקהל תשס"ח

וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו את כל אשר צוה ה'. (להי')

פעם היה רב ציוני מפורסם שהיה מתחבר ומחזק מאד את מיסדי ומנהיגי הציונות, אע"פ שהיו עוברים על כל התורה כולה. באו אליו כמה מרבני הדור בטענה: "היאך אפשר שיבנה הארץ על ידי אנשים כאלה העוברים על כל התורה בפרהסיא? הלא זהו חילול הקודש כפשוטו!" השיב להם הרב: "אין כאן שום חילול הקודש. הגה בעצמך: המקום הקדוש ביותר בארץ ישראל הוא בית המקדש, והמקום הקדוש ביותר בבית המקדש הוא קודש הקדשים. כשהיה בית המקדש על מכונו, לא היה שום אחד רשאי ליכנס לקודש הקדשים חוץ מהכהן גדול, ואפילו הכהן גדול לא היה נכנס אלא ביום הכפורים לאחר הכנת רבות, כשהוא לבוש כלי לבן ועובד עבודת היום. אבל בשעה שהיו בונים את בית המקדש, היו פועלים ואומנים מכל המינים נכנסים למקום המקדש, ובודאי היו ביניהם פשוטי עם שלא היו צדיקים, ונכנסו אף לקודש הקדשים באיזה זמן שרצו, בבגדי העבודה שלהם, עד שנגמרה עבודת בית המקדש."

קשה להאמין שעדיין חוזרים ושונים דמיון של שטות כזה בימינו, ונדפס לפני רק שנתיים בספר של ציונות על פרשת השבוע. המשכן נבנה ע"י הצדיק בצלאל שידע לצרף את צדקת שנבראו בהם שמים וארץ (ברכות נה ע"א), בעזרת החכמים חכמי הלב העושים במלאכה, שהיו מדור הדעה ששמעו קול ה' על הר סיני. האומנים שבנו את בתי המקדשות בירושלים, אף אם נאמר שקצתם לא היו צדיקים כל כך, מ"מ היו נשכרים ומצווים מפי הצדיקים כגון שלמה המלך ועזרא ונחמיה. ולא זו בלבד, אלא שכל הענין של בנין בית המקדש הראשון והשני נעשה על פי הנביאים שבאותו הזמן. ואפילו הורדוס המלך הרשע שסתר ובנה את בית המקדש, עשה כן על פי החכמים, והלך אחר עצתם בכל עניני הבנין (בבא בתרא ד ע"א). אבל הציונים עשו ועושים את הכל על פי עצת עצמם, בלי שום ציווי מן הנביאים או מן החכמים.

יותר מזה, מבואר בגמרא שכשנכנסו אומנים לקודש הקדשים לתקן איזה בדק, היו משלשלים אותם בקופות כדי שלא יזנו עיניהם מן הקודש, והיה רק חור קטן בקופה במקום שהיו צריכים לעבוד (פסחים כו ע"א). בין שהיו בחייהם הפרטיים צדיקים או לא, כשבאו לבנות בית המקדש לא באו אלא לעבוד, ועבדו בכבוד גדול למקום הקדוש. אבל הציונים באו לא לבנות מקום קדוש אלא לבנות מקום מחולל מקדושה, מקום שיוכלו להוציא זממם אל הפועל, להעביר את ישראל על דתם ר"ל. וכמו שאמר הגאון ר' חיים מבריסק זצ"ל, "טעות לחשוב שכונת הציונים היא השגת המדינה וקיומה ולשם כך משתמשים בכל האמצעים וגם באמצעי הריסות הדת, אלא להיפך, שכל כוונת ומטרת הציונות היא עקירת התורה והדת ולשם כך שואפים הם לשלטון ומדינה לאמצעי להשגת מטרתם." ובמקום לדמותם לבוני המקדש, היה יותר ראוי לדמותם לטיטוס הרשע, שתפס זונה בידו ונכנס לקודש הקדשים ועבר עבירה ודקר חרבו בפרוכת ואמר שגבר על המלך בפלטרין שלו (גיטין נו ע"ב).

אבל יסוד הטעות בסיפור זה הוא הנחתם של אלה שהקשו על הרב הציוני, שנראה מדבריהם שבנין הציונים היה בעצם דבר טוב, רק שנעשה על ידי עוברי עבירה, ואילו היה נעשה על ידי צדיקים וחסידיים היה קדוש ומקודש. ועל ידי זה הניחו מקום לאותו רב הציוני להשיב שאם המעשה הוא טוב, אין נפקא מינה מי הוא העושה. אבל האמת הוא שהתורה, הנביאים, הכתובים וחז"ל מורים לנו באופן ברור שקיבוץ גליות ובנין ציון וירושלים הוא מן הדברים שעתיד להעשות על ידי מלך המשיח הבא בשליחותו של הקב"ה, ואסור לבני ישראל לעשות את זה בעצמם קודם הזמן, ואפילו יהיו צדיקים וחסידיים. הלא כתוב ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמיך ושב וקבצך מכל העמים (דברים ל, ג). ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה (ישעיה לה, י). בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז, ב). השביע הקב"ה את ישראל שלא יעלו בחומה ושלא ידחקו את הקץ (כתובות קיא ע"א). אם כן למה מלך המשיח בא, לקבץ גליותיהן של ישראל (מדרש רבה שיר השירים ב, ז), שזהו ענין של מלך המשיח לקבץ ולעלות כל ישראל יחד מהגלות (פירוש מהרז"ו על המדרש).

פקודי תשס"ח

וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל בשקל הקדש (לח, כה).

המנחת חינוך (מצוה ק"ה) נסתפק אם מותר לקבל מחצית השקל ממומרים לעבודה זרה או לחלל שבתות. ומהר"ם שיק בספרו על תרי"ג מצוות כתב לאסור והוכיח כן מדברי הגמרא. אבל לכאורה אין צורך בכל זה, שהרי מפורש בדברי הכתוב שמנין חצאי השקלים שנתנו ישראל למשכן עלו למנין שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהוא מספר בני ישראל לבדם, שהרי הערב רב היו מרובים במספרם מבני ישראל כמה פעמים. הרי בפירוש שלא נתנו הערב רב נדבת מחצית השקל ולא באו למנין עם ישראל, ובזה נפשט ספיקו של המנחת חינוך.

והנה כתב האלשיך הקדוש בשם החכם מהר"ש בן אלקביץ ז"ל שמצות מחצית השקל היא להורות את בני ישראל יחס אחדותם, כל יעלה על לב איש מהם שהוא נפרד מחבירו כי אם כל אחד חצי ובהתחברו עם כל אחד ואחד מישראל נעשה אחד שלם, על כן כל אחד הביא מחצית. ויותר מזה כתב הישמח משה כי המנין מפריד כל אחד לבדו והשקלים מאחדים אותם. היוצא מזה כי מצות מחצית השקל הביאה להתחברות בין ישראל הכשרים ולעומת זאת נעשה ע"י מצות מחצית השקל פירוד והתבדלות מן הערב רב שאינם בכלל מצוה זו.

ועיין תנחומא פרשת כי תשא (ב): זה יתנו כל העובר על הפקודים וגו' בא וראה חבתן של ישראל שעבירותיהן מביאין לידי מעלות גדולות, ואם עבירותיהן כך זכויותיהן על אחת כמה וכמה וכו' א"ר יהודה בר שלום ישיבה אחת שישבו בעצה אחת למכור את יוסף כלכלה את העולם שבע שנים רעבון וכו' ואף כאן מי גרם לשבטים שיתנו כופר נפשותיהן? מעשה העגל. ואם חטאה גדולה שעשו גרמה למצוה ולזכות, מצוה שעושים על אחת כמה וכמה.

וצריך ביאור להבין כיצד ניתן לדמות את הזכות שנתגלגלה ע"י מכירת יוסף למצות מחצית השקל שבאה מכח מעשה העגל, דלכאורה לא דמיון כלל, שהרי מעשה מכירת יוסף הביא לזכות גדולה, שנתגלה לבסוף כי אלקים חשבה לטובה להחזית עם רב ולזון ולפרנס כל יושבי תבל, אך לא כן מעשה העגל שחטא בו העם חטאה גדולה, אלא שבגודל חסדי המקום מחל להם על חטאם, וצוה להם להביא מחצית השקל לכפר על נפשם, א"כ מה היא הזכות הגדולה שנתגלגלה ע"י מעשה העגל, והלא ודאי מוטב אילו לא נכשלו בחטא זה, ולא היה צורך בהבאת מחצית השקל לכפר עליהם.

ועל פי האמור י"ל כי הנה בצאת ישראל ממצרים וגם ערב רב עליו אתם, לא נשמרו ישראל מלהתחבר עמהם, כי לא ידעו גודל ההפסד הכרוך בהתחברות כזה, ואמנם הביאה ההתחברות עמהם שהכשילו את ישראל בעגל, ולפיכך נתנה להם מצות מחצית השקל אחר שחטאו בעגל, מצוה שעל ידה נעשה פירוד והתבדלות ביניהם לבין הערב רב, שלא היו בכלל מצוה זו כמבואר, וגם נעשה ע"י מצות מחצית השקל חבור ואחדות בין בני ישראל

הכשרים כמ"ש האלשיך הקדוש, נמצא מזה כי מעשה העגל גרם לכך שנצטוו לתת מצדות השקל, ועל ידה נעשה פירוד בין ישראל לערב רב והתחברות בקרב ישראל הכשרים, וזאת כוונת התנחומא חטאה גדולה שעשו גרמה לטובה ולזכות.

ועוד איתא בתנחומא (ה) כי תשא וגו' ר' יונה פתח כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה, ח) וכו' ר' יונא פתר קרא בישראל, בלשון זה הוגבהו ובלשון זה הושפלו, בלשון זה הושפלו כי זה משה האיש (שמות לב) ובלשון זה הוגבהו זה יתנו ע"כ. וראוי להבין כוונת המדרש בלשון זה הושפלו ובלשון זה הוגבהו, דוודאי יש בו כוונה חוץ מפשוטו ולא על שיוי הלשון בלבד כוונתו. ועל פי הנ"ל י"ל שהן אמנם מעשה העגל השפילם למאד, אך מעשה זה עצמו היה הסיבה להגבותם, כי על ידי מעשה העגל התפרדו מן הערב רב ונעשתה התחברות בין ישראל הכשרים. (דברי יואל, עמוד שצד)

ויקרא תשס"ח

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (א, א).

כתוב במדרש שמשה בחכמתו ידע שלא לבוא לאהל מועד קודם שיקרא אותו ה'. מכאן לומדים שכל תלמיד חכם שאין בו דעה נבילה טובה הימנו (ויקרא רבה א, טו). הנה בלשון הקודש יש שתי מילות חכמה ודעה, ויש לעיין מהו החילוק ביניהם. ואמר רבי אביגדור מיללער זצ"ל שחכמה היא כשאדם יודע את הדבר בלבו אבל אינו מרגישו ומכירו בעולם. אבל דעה היא כשמכיר ומבחין את האמת שבעולם בחוש. אדם שיש בו דעה רואה את יד ה' מנהגת הבריאה כמציאות ממש, כאילו רואה בעיניו.

הגמרא אומרת: דדא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה, דא קני מה חסר, דא לא קני מה קני (גדרים מא). ופירש רש"י דקאי על דעת. ור"ל דמי שאין לו אמונה ברורה בחוש, מה איכפת לן בשאר מעשיו ולימודו?

צריכים אנו להרגיל את עצמינו בדברי חז"ל: "אם רואה אדם שיסורין באין עליו, יפשפש במעשיו (ברכות ה ע"א). אם כואב לו בשיניים, יחשוב אולי דברתי דברים אסורים. אם יהודי מתעורר לעשות תשובה ע"י צרות קטנות, ימנעו ממנו צרות גדולות. ואם לא, יצטרך לרמזים גדולים יותר ויותר, עד שיתחיל לפשפש במעשיו ולהבין שהכל בידי ה' ואין שום מקרה בעולם כלל.

"היוסר גוים הלא יוכיח" (תהלים צד, י). ה' מענש רק כדי ללמד מוסר להנשארים ולדורות הבאים. הוא "המלמד אדם דעת" (שם פסוק יא) – כל תכלית כל הצרות והמלחמות אינה אלא כדי ללמד לאדם דעת.

כתוב בפרשת התוכחה "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך, ונשאתם במתי מעט (דברים כח, סא). כאן יש לנו נבואה על כל הצרות והתלאות שנפלו על עמינו מאז ועד עתה. וזהו עיקר בתורה: כל מיני צרות ותלאות הן עונש מה' על שלא שמענו לדברו, ולכן צריכים להשתמש בכל התלאות בתורת מעוררים, לעורר אותנו לתשובה. ולומר "אין אנו מבינים דרכי ה'" ולסמוך על דרך העצלות וחוסר המחשבה, להראות את עצמינו כצדיקים גדולים הבוטחים בה' בלי שום הבנה – הוא סתירה להעיקר הזה. (דרשה בישיבה; פירוש על ספר דברים)

פורים תשס"ח

איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני (מגילת אסתר ב, ה).

מקשה הש"ס שיהודי משמע שבא משבט יהודה, וימיני משמע שבא משבט בנימין. ומתוך רבי יוחנן שלעולם היה משבט בנימין, ולמה קרא לו יהודי, שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי (מגילה יג ע"א). וקשה וכי זו מדריגה כל כך גדולה לכפור בעבודה זרה, הלא כל מי שיש לו מוח בקדקדו יבין שאין עבודה זרה של עץ ואבן

יכול להצילו, ומי בעל השכל שישתחוה למעשי ידיו. והיה לנו לתלות שם יהודי במדה גדולה כמו יראת ה' או אהבת ה'.

והנה במכת ברד במצרים כתוב הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים, ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה (שמות ט, כ-כא). וקשה מה ענין יראת ה' לכאן, וכי ביראת ה' תליא מילתא, הוה ליה למימר הירא את חסרון ממונו, כי הלא כבר ראו שבכל פעם שמשוה רבינו התרה בהם בפורענויות, זה שש פעמים עד מכת ברד, באה עליהם המכה כאשר דבר משה, וא"כ בין אם הם יראים מה' בין אם לאו היה להם לאסוף את מקניהם מפני חסרון כיס, ומי שלא עשה כן אין ראוי לו להקרא "אשר לא שם לבו אל דבר ה'" אלא איש שוטה או מטורף שלא איכפת ליה מאבידת ממונו כלל.

ותירץ רבי יוסף יוזל האראוויץ ה"אלטער" מנאווארדאק זצ"ל שאף בדבר שאפשר לראותו בעין השכל וגם על פי דרך הטבע פשוט הדבר, מכל מקום אם ענין זה קשור להאמנת נבואה ודבר ה', מי שאין לו מדרגה מסוימת הנצרכת לכך ביראת ה' לא ידע ולא יבין את זאת. ולכך אם היה איזה חשש אצל המצריים שיפשוטו עליהם חיילות של שונאיהם או גזלנים וכדומה, בודאי כל אחד ואחד מהם היה מניס את מקנהו אל הבתים ושומרו בשמירה מעולה, אמנם כיון שענין זה של מכת ברד היה דבר ה' ביד משה רבינו, כל מי שלא היתה בו איזה נקודת יראת ה' (לפי ערך מדרגת המצריים) לא היה יכול להבין את זאת, אע"פ שהוא דבר שכלי וחושני מאד אשר כל קטן מוח היה יכול להכיר, שיהא מאיזה סיבה שיהא, התקיימו כל דברי משה רבינו עד אותה שעה, ובודאי תתקיים גם התראה זו, אלא כיון שסוף כל סוף היה קשור ענין זה עם רצון ה' וגילוי כוחו וגבורתו ומלכותו יתברך בעולם, ודבר ה' בעצמו היה בפי משה רבינו, ושמיעה לדברי נביא היא מצוה רבה וענין של קבלת עול מלכות שמים, לא נתנה הקליפה והטומאה המחיה את המצריים להבין את כל זאת ורק יראי ה' שביניהם הבינו זאת.

ולכן אמרו כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי, שאע"פ שהשכל מחייב שאין ממש בעבודה זרה, מ"מ אי אפשר לאדם לכפור בו אלא אם כן יש בו מדה מסוימת של יראת ה'.

והיום אנו רואים זאת בעינינו אצל הרבה מאחינו בני ישראל, מהם גם בני תורה ותלמידי חכמים, הבאים ומתיישבים במדינה הציונית וחושבים שהוא מקום משומר ובטוח לבנות ישיבות וקהלות ולגדל את משפחותם. ואע"פ שגודל הסכנה בארץ ישראל הוא ענין פשוט ומבורר גם על פי דרך הטבע הגשמי של העולם, ואפילו גוים מבינים שהוא מקום הסכנה הגדולה ביותר בעולם, ועל אחת כמה וכמה שבני עם חכם ונבון שלמדו תורה הרבה יבינו כל זאת.

אלא כיון שסוף כל סוף ענין זה של כפירה בציונות הוא עיקר נסיון דורינו, וכל גאולתינו ופדות נפשינו תלויה בעיקר בכך, שאין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזולה מישראל (סנהדרין צח ע"א), ולהודות שמלכות הציונים הוא מקום סכנה נוראה לנפש ולגוף לכל בר ישראל היא מדרגה מסוימת של כפירה באליל הציוני, והאמנה בתורה הקדושה ובשכר ועונש ובדברי הנביאים, לכן אפילו להודות בדבר הנראה לכל בחוש הגשמי הוא ענין קשה וכבד מאד, וצריכים סייעתא דשמיא.

שמיני \ פרה תשס"ח

הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים, הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר (במדבר יט, יא-יב).

שנינו במשנה (פרה ג,ה) שהפרה הראשונה נעשה על ידי משה רבינו במדבר, והשתמשו באפרה קרוב לאלף שנים, עד זמן עזרא, כשנבנה בית שני ונעשה פרה אדומה חדשה. בתקופת בית שני נעשו בין הכל ח' פרות אדומות. פרה אדומה עשירית לא יעשה עד ימות המשיח (רמב"ם פרה אדומה ג,ד). אע"פ שלאחר החורבן לא נעשה פרה אדומה, אנו יודעים שבזמן התנאים והאמוראים עדיין היה להם מאפר הפרה האחרונה, וכמו

ששנינו בתוספתא (פרה ג) אפרן ירדה עמהם לבבל. וכן כתב רבי יעקב עמדין בשו"ת שאלת יעב"ץ א, קפט והביא ראייה מחגיגה כה ע"א חבריא מדכן בגלילא. וראיה זו הביא גם המשנה למלך בפ"ג מהלכות אבילות. גם ידוע שהאריז"ל הזהיר לתלמידיו שלא להשתמש בקבלה מעשית כיון שאין לנו אפר פרה בזמנינו להטהר, ורק התנאים והאמוראים היו יכולים להשתמש בה כיון שהיה להם עוד אפר פרה בצניעות למשמרת אצל יחידי סגולה.

על פי הדברים האלה דחה רבי חיים אלעזר שפירא זצ"ל האדמו"ר ממונקאטש סוגיא אחת שמביאים הציונים לראיה. איתא בגמרא גיטין ח ע"ב הקונה שדה מן העכו"ם בארץ ישראל כותבין עליו שטר אפילו בשבת על ידי אמירה לעכו"ם, דאמירה לעכו"ם שבות הוא ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו רבנן. וכן הוא בב"ק פ ע"ב, והובא ברמב"ם הלכות שבת ו, יא וגם בשו"ע או"ח ש"ו סעיף יא. ומכאן מוכיחים הציונים שיש מצות עשה ליישב את הארץ ביהודים ולקנותה מיד העכו"ם, ושמצוה זו נוהגת אף בזמנינו.

ואמר האדמו"ר ממונקאטש שיש חילוק בזה בין זמן הגמרא לזמנינו, דהנה בגמרא מגילה י ע"א איתא שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית, ובזה פלפלו ר' עקיבא איגר והחתם סופר לענין קרבן פסח בזמן הזה אם ישיגו רשות להקריב בהר הבית, ורבי חיים נאטאנזאהן בספר עבודה תמה הסביר את כל הענין ובשער טומאה בצבור העלה שאנחנו כולנו טמאי מתיים וגם בטומאת מת ככל הצבור צריכים רצוי ציץ, וכיון שאין לנו ציץ אי אפשר להקריב. וכל זה בזמנינו, אבל בזמן התלמוד לא היו כולם טמאי מתיים, לפי שהיה להם עדיין אפר הפרה, ומטעם זה רצו החכמים שישארו יהודים בארץ ישראל, כדי שיוכלו להטהר ולהקריב קרבנות אם ישיגו רשות. שאם לא ידורו שם יהודים מי יקריב הקרבנות גם כשיתנו להם רשות על זמן מועט, כי גם אם יבואו ממדינת הים ומארץ מרחקים, וגם אם יתגברו על סכנת הדרכים, אולי בין כך ובין כך תתחלף השעה ויתבטל הרשיון.

על כן התירו לקנות קרקע בארץ ישראל בשבת לא מפני מצות עשה של ישוב הארץ, אלא לפי שרצו שיהיו מבני ישראל בארץ להקריב קרבנות אם יהיה אפשר בזמן מן הזמנים. ויש עוד רווח בהסבר זה, שע"י מתורצת סתירה ברמב"ם, שהנה הרמב"ם לא מנה ישוב א"י במנין התרי"ג מצות שלו, אולי לפי שסבר שהפסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה (במדבר לג, נג) אינה מצוה אלא הבטחה וכמו שפרש"י שם, ואולי לפי שסבר שהיתה מצוה לשעה ולא לדורות וכמו שכתב המגילת אסתר. ובכל אופן אין מצוה זו נוהגת בזמנינו, וא"כ היאך פסק כסוגיא זו בגיטין שכותבין עליו שטר אפילו בשבת. אבל לפי הנ"ל ניחא שאין זה ענין למצות ישוב א"י, אלא לפי שרצו חז"ל שיהיו מבני ישראל בארץ. ולפ"ז אין ההלכה הזאת של קניית שדה בשבת נוהגת בזמן הזה, לפי שכולנו טמאי מתיים, ובכל זאת הביאו הרמב"ם וכמנהגו להביא כל הדינים שבש"ס אפילו אלה שאינם נוהגים בזמנינו. ואפילו השו"ע הביאו, לפי שבעצם יכולה להיות נוהגת בזמנינו, אילו היה לנו אפר פרה והיינו טהורים. (שו"ת מנחת אלעזר ח"ה סימן ט"ז)

פסח תשס"ח

ונצעק אל ה' אל-הי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו. ואת לחצנו זו הדחק (הגדה של פסח).

ר' שלמה קלוגער (נפטר שנת תרכ"ט), בפירושו מעשה ידי יוצר על ההגדה, פירש שלא היו ישראל ראויים לגאולה אז, אלא מדמת זעקתם לה' נגאלו קודם הזמן, והעיר שזהו זעקה יותר מדאי ואסור לדעת רש"י, שפירש בכתובות קיא ע"א את השבועה שלא ידחקו את הקץ דהיינו שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי. ותירץ שיש גם שבועה על אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, וכיון שהמצריים עברו על שבועתם הותר גם לישראל לעבור על שבועתם ולזעוק אל השי"ת.

וכתב האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שבזה מתורץ קושיא גדולה על רש"י, שאם באמת אסור להתפלל יותר מדאי על קץ הגאולה, למה לא ביארו הפוסקים שיעור הדבר מה נקרא יותר מדאי. וגם לכאורה אנו מתפללים הרבה

על הגאולה, ומזכירים אותה הרבה פעמים בתפלינו שלש פעמים ביום. אבל לפי ר' שלמה קלוגער י"ל ששבועה זו כבר נתבטלה מתחילת הגלות, כי מעולם עברו האומות על שבועתם ושיעבדו את ישראל יותר מדאי, החל מימות הרומיים שהחריבו את ירושלים והרגו בזדון חסידי עליון, ולכן הותר לנו להתפלל כמה שנרצה על הגאולה, ולכן לא טרחו הפוסקים לבאר השיעור כיון שאינו נוגע בזמן הזה.

אבל בודאי השבועה האחרת האוסרת על ישראל שלא לעלות בחומה, כלומר שלא לבוא יחד ביד חזקה לארץ ישראל ולכבשה, אינה תלויה באם ישמרו האומות את שבועתם וכמו שאמרו הציונים. שאם כן הוא כדבריהם, הרי כבר עברו האומות על שבועתם משעת החורבן, וא"כ נתבטלה מאז ואילך השבועה שלא יעלו בחומה, והיאך נחלקו רב יהודה ורבי זירא בכתובות קי ע"ב בשבועה זו אם אוסרת עליית היחיד לארץ ישראל, הא אין השבועה נוהגת כלל. ועוד, הרי אנו אומרים בהגדה של פסח שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, הרי מפורש שבכל דור ודור שיעבדו האומות את ישראל יותר מדאי, ואפילו הכי מצינו שבכל דור הדור הפוסקים כגון הרמב"ם, הריב"ש, הרשב"ש והערוך השולחן הביאו את השבועות ודנו בהם כבהלכה למעשה.

ועוד, הרי ברור שלא הושבעו ישראל לטובת האומות, שהרי לפי דעת היפה קול ושאר מפרשים, השבועה שלא יעלו בחומה קיימת אפילו אם יתנו האומות רשות לישראל לעלות וליסד מלוכה, ועל כרחך שהשבועה לישראל היתה כדי לשמור על מצב הגלות שלנו עד ביאת המשיח המשולח מאת ה' בזמן הרצוי לפניו. והנסיון להביא הקץ בזרוע בשר לפני זמנה הוא נגד מחשבתו של הקב"ה וכמו כפירה יחשב. וא"א להבין את השבועות כעין ברית בין ישראל לאומות העולם, שאם יעברו על שבועתם היא מותר גם לנו לעבור, אלא השבועה שלא יעלו בחומה היא ענין רוחני לגמרי שאין לו שייכות עם מעשי האומות כלל וכלל.

אבל לענין השבועה שלא ידחקו את הקץ, שלפי רש"י אוסרת תחנונים יותר מדאי, א"א לומר שעבירת השבועה נחשבת כמו כפירה, דאדרבה כל מה שמוסיפין להתפלל ולשפוך לב כמים נוכח פני ה' מרבים יותר באמונה שהכל בידו של הקב"ה ואין עושין שום פעולה אלא מבקשין אך ממנו יתברך, ורק הוא יכול להביא קץ הגלות. לפיכך, כל זמן שהאומות עומדים בשבועתם שלא להכביד עול על ישראל אלא כפי הגזירה הבאה מאתו יתברך שמו ולא יותר, לא רצה הקב"ה שירבו בתחנונים, שזה יהיה נגד גזירתו יתברך אשר הא-להים חשבה לטובה, אבל כשהאומות עוברים על שבועתם בבחירתם הרעה שאין הקב"ה נוטל הבחירה משום אדם, אין לנו אלא לצעוק לפני השי"ת ולהרבות ברחמים ותחנונים, והיא שעמדה לאבותינו ולנו. (ויאל משה מאמר א, סימן עט)

אך עדיין יש להקשות דאף אם האומות עברו על שבועתם למה חתר לנו להתפלל על ביאת המשיח וקץ הגאולה, הלא יכולים להתפלל רק שלא ישתעבדו בנו יותר מדאי, כדי שתוכל גזירת הגלות להמשיך לטובתינו. ועוד קשה שאף אם האומות עברו על שבועתם מתחילת שנות הגלות, אבל הרי אנו רואים שנשמכה הגלות קרוב לאלפיים שנה, ועל כרחך זו היא מחשבת הקב"ה, וא"כ למה מותר להרבות בתחנונים להביא קץ הגלות.

וכל זה יובן כשנראה שתליית השבועות זו בזו מקורה במדרש שיר השירים רבה ב, ז: "רבי יוסי בר חנינא אמר שתי שבועות יש כאן אחת לישראל ואחת לאומות העולם, נשבע לישראל שלא ימרדו עול המלכיות, ונשבע למלכיות שלא יקשו עול על ישראל, שאם מקשים עול על ישראל הן גורמין לקץ לבא שלא בעונתו." ובודאי לא כתוב במדרש זה מה שאומרים הציונים, שאם מקשים עול על ישראל מותר לישראל בעצמם למרוד נגדם ולהביא הקץ שלא בעונתו, רק כתוב שאם מקשים עול על ישראל הקב"ה יביא את הקץ שלא בעונתו. אבל רואים מכאן עיקר גדול: שנקמת הקב"ה באומות על מה ששעבדו את ישראל אינה רק להביא סוף לצרת ישראל, אלא להביא הגאולה השלימה. והדבר צריך טעם.

וטעם הדבר מבואר בפסוקי יחזקאל (לו, כ-כד): "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם ה' אלה ומאמצו יצאו. ואחמול על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה' א-להים לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם ה' אשר באתם שם."

א-להים בהקדשי בכס לעיניהם. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם." ופירש רש"י (על פסוק כ) שהחילול ה' הוא במה שאמרו הגוים עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו.

ולפי"ז באמת היתה הגאולה צריכה להיות מיד, כדי לתקן חילול שמו יתברך. אבל הקב"ה גזר את הגלות לטובתינו וכך הוא רצונו יתברך ולפיכך מחל על כבוד שמו, עד מדה מסוימת. וכמו שאמרו חז"ל (גיטין נו ע"ב) מי כמוך באלמים ה', שהקב"ה עושה עצמו כאלם ואינו מתקנא על חילול שמו, כדי שתתקיים תועלת הגלות. אבל הוא מזהיר את האומות שאם יקשו עול על ישראל הרבה, החילול ה' תמלא את הסאה ויכריע את תועלת הגלות, ואז יביא הקב"ה את הקץ שלא בעונתו.

לפיכך מיד שעברו האומות על המדה בתחילת הגלות, הותר לישראל להרבות בתחנונים על הגאולה. ולא היה בתחנונים אלה שום סתירה לגזירת הקב"ה, שלעולם אין אנו יודעים שיעור הדברים, ואולי הגיע חילול שמו יתברך לידי כך שמכריע את תועלת הגלות. אבל עכשיו לאחר כמעט אלפיים שנה נתגלה הדבר שלא כן היה, ותועלת הגלות היתה מכרעת. ומ"מ מותר להתפלל לפי שאין אנו יודעים את השיעור.

תזריע תשס"ה

וביום השמיני ימול בשר ערלתו (יב,ג).

לפני כל ברית מילה אומר המוהל: "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי... אליהו מלאך הברית, הנה שלך לפניך, עמוד על ימיני וסמכני." ויש לעיין מהו הקשר בין פינחס-אליהו לבין ברית מילה? ולמה נקרא מלאך הברית? ובדואי הבטיח לו הקב"ה "הנני נותן לו את בריתי שלום" אבל לא מצינו דברת זו קאי על ברית מילה. ויותר היה ראוי שיהיה אברהם אבינו מלאך הברית, שהוא היה הראשון והמתחיל במצוה הזאת.

במדרש (בראשית רבה מח,ח) איתא אמר רבי לוי לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה. ובגמרא עירובין יט ע"א איתא שאברהם אבינו לא יניח שום אחד מישראל לירד לגיהנם אלא א"כ בעל הנכרית או משך ערלתו. ויש לעיין מהו הענין המיוחד בשתי המצות האלה – שיהיה מהול ושלא יבעול הנכרית – שיש בכוחם להציל אדם מישראל מגיהנם?

המשך חכמה בפירושו על בראשית טו, יח תירץ קושיא זו על פי דברי המדרש (בראשית רבה מד, כא): ויהי השמש באה ועלטה היה וגו' ד' דברים הראה לו: גיהנם, ומלכיות, מתן תורה, ובית המקדש. א"ל כל זמן שבניך עוסקים בשמים הם ניצלים משמים, פירשו משמים הם נידונים בשמים, א"ל במה אתה רוצה שירדו בניך, בגיהנם או במלכיות (פירוש לאחר חורבן בית המקדש, שיחסר להם אחת מן השמים, יצטרכו לקבל אחד מן העונשים). ר' חנינא בר פפא אמר, אברהם ברר לו את המלכיות. רבי יודן ור' אידי ור' חמא בר חנינא אמרו, אברהם ברר גיהנם, והקב"ה ברר לו את המלכיות וכו' ר' הונא בשם ר' אחא אמר, כך היה אבינו אברהם יושב ותמה כל אותו היום, אמר במה אברר, בגיהנם או במלכיות, א"ל הקב"ה אברהם קטע הדין מוניטא מן כדו (פי' השלך מטבע הזאת של גיהנם מכאן).

ובמדרש איכה א, כח איתא: "גלתה יהודה, אומות העולם אינן גולים? אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות, אבל ישראל שאין אוכלים מפתם ואין שותין מיינם גלותם גלות." יש אומות אחרות שגלו מעל אדמתם, אבל תוך זמן קצר התבוללו עם האומה החדשה שהתיישבו ביניהם, ונמצא שאינם עוד בגלות אלא הם חלק בלתי נפרד מן האומה החדשה, מה שאין כן היהודים שמובדלים מן האומות ששוכנים ביניהם, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, אין אוכלים ושותים אתם ומתוך כך אינם מתבוללים ואינם מתחננים אתם – גלותם גלות לדורי דורות.

אברהם אבינו יש בידו כח לפטור את כל ישראל מגיהנם על ידי הברית שכת עם הקב"ה, שברר את המלכות, שילכו בניו בגלות במקום גיהנם. אבל עדיין נשארה פירצה אחת, מקום אחד שאין כוחו יפה: יהודי שהתבולל עד כדי כך שהוא מתחתן עם נכרית או שאינו מהול, אין אברהם יכול להצילו, לפי שיהודי כזה אינו חפץ לחיות בגלות. אינו רוצה בביררותו של אברהם אבינו, וממילא מקבל את הברירה האחרת שהיא גיהנם.

על פי דברי המשך חכמה האלה אנו יכולים להבין חשיבותו של פינחס. פינחס ראה אדם מישראל העומד להתחתן עם הנכרית, ועשה מעשה קנאות, ועל ידי קנאותו זכה אותו ישראל למות וחיותם ישראל עדיין עליו, עד שאומר עליו הכתוב, "ושם איש ישראל המוכה..." נמצא שפינחס, בקנאותו נגד התבוללות ונגד התחתנות, גדר את הפירצה בכוחו של אברהם אבינו. על ידי פינחס וקנאים כמותו, אפשר לפטור את כל אחד ואחד מישראל מגיהנם, ולכן נקרא "אליהו מלאך הברית".

בתקופות שעברו היתה ההתבוללות הסכנה הגדולה ביותר לבריתו של אברהם אבינו, שהביא גלות במקום גיהנם. אבל בתקופה זו אנו עומדים בפני סכנה אחרת לאותה ברית: הציונות. הציונים, בפריקתם את עול הגלות מעל צואריהם, מראים שאינם רוצים בביררותו של אברהם אבינו. ומעתה יש לפחד אולי נראה בקיום דברי רבינו גרשום במסכת תמיד לב ע"א, שאמרו שם בגמרא "שטנא נצח", ופירש רבינו גרשום וזה לשונו: "אל תתמה על זה שהשטן הוא נוצח, שמתעה אותם ונותן להם גאולה ולבסוף יורידם לגיהנם". ור"ל שאלה הפורקים מעליהם עול הגלות ובוחרים בגאולת השטן לבסוף ירדו לגיהנם לפי שאינם מקבלים את הגלות שהיא תמורתה של גיהנם. ועכשיו הגיע הזמן לכל ירא שמים ללבוש קנאות כפינחס וללמד טועים בינה כדי שלא ילכו שולל אחרי הציונים, ועל ידי זה נזכה לגדור את פירצה ולהציל את כל ישראל מגיהנם וכמחשבתו של אברהם אבינו.

אחרי מות תשס"ח

ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות האלה האזרח והגר הגר בתוכם. כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמאו הארץ. ולא תקיאו הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם. (יה, כו-כז)

כאשר הגיע הרב איצעלע פעטערבורגער זצ"ל לארץ ישראל בשנת תרס"ד, עשו לכבודו קבלת פנים בעיר יפו, ובאותו מעמד הקשה קושיא גדולה. הנה הקב"ה הוכיח את ישראל ואמר "ותבאו ותטמאו את ארצי ואת נחלתי שמתם לתועבה" (ירמיה ב, ז) וחז"ל (ילקוט על איכה ג, כ) ראו בפסוק זה דבר טוב: "הלוואי ויהיו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמתמאין אותה." מכאן משמע שמוטב לרשעים לדור בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ. אבל בפרשת אחרי מות כתוב מפורש שארץ ישראל מקיאה עוברי עבירה. ותירץ שבודאי אין כוונת חז"ל לומר כאילו עוברי עבירה רצויים הם בארץ הקודש, חלילה, רק הכוונה היא שהקב"ה מצטער ואומר, הלוואי והיה יכול להיות דבר זה, שישבו בניו בארץ ואפילו שמתמאין אותה, אבל זה אי אפשר, כי היא תקיאה. (משולחן גבוה, עמוד קנב)

ויש לשאול על דברי ר' איצעלע, הלא הקב"ה כל יכול, ואם הוא עשה שתקיא הארץ את עוברי העבירה, ע"כ שזהו רצונו, וא"כ למה אמר הלוואי ויהיו בני עמי בארץ ישראל? והתשובה היא שהקב"ה רוצה שתהיה ארץ ישראל מקום קדוש, מקום מוכשר לעבודתו יתברך. ומגודל קדושת הארץ א"א לפושעים לדור בה, ואילו היו דרים בה אפשר שהיתה קדושת הארץ משפיעה עליהם לטובה, אבל אז לא היתה יכולה לישראל במדרגת קדושתה כרצון הקב"ה.

בזמננו יש בעוה"ר רשעים הרבה בארץ ישראל, ובכל זאת אין הארץ מקיאה את יושביה, והסבר הדבר הוא על פי דברי האלשיך בפירושו על התורה. כתוב ושמרתם אתם דמשמע כולכם, ואח"כ כתוב האזרח והגר דמשמע שיש אחריות גם על היחידים לשמור את דיני התורה אפילו אם הרבים טועים מן הדרך. ושמא תאמרו ומה יועיל שישמרו היחידים אם הרוב יטמאו את הארץ, על זה השיב הכתוב כי בודאי אצל הכנענים היה כן, שלא

עשו כולם תועבות רק החשובים שבהם – "אנשי הארץ" – ובכל זאת ותקיא הארץ את יושביה, אבל אצלכם בני ישראל לא כן יהיה, ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה בדרך שקאה את הגוי, אלא דרך אחרת תנהג בכם: אם כולם תטמאו אותה, תקיא אתכם, אבל כל זמן שיש יחידים השומרים את דיני התורה לא תקיא אתכם, אלא יכרתו הנפשות העושות את התועבות האלה מקרב עמם.

וכן אמר הגרי"ז מבריסק זצ"ל בשם הנצי"ב מוואלאז'ין: הסיבה שאין ארץ ישראל מקיאה את העוברי עבירה היא משום שטבעה הוא להקיא את כל יושביה, ואם כן תצטרך להקיא גם את בני התורה שגרים בה, נמצא שכולם ניצלים בזכות בני התורה.

והמשיך הגרי"ז ואמר: הציונים מתפארים שמגינים על היהודים שבארץ הקודש, וזהו דומה לנביא השקר שבפרשת ראה (דברים יג, ב) האומר שקיבל נבואה שיעבדו ישראל עבודה זרה, ולראיה מביא אות או מופת, ואמרה תורה לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, כי מנסה ה' א-להיכם אתכם, ואמרו חז"ל אפילו מעמיד את החמה ברקיע. והביאור הוא, דאפשר שיעמיד הקב"ה את החמה ברקיע ויאמר הנביא השקר שזהו את על נבואתו, אבל באמת אין שום קשר בין העמדת החמה לנבואתו של זה, ומה שהדמיון מקשר אותם זהו רק נסיון בלבד. וכן לענינו, הקב"ה מציל את היהודים שבארץ הקודש, וכל קשר הנראה בין הצלה זו למעשי הציונים אינה אלא דמיון וענין של כי מנסה ה' א-להיכם אתכם. מה שניצלנו בחסד עליון לא נעשה למען הציונים ובעבורם, שכאילו הקב"ה חפץ בקיום וחיזוק מדינתם וצבאם.

והוסיף הגרי"ז שמה שמורגל בפי ההמון כי המדינה היא מקום מקלט לכלל ישראל אינו כן, כי עצם המדינה היא אסון גדול לכלל ישראל, ואין מי שיודע מה יהיה בסוף, ואנו תפילתנו שניצל בחסדי ה' מכל הסכנות המאיימות עלינו מבית ומחוץ בלי קשר לציונים ומדינתם, וחלילה לנו להתפלל להצלחתם במלחמותיהם, כדרכם של אלו התולים הצלתם של ישראל בישועת המדינה הציונית.

והמשיל הגרי"ז את הענין לילד קטן אשר לאחר שרחצוהו והלבישוהו בגדי שבת, הלך וטינף את עצמו בשלולית של בוץ, ונתלכלכו בגדיו, וכך שב הביתה לאמו, ואמו ברחמנותה עליו רחצתו והלבישתו בגדים נקיים. אח"כ הלך הילד הטפש הזה ובגאווה סיפר לחבריו על גדולתו והצלחתו, על חכמתו הרבה וגבורתו המופלאה, ולראיה הציג את הבגדים הנקיים שקיבל! וכן לענינו, כמה טפשיים הם אלו אשר בכסילותם שיקעו את עצמם בבוץ עמוק, ומשכו אחריהם את כל יושבי הארץ לסכנה נוראה, ועתה כאשר ריחם ה', הם תולים את ההצלה בזכותם ובגבורתם, כאילו למענם עשה הקב"ה נסים והצילם. (עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג, עמוד נ)

קדושים תשס"ח

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (יט, יז)

כל שבידו להוכיח את חבריו ואינו מוכיחו, נושא עליו חטא, וזה מפורש יותר בדברי יחזקאל הנביא, שצוה לו הקב"ה: "באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה להחיותו, הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש. ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה, הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת. ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות כי לא הזהרתו, בחטאתו ימות ולא תזכרן צדקותיו אשר עשה, ודמו מידך אבקש. ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי חטוא צדיק והוא לא חטא חיו יחיה כי נזהר ואתה את נפשך הצלת (יחזקאל ג, יח-כא).

והקשה המנחת אלעזר זצ"ל בפעם השניה למה כתוב "ואתה את נפשך הצלת" הא גם את נפש הצדיק הציל הנביא, כי הזהירו ונמנע מלחטוא. ותירץ שלפעמים הצדיק עצמו מקבל את תוכחת הנביא אבל יועצו ותלמידיו אינם מבינים דרכיו, וידברו אל לבו שלא ישמע לדברי הנביא, והוא ישמע בקולם, ואין זה לגמרי אשמת הצדיק ולכן נחשב שהוא לא חטא וחיו יחיה, אבל אינו חף מפשע לגמרי, לכן כתוב אצלו "ואתה את נפשך הצלת" כמו אצל הרשע שלא שב מרשעו (תקון עולם פרק י"ט).

ולענין מצות תוכחה והיפוכה אמר שלמה המלך ע"ה, "עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו במ" (משלי כח, ד). וכתב רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע בספר אור האמת דף נ"ט בשם רבו המגיד הקדוש ממעזריטש זי"ע שיש להקשות כאן שתי קושיות: א) הלא עוזבי תורה הם רשעים ושומרי תורה הם צדיקים והיה לו לכתבו רשעים יהללו רשע וצדיקים יתגרו במ, ב) ועוד שפתח בלשון יחיד "רשע" וסיים בלשון רבים "בם". ותירץ המגיד שיש שני מיני צדיקים, יש צדיק שהוא עוסק בתורה וגמילות חסדים ומקיים כל התורה, אך הוא צדיק לעצמו ולא לאחרים, ואע"פ שהוא מצוה ממצות התורה שנאמר הוכח תוכיח, עם כל זה מגודל רסת טבעם ומזגם הטבע הטוב אינם יכולים לומר לרשע לא עשית כהוגן. ויש צדיקים העומדים בפרץ ומתגרים תמיד בעושי עולה ומוכיחים ומחריפים אותם בתמידות על מעשיהם המכוערים כמ"ש בתקוממך אתקוטט (תהלים קלט, כא). והנה לכת הצדיקים השניה הכל שונאים אותם ביותר בהיות שרואים שכת הראשונה הם צדיקים ג"כ ואעפ"כ שותקים וא"כ חושבים שמסתמא אינם רשעים כ"כ, ולכך שונאים את הכת השניה, ולפי שרואים הכת השניה שהכת הראשונה גרמה שישנאו אותם ולא ישמעו להם, מריבים ומתגרים עמהם לאמר מדוע אתם שותקים, למה לא תקנאו קנאת ה' צבאות. אבל הכת הראשונה מחמת רסת טבעם אינם רואים חוב הרשעים ומהפכים בזכותם ומשיבים אולי לא היה כך כאשר מרננים עליהם, או מזכירים מדות טובות שיש להרשעים, או אומרים אי אפשר להעמיד הדת על תלה, או הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים, ומחמת כל אלו הטענים נמנעים מלהוכיח.

וזהו פירוש הפסוק: עוזבי תורה, היינו הצדיקים ממין הראשון, יהללו רשע – מהפכים בזכות הרשעים ומזכירים מידות הטובות שיש להם. אבל שומרי תורה, הצדיקים המקיימים מצות תוכחה, יתגרו במ – באותם צדיקים הראשונים.

הדיבורים האלו יצאו מפה קדוש המגיד ממעזריטש זי"ע אבי החסידים אשר על ידו התפשט דרך הבעש"ט בעולם, והקדוש מבארדיטשוב שהיה דרכו ללמד זכות על ישראל רשם זה לעצמו מתורת רבו, אשר אף צדיקים גמורים אם אינם לוחמים עם עוברי עבירה מחמת רכות טבעם, ויש להם טענות אולי אינם רשעים כמו שאומרים, אעפ"כ קראם הכתוב עוזבי תורה, ושומרי התורה מתגרים עם אותן הצדיקים עבור שאינם מקנאים קנאת ה' צבאות. ובודאי שהקדוש מבארדיטשוב ושאר צדיקים היו מלמדים זכות ורחמים על ישראל בינם לבין קונם בתפלתם הזכה כמו שעשה משה רבינו, וביטלו כמה גזירות מישראל בכחם הנשגב, אבל בפני העם ובכל מקום שהיה חשש על איזה נדנדוד עבירה אדרבה היו קנאים גדולים גודרי גדר ועומדים בפרץ והיו צווחין ככרוכיא נגד כל עבירה קלה. (ויואל משה א, קעח)

ספירת העומד תשס"ח

שנים עשר אלף זוגים תנלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה וכו' כולם מתו מפסח ועד עצרת וכו' כולם מתו מיתה רעה מאי היא א"ר נחמן אסכרה (יבמות ס"ב ע"ב).

לפני שתי שנים הבאנו בדף "בעקבי הצאן" שכותבי הציונים וגם המשכילים הכופרים מארץ אשכנז שעסקו בדברי ימי ישראל בכו מלבם שתלמידי ר"ע מתו לא במחלת האסכרה אלא במלחמת בן כוזיבא נגד הרומיים, שהיו חיילים באותה מלחמה. והבאנו שהרב יצחק אייזיק הלוי בספרו דורות הראשונים (חלק ד' פרקים לט- מא) הראה שאין להם מה על שיסמכו, לא בדברי חז"ל ולא בשאר מקורות התקופה. ואנו יודעים רק שר"ע היה אומר על בן כוזיבא שהוא מלך המשיח (ירושלמי תענית כד ע"א). והרחבנו הדיבור קצת על ענין בן כוזיבא והמחלקת בין חכמי תקופתו אם הוא משיח או לא.

ומאז העלו הקוראים היקרים כמה שאלות טובות בסוגיא זו, לכן החלטנו בשבוע זה לפנות אל שתיים מהן.

שאלה: הלא הציונים מביאים ראיה מדברי הגאונים שתלמידי ר"ע מתו במרד בן כוזיבא.

תשובה: הראיה היחידה שמצאו היא מילה אחת באגרת רב שרירא גאון, וזה לשונו: "והעמיד רבי עקיבא תלמידים הרבה, והוה שמדא על התלמידים של רבי עקיבא, והות סמכא דישראל על תלמידים שניים של רבי עקיבא, דאמור רבנן שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת ועד אנטיפרס וכולם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותינו שבדרום ושנאו להם ר' מאיר ור' יוסי ור' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות." וכתב הרב הציוני עדין שטיינזאלץ בפירושו על הגמרא שלשון שמדא לא משמע אסכרה אלא הריגה בחרב, ואולי מכוון רב שרירא גאון על מלחמת בן כוזיבא. אך הדורות הראשונים כבר נטפל בטענה זה בחלק ד' דף שפ"ב (שכנראה בזמנו כבר הביאו המשכילים דיוק זה בדברי רב שרירא), וכתב שהנה רב שרירא גאון מסיים "כדאיתא ביבמות" וא"כ מבואר שלא בא לחלוק על הש"ס אלא להביא המעשה כדאיתא בש"ס שמתו באסכרה. וע"כ שלשון שמדא אינו מלשון הריגה, אלא מלשון כליון.

ועוד כתב הדורות הראשונים שם שכל כ"ד אלף תלמידים אלו למדו מר"ע קודם החורבן, והביא ראיה מאגדת הש"ס כתובת סג ע"א שר"ע חזר לאשתו עם הכ"ד אלף תלמידים ובא חמיו כלבא שבוע להתיר נדרו, והרי כלבא שבוע מת בחורבן ירושלים, וא"כ ע"כ שהיה מעשה זה קודם החורבן. וא"כ א"א שהיו התלמידים האלה חיילים בצבאו של בן כוזיבא חמשים או ששים שנה לאחר החורבן, שאז היו זקנים מאד ולא גבורי מלחמה.

ובאמת כל השאלה הזאת אין לה נפקא מינה לענין ציונות, שבין אם רבי עקיבא שלח את תלמידיו למלחמה ובין אם לא עשה יותר מתמיכה במרד בן כוזיבא כדאיתא בירושלמי, עדיין עלינו לתרץ למה לא היה במרד זה עבירת השבועות שלא יעלו בחומה, שלא ימרדו באומות ושלא ידחקו את הקץ. ועל זה באה התשובה בדברינו שסבר רבי עקיבא שבן כוזיבא היה לו סימני משיח והיה לו חזקה שהוא מלך המשיח, ועל המשיח האמיתי לא שייך איסור השבועות, משא"כ הציונים ההולכים במלחמה בלי שום מלך שיש לו סימני המשיח, או אפילו מי שאומרים עליו שהוא משיח.

שאלה: כתבתם: "לפי הרמב"ם בהלכות מלכים פי"א ה"ד משיח צריך להיות "מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה" ובן כוזיבא היה עושה כל אלה, ולפיכך סבר רבי עקיבא שהוא המשיח ואז אין איסור לילך אחריו במלחמה. אבל משיח שקר שלא הצליח לכוף כל ישראל לשמור את התורה, או מי שאינו אומר שהוא משיח, אסור לילך אחריו במלחמה שזו היא עבירת השבועות." אבל הלא כתב הרמב"ם שם עוד סימן ותנאי שצריך המשיח לקיים, וזהו שילחם מלחמות ה'. ואם הרמב"ם כתב שא"א להוכיח שהוא משיח עד שילחם מלחמות, איך אפשר לומר שמי שעדיין לא הוכיח שהוא משיח אסור להלחם מלחמות? א"כ לעולם לא יוכל להוכיח חזקתו!

תשובה: יש לקרוא סימני המשיח שברמב"ם כסדרן, ורק לאחר שהשלים כל מדרגה ומדרגה יוכל להמשיך ולעלות אל המדרגה הבאה. לכך, אם הוא הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, אז מספקת חזקת המשיח שבו שיהא מותר לו להלחם מלחמת ה'. ולאחר שהשלים תנאי זה של מלחמות, מותר לו להמשיך במדרגה הבאה שברמב"ם, דהיינו בנין בית המקדש וקיבוץ גליות.

ועוד יש לתרץ על פי מ"ש החפץ חיים זצ"ל (הובא על ידי תלמידי הגאון ר' אלחנן וואסערמאן זצ"ל הי"ד במאמר "אומר אני מעשי למלך" סעיף ט) שיש מלחמה אחת שמותרת אפילו בזמן הגלות, והיינו מלחמה נגד גזירת שמד. והדוגמא למלחמה כזו היא מלחמת החשמונאים נגד היוונים, ואף שמלחמה זו היתה בזמן הבית, מ"מ אמר החפץ חיים שמתר לצאת למלחמה כזו אפילו בזמן הזה שנוהגים השבועות, נגד מלכות הגזרות גזירות שמד כגון רוסיא תחת הקאמוניסטיין. וזה לשון החפץ חיים, "יהודים שגו, בשעה שהתחילו גזירות היעווסעקעס היו היהודים חייבים לצאת נגדם למלחמה במסירות נפש, אמת יהודים רבים היו נהרגים, אולם כוחו של השטן היה נחלש, אולם כאשר לא נמצא מי שימסור נפשו במלחמה, נתחזקו היעווסעקעס." ולפ"ז יש

דרך למשיח להשלים תנאי זה של "וילחם מלחמות ה'" אפילו קודם שהוכיח על עצמו שהוא משיח, והיינו שילחם נגד גזירת שמד.

ומעולם לא היבנתי מניין לו להחפץ חיים לומר חידוש כל כך גדול, שמותר לעשות מלחמה בזמן הזה. ואין לומר שכוונתו רק על היעווסעקעס שהיו היהודים ולא נגד הגויים, שהרי מלכות הקאמוניסטים היו תומכים ביעווסעקעס, שהיו חלק מהממשלה, ואילו היו היהודים לוחמים בהם, היו שולחים את הצבא האדום לתמוך בהם, ונמצא שמרידה נגד היעווסעקעס היא מרידה נגד מלכות רוסיא.

ואולי סברת החפץ חיים היא שהנה אנו יודעים שבמקום שמד מותר למרוד במלכות ולעבור על גזירותיהם, וא"כ מוכח שאיסור מרידה במלכות אינה נוהגת במלכות שמד.

ויש מעשה ידוע המובא על ידי ר' אברהם גאלאנטי על פרקי אבות על המשנה "ואל תתודע לרשות" שבשעת השמד במדינת פורטוגאל רצו היהודים למרוד במלכות ולהרגם וללכוד המלוכה, והיה שם זקן אחד ושאל על ידי שם והשיבוהו "אם תעירו ואם תעוררו" וכמו שפירשו ז"ל ג' שבועות השביה הקב"ה את ישראל אחת שלא ימרדו בהקב"ה. (אפס בלתך עמוד ריז). ולכאורה זהו נגד החפץ חיים, וצריך עיון.

בהר תשס"ה

וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבוד בו עבודת עבד. כשכיר כתושב יהיה עמך עד שנת היובל יעבוד עמך. ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב.
(כה, לט-מא)

האור החיים הקדוש פירש פסוקים אלו כמשל על ישראל בגלות אדום. הקב"ה מדבר אל עשו ומצוהו שלא לעבוד ביעקב אחיו עבודת עבד. עד שנת היובל יעבוד עמך – שישראל יהיו בגלות עד הגאולה. ואז יוצא מעמך הוא ובניו עמו, ובניו היינו הניצוצים המתבררים באמצעות היותם עם ישראל, והוא סוד הגלות, שאל"כ למה לא ייסרם ה' בשבט מוסר שם בארצם ובנחלתם, אלא אחד מהטעמים הוא כדי שיבררו הניצוצים של הקדושה מבין הארצות, כי כל מקום ומקום שימצאון שם ישראל באמצעות היסורין והתורה והמצות, הניצוצות מתבררים מעצמם.

וא"ת א"כ אם לא היו ישראל חוטאים וגולים מי היה מברר הניצוצות המתבררים עתה בתפוצות ישראל? תירץ האור החיים הקדוש שאם לא היו ישראל חוטאים היה להם כח לברר ניצוצות הקדושות במקום שהם מכל המקומות אשר באו שם, מה שאין כן אחר חטאם דחלש כחם, ולואי שתשיג ידם בגלות אשר באו שם לברר הניצוצות.

גם הרב מנחם עזריה מפאנו כתב שסיבה לכל הגליות היא לטהר המקומות אשר נפוצו שמה, ותפקיד זה התחיל מיד כשנתגרש אדם הראשון מגן עדן למען יתקן אויר החיצון בהבל פיו, ויכין כסא כבוד להשראת השכינה בכל מקום. ולפ"ז יש לבאר למה גלו עשרת השבטים למקום אחד, ואילו בני יהודה אשר גלו מירושלים נפוצו בכל העולם, לפי שעשרת השבטים לא היו בני תורה ודי להם לקדש פאה אחת מן העולם, אבל גלות ירושלים נפוצו לארבע רוחות העולם למען יפוצו מעיינותם להועיל אל הכלל. (ספר עשרה מאמרות ח"ד פי"ג).

ובגמרא עבודה זרה י ע"ב איתא שהיה פעם מלך השונא את היהודים, אמר לחשובי מלכותו, מי שעלה לו בשר מת ברגלו יקטענו ויבריא או יניחנו ויצטער, אמרו לו יקטענו ויחיה, היה שם שר אחד ושמו קטיעא בר שלום, ענה ואמר למלך, הנה לא תוכל לכלות את כל היהודים מן העולם, שהם מפוזרים בכל העולם ואין כולם דרים תחת מלכותך, שנאמר (זכריה ב, י) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם. ואם תאמר לכלות רק היהודים שישנם תחת מלכותך, א"כ הנשארים יקראו לך מלכות של רציחה.

ואח"כ הקשו בגמרא על הפסוק שהביא קטיעא בר שלום, שלכאורה לא היה לו לכתוב כארבע רוחות אלא לארבע רוחות. ותירצו שרוחות יש לה שני פירושים, רוחות העולם כגון צפון ודרום מזרח ומערב, ורוחות המנשבות באויר, וכאן הנביא התכוון לדמות את ישראל לרוחות המנשבות באויר, שכשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך אי אפשר לעולם בלא ישראל.

והקשה מהרש"א דא"כ למה לו להנביא להזכיר הפיזור כלל, ותירץ ששני הפירושים נכללים במילת רוחות, שע"י שפירש ופיזר הקב"ה את ישראל בארבע רוחות יתפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו, ובלי זה א"א לעולם להתקיים.

ועל פי כל הנ"ל, א"א לומר שיהודים מקובצים יחד במדינה שלהם בארץ ישראל הם באמת בגלות ומקיימים תכלית הגלות שהוא להתפזר בכל העולם ולברר את הנצוצות ולטהר את כל המקומות ולהביא אמונת ה' ותורתו לכל העולם.

ויזתר מזה אנו לומדים מדברי החסיד רבי יוסף יעבץ בספרו חסדי ה' (דף כה), שפירש את המקרא מעצר וממשפט לוקח (ישעיה פרק נג,ח) שבא הנביא לסתור פי החולק עלינו בשמעו את שבחינו בסבלנו הגלות והצרות למען שמו יתברך, כי יאמר הלא קצת הישמעאלים תחת יד אדום וקצת אדום תחת יד הישמעאלים וכלם סובלים גלותם גם הם, ומה דודך ישראל מדוד שככה תשבחנו. על זה השיב ואמר כי ישראל לוקח ממלכות כי אין לו מלך ולא שר ושופט מה שאין כן האומות הנזכרות כי כל אחת בוטחת על בשר ודם מלכו שיושיעהו היום או למחר. ולמשל בפורטוגאל בשנת רנ"ז כאשר גזר המלך עמנואל שלא ישאר בארצו שום יהודי או מוסלם, למעשה לא גירש את המוסלמים לפי שנתירא שמה יתנקמו ממשלות האיסלם נגד הנוצרים שבארצם, נמצא שהמוסלמים שבפורטוגאל נושעו ע"י בני דתם במדינותיהם. אבל ישראל בגלות אין להם מלך ושר בשום מקום לבטוח עליו, ואינם בוטחים אלא על הקב"ה. ולפי"ז אפילו ישראל הדרים בארצות הגולה, אם בוטחים על המדינה הציונית להושיעם בעת צרתם, אין גזירת הגלות מתקיימת בהם, שאין זו גלות אמיתית.

בחקותי תשס"ח

והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי. אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אותם אל ארץ אויביהם או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם. (כו, מ-מא)

הקשה האור החיים הקדוש ב' קושיות: א) למה צריכים וידוי על עון אבותם? הלא לאחר ששבו מחטאותם שוב אינם מחזיקים עון אבותם בידיהם וממילא אינם נענשים על עון אבותם, וכמ"ש התרגום אונקלוס על שמות כ,ה. ב) לאחר ששבו, למה ילך ה' עמם בקרי ויביא אותם בארץ אויביהם? הלא כבר שבו!

ותירץ שהקב"ה ארך אפיים ואינו חפץ בעונש הרשעים כי אם בשובם מדרכם הרעה, ולכך הוא מחכה להם כמה דורות ומצפה שישובו. ובשנים האחרונות של הבית הראשון, העמיד לישראל אלפי נביאים שהיו מוכיחים את העם, ומזהירים להם על הגלות ושאר העונשים הכתובים בתורה. אך לא שמעו העם בקולם, באמרם הלא אף אבותינו חטאו כמונו ולא הגיע להם כאלה, וא"כ על כרחך אין אלו מעשים רעים כל כך. ואפילו כשהתחילה הפורענות לבוא עליהם, לא רצו להאמין שהוא יד ה' המעניש אותם, אלא אמרו מקרה הוא ממקרי העולם. ולכך כששבו אל הקב"ה כמה שנים לאחר החורבן, הוצרכו להודות על האמת ולומר, "אכן חטאנו ולא היה לנו לתלות את כל אלה במקרה. כל אלה היו עונשים על עווננו ועון אבותינו, ועל שהיינו מחזיקים בדרכי אבותינו הגיענו כל אלה."

הפסוק השני, "אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אותם בארץ אויביהם" הוא ג"כ מכלל הוידוי. שכשחרבה ירושלים והלכו ישראל בגולה היו מתלוננים ואומרים, "מה זאת עשה אלקים לנו? ולמה בחר בעונש כזה? אם רצה להביא עלינו עונש, היה לו לייסרנו בעודינו על אדמתינו." וברצונם להראות כאילו כוונתם לשם שמים הוסיפו לטעון: "אם תכלית העונש היא כדי שנעשה תשובה, הרי הגלות תביא הפך התיקון המבוקש, שהרי

כשנזרה בארצות נתערב בגוים ונלמד מעשיהם. " אבל באמת היה זה הוספת עון על עונם להרהר אחר מידותיו וחכמתו של הקב"ה, ולכך הוצרכו להתודות גם על טעות זה ולומר: "הואיל וחטאנו ואמרנו הכל מקרה, עשה הקב"ה מדה כנגד מדה והביא עלינו עונש הנראה כמקרה דהיינו הגלות."

ועוד כתב האור החיים שהתורה נותנת לנו עוד תשובה על הקושיא למה הוצרכו ישראל לגלות מעל ארצם, קושיא שהיא כלשון האור החיים "הקפת כל חכם לב". כתוב בפסוק מ"ד: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם." ופירש האור החיים: ואף גם זאת – עוד תשובה על הקושיא – שבזכות היותם בארץ אויביהם, לא כליתי אותם, אלא כליתי את חמתי על הארץ ועי"ז ניצלו ישראל.

וזהו כעין מאי דאיתא במדרש איכה על הפסוק כילה ה' את חמתו (איכה ד,יא), שהקב"ה כילה את חמתו על העצים ועל האבנים של בית המקדש ולא כילה את ישראל. ולכך כתוב (תהלים עט,א) מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לאיים. הפרק נקרא מזמור ולא קינה כי על יד חורבן בית המקדש ניצלו ישראל.

ועוד כתב האור החיים שכשרואה הקב"ה עם עליון בני מלכים שפלים ביד אויביהם, מתעוררים רחמי ונכבשת מידת הדין ואינו נפרע מהם, ונמצא ששפלותם מצלת אותם מן הפורעניות.

והקשה האדמו"ר מסאטמאר זי"ע (ויואל משה מאמר א' סימן ט"ו) שכאן קרא האור החיים לאלה השואלים על טעם הגלות מעל הארץ "חכמי לב" ואילו מקודם קרא אותם רשעים והצריכם תשובה על ששאלו כן. ותירץ שחכמי הלב יש להם הקפדה על זה והוא מעורר אותם לשאול שאלות אבל בכל זאת מקבלים עליהם גזירת הקב"ה באהבה בין מבינים אותה ובין אינם מבינים, ואילו הרשעים מתוך קושייתם מואסים בגלות ומטיחים דברים כלפי מעלה.

ורוח הקודש הופיעה בבית מדרשו של האור החיים הקדוש, שכל דבריו נתקיימו בדורינו: הציונים הצליחו בשנותיהם הראשונות, ומתוך כך סברו שה' אתם. ואפילו היום כשמצבם מתדרדר מיום ליום, אומרים "בודאי אין אנו עושים שום רע, שהרי אבותינו עשו כן ולא נענשו." ומסרבים להאמין שהצרות הבאות עליהם הם עונשים מן השמים, אלא תולים אותן במקרה ושאר סיבות.

ובין כמה שומרי תורה האומרים "אין אנו ח"ו ציונים" אנו שומעים את הטענה שיכולים חצי עם ישראל לדור בארץ ישראל ועדיין נחשב זה לגלות. כמו הרשעים שהזכיר האור החיים, הם טוענים שעונש הגלות יכול להתקיים בעודינו על אדמתנו, ומוסיפים שבאמת טוב יותר להיות בארץ ישראל מלדור בין האומות פן נלמד ממעשיהם. ואינם כחכמי הלב המקבלים את גזירת הבורא באהבה, אלא אדרבה תומכים בהשתלדות הציונים להחזיק מדינה יהודית בזרוע בארץ הקודש. אבל סוף כל סוף יצטרכו האנשים האלה להתודות את עונם ואת עון אבותם, להודות שדרכיהם אינם טובים ושהקב"ה צדק וגזירתו צדק. וסוף כל סוף יראו שהיותנו בגלות בין האומות הוא יסוד קיומינו והזכות הגדול ביותר לעורר את רחמי ה' וישועתו.

במדבר תשס"ח

ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבותם מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל. ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים. (א,מה-מו)

כתב הרמב"ן בטעם המצוה הזאת למנות את ישראל וז"ל כי היה זה כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה. כי עתה היו מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כולם, כמו שאמר (להלן י כט) נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה', והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי

צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקוד עליו בערבות מואב במערכות המלחמה, כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף. וזה טעם כל יוצא צבא בישראל, כי המנין מפני צבא המלחמה, עכ"ל.

רבי יששכר שלמה טייכטל ז"ל היה רב בארץ אונגריין, ובשנות הזעם של מלחמת העולם השנייה התחיל לתפוס בשיטת הציונות. הספר שכתב, "אם הבנים שמחה", נהיה לאחד מכתבי הקודש של הציונות. הרב טייכטל כותב (עמוד קעו) שכמו שכתב הרמב"ן שהוצרכו ישראל לעשות הכנות לכיבוש הארץ על פי דרך הטבע, כך בזמן הגלות שלנו אנו מחויבים לעשות פעולות והשתדלות להביא הגאולה. והביא ראיה מאגרת הרמב"ם לחכמי מרשילא בענין חכמת החוזים בכוכבים, ששם כתב הרמב"ם שאין ממש בספרים של החוזים בכוכבים, ואין בהם חכמה אלא טיפשות, ואח"כ כתב וז"ל:

וזאת היא שאבדה מלכותינו והחריבה בית מקדשינו והאריכה גלותינו, והגיעתנו עד הלום שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלה הדברים של דברי החוזים בכוכבים וטעו ונהו אחריהם, ודימו שהם חכמות מפוארות ויש בהם תועלת גדולה, ולא נתעסקו בלמידת המלחמה ולא בכיבוש ארצות, אלא דימו אותם יועילו להם, ולפיכך קראו אותם הנביאים סכלים ואוילים, ודאי סכלים ואוילים היו, ואחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תוהו המה הלכו, עכ"ל.

הרי שכתב הרמב"ם שחורבן בית המקדש והגלות היו לפי שלא למדנו מלחמה, וזהו גם כן טעם אריכות גלותינו, לפי שאנו סומכים על הנסים ומסרבים לעשות פעולות להביא הגאולה בעצמינו. ובדאי – כותב הרב טייכטל – אין כוונת הרמב"ם שעתה בגלות היה לנו ללמוד ללחום מלחמה ולכבוש ארצות, דזה אין ביכלתינו כעת מחמת חולשתינו מכה פיזורינו בין האומות, וזה היה שייך בהיותינו יחד בארצינו, וגם אנו מושבעים על זה – שלא נעלה בחומה (כתובות קיא ע"א). אלא כוונתו שיש לנו להשתמש באמצעים הטבעיים שיבואו לידינו, כמו לבקש את המלכים שיטו חסד עלינו להשבית את הגלות מעלינו, ולכבוש את הארץ בקניית כסף. עד כאן דברי ה"אם הבנים שמחה".

בראשית כל אנו צריכים להדגיש שברור מדברים אלה שלא היה הרב טייכטל מתיר את המדינה הציונית שקמה בשנת תש"ח, אילו היה בחיים לראותה. המדינה הוקמה בדרך מלחמה וכיבוש, והרב טייכטל כותב בפירושו שהשבועות הן בתוקף בזמננו והן אוסרות מלחמה וכיבוש. וה"ציונות" שלו מוגבלת לקניית קרקע ובקשת המלכים בדרכי שלום.

ועתה נעיין בדבריו. הנה מפירושו באגרת הרמב"ם יוצאת שיטת אמונה בענין גלות וגאולה משונה לגמרי משיטת כל התורה כולה, כולל כתבי הרמב"ם עצמו. מספרי הנביאים מלכים, ירמיהו ויחזקאל אנו לומדים שחורבן בית ראשון בא בעיקר בעוון עבודה זרה. וכן אמרו חז"ל ביומא ט ע"ב ושם סט ע"ב. וכן אנו אומרים בתפלת מוסף של יו"ט ומפני חטאנו גלינו מארצינו. ובתורה כתוב שהגאולה תבוא לאחר שנקיים "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (דברים ל, ב). הרמב"ם בהל' תשובה (ז, ה) מביא פסוק זה וכותב עליו, "אין ישראל נגאלין אלא בתשובה וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין." ופתאום כאן באגרת לחכמי מרשילא כותב הרמב"ם שהגלות באה מפני שלא למדנו מלחמה, ונגאל ממנה רק כאשר נעשה השתדלות להביא הגאולה!

כמובן שאין זה כוונת הרמב"ם כלל, אלא להיפך. בזמן שהיה בית המקדש קיים, היו ישראל מותרים לעשות השתדלות בדרך הטבע להגן על ארצם, ביחד עם הבטחון בה'. ואכן בטחון בה' היה להם, וכמו שאמרו חז"ל תלו בטחונם בשמים (יומא ט ע"ב). רק חטאם היה בדרך ההשתדלות שבחרו להם. שבמקום להשתדל באופן המותר דהיינו במלחמה, השתדלו באופן האסור דהיינו בעבודה זרה. הרמב"ם משהו חכמת החוזים בכוכבים עם עבודה זרה לפי שבשניהם יש כפירה בשליטת הקב"ה על העולם, ובמקום הקב"ה אומרים שהכוכבים או העבודה זרה שולטים על העולם. והחטא הזה – השתדלות ופעולות אסורות – הוא סיבת הגלות. ועוד כתב שסיבת אריכות גלותינו היא לפי שעדיין יש מישראל המחזיקים בחכמת הכוכבים. ובזמנינו, הציונות היא

במקום חכמת הכוכבים, שגם הציונות עושה פעולות טבעיות באופן האסור, ויש בה כפירה בשליטת הקב"ה על ענין הגלות והגאולה, ונמצא שהציונות (לא חסרון הציונות) גורמת אריכות הגלות.

ואם נעיין עוד בדבר נראה שאפילו לשיטת ה"אם הבנים שמחה" בענין השבועות אין מקום לשיטתו שאנו חייבים לעשות פעולות להביא הגאולה. שהנה ראינו שכתב הרב טייכטל שהמלחמה אסורה לנו תחת השבועות, אבל פעולות בדרכי שלום מותרות. ויש להניח שלמד כן מדברי רש"י על כתובות ק"א ע"א "ביד חזקה" וכנראה הבין מזה שרק בדרך מלחמה אסור לעלות. ורוב הפוסקים לא פירשו כן בדברי רש"י מכה קושיא פשוטה, שאם השבועה שלא יעלו בחומה אינה אוסרת אלא מלחמה, תיפוק ליה שיש כבר שבועה על זה, שלא ימרדו באומות (עיין יפה קול). אלא פירשו דביד חזקה היינו ברוב עם ואפילו ברשות האומות. אמנם היה פוסק אחד שכתב כפירושו של הרב טייכטל וזהו האבני נזר (יורה דעה סימן תנ"ד ותנ"ו). והאבני נזר כתב שלדעתו (שהעלייה ברשות המלכות מותרת) יש להבין את השבועות בשני אופנים: א) שהשבועה שלא יעלו בחומה היא דומה להשבועה שלא ימרדו באומות, ואם עולים ברשות המלכות אין זה יוצאת מגדרי הגלות. ב) שהשבועה שלא יעלו בחומה אוסרת רק דרך מלחמה לפי שאם יתנו רשות יחשב פקידה מן השמים.

וא"כ ממה נפשך, אם נתינת הרשות צריכה להחשב פקידה מן השמים, איך יעשו ישראל פעולות להשיג נתינת הרשות הזאת, הא א"כ לא יהיה בזה שום סימן מן השמים. ואם נאמר כאופן הראשון שעלייה ברשות מותרת לפי שאינה יוצאת מגדרי הגלות, הרי שאסור לעשות פעולות להביא הגאולה, רק לעשות דברים הנכנסים לגדרי הגלות. ולפ"ז מובן היטב השבועה שלא ידחקו את הקץ, האוסרת לעשות פעולות להביא הקץ, שאפילו לפי האבני נזר אין היתר לעשות פעולות כאלה, לא לפירושו הראשון ולא לפירושו השני.

והואיל והרבה ציונים טועים ותולים עצמם בהיתר האבני נזר, אנו מחוייבים להתיחס לזה כאן, ולגלות על טעותם. הנה בשנת תש"ח החליטו האומות המאוחדות ברוב דעות לתת מדינה להציונים, ואח"כ עזבו הבריטים את הארץ לפני הציונים והערבים ללחום עליה, באופן "כל דאליים גבר". ובאותה מלחמה כבשו להם הציונים חלק גדול מארץ ישראל. ובודאי היתה מלחמה זו "ביד חזקה" לכל הדעות. האו"ם לא היו הבעלים על ארץ ישראל והחלטתם לא היתה יותר מהצעה בעלמא. לא עשו שום דבר להביא את הצעתם לידי קיום – לא הם ולא הבריטים. אולי אפשר לטעון שמלחמה באופן כל דאליים גבר אינה נחשבת למרידה, אבל השבועה שלא יעלו בחומה, אפילו לדעת האבני נזר, אינה אוסרת מרידה דווקא, אלא אוסרת כל לקיחה ביד חזקה, דהיינו כל לקיחה שאינה נתינה ממש בדרכי שלום מהאומה השולטת על הארץ.

נשא תשס"ה

כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נזיר א-להים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים (שופטים יג,ה).

הפירוש הפשוט במילת "יחל" הוא כמו "יתחיל": שמשון יתחיל להושיע את ישראל מיד פלשתים. אבל בסוטה דף י ע"א פירשוהו מלשון לא יחל דברו, שהוחל שבועתו של אבימלך. לפי שהכתוב בא עתה לספר עלילות שמשון איך נלחם עם הפלשתים, והלא אברהם אבינו ואבימלך מלך פלשתים כרתו ברית שלום ונשבעו זה לזה (בראשית כא,כג). אלא הואיל והתחילו הפלשתים להלחם עם ישראל ולהשתעבד בהם בתחילה, הרי עברו על שבועתם, ומאז הותר לישראל לעבור על שבועת אברהם, ולכך היה שמשון מותר להלחם אתם.

ויש ציונים האומרים שיש קשר דומה לזה בין שבועות ישראל ושבועת אומות העולם בכתובות ק"א ע"א. ישראל נאסרו לעלות בחומה ולמרוד באומות ולדחוק את הקץ, ואומות העולם נאסרו להשתעבד בישראל יותר מידי, ולפי טענת הציונים כיון שעברו האומות על שבועתן, ממילא בטלו השבועות מעל ישראל.

בפירוש "בעקבי הצאן" על פרשת נשא שנת תשס"ו כבר התיחסנו לטענה זו והסברנו שם את טעותם על פי סברא. ועיקר הדברים כבר מפורשים בספר ויואל משה מאמר א' סימן ע"ה. כאן לא נחזור על הדברים, רק

נשים לבנו על דברי חז"ל הראשונים והאחרונים כדי להראות שאין אף אחד מהם קודם תקופת הציונים שהביע דעה כזו, ושכל המקורות שהעלו הציונים במצודתם אינם נוגעים אל הענין.

ויש לחלק את הדברים שמצאו לשלשה חלקים: א) האומרים שאם האומות עוברים על שבועתם הקב"ה יביא הגאולה קודם זמנה. ב) האומרים ששבועת ישראל שלא ימרדו באומות תלויה בשבועת האומות. ג) האומרים ששבועת ישראל שלא ידחקו את הקץ על ידי תפלה תלויה בשבועת האומות.

במדרש שיר השירים רבה (ב,ז), נאמר: רבי יוסי בר חנינא אומר: שתי שבועות יש כאן, אחת לישראל ואחת לאומות העולם. נשבע לישראל שלא ימרדו עול המלכויות, ונשבע למלכויות שלא יקשו עול על ישראל, שאם מקשים עול על ישראל הם גורמים לקץ לבוא שלא בעונתו.

אין כתוב במדרש שהשבועות הן איזה מין ברית בין ישראל והאומות, וגם אין הכתוב שאם האומות מקשים עול על ישראל אז הותרה השבועה. רק כתוב שאם מקשים עול, הקב"ה יביא את הקץ קודם זמנו.

וכן בשיטה מקובצת כתובות ק"א ע"א הביא בשם תלמידי הרשב"א שדרשו את הפסוק (שיר השירים ה,ח) "השבעתי אתכם בנות ירושלים, אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני" – ההוא כנסת ישראל דקאמרי לאומות העולם, אחרי שהשביע הקב"ה את אומות העולם שלא ישתעבדו בהם יותר מדאי, והכי קאמר לא תשעבדו בהם יותר מדאי כדי שתגרמו לי לעורר לי אהבתם שלא בזמנה. שהקב"ה אינו יכול לראות צרה גדולה לישראל שלא יושיעם, כדאמרינן בעלמא (סנהדרין צז ע"ב) כשיגע זמנם ליגאל הקב"ה מעמיד עליהם מלך שגזרותיו כהמן ומחזירן למוטב ומיד הם נגאלין.

ואף כאן ברור מדברי השיטה מקובצת שהקב"ה יביא את הגאולה שלא בזמנה ולא שישאל יהיו מותרין לגאול את עצמם. ואגב, מוכח מדבריו שא"א לגאולה בלא תשובה, ואם תבוא הגאולה קודם זמנה יצטרך הקב"ה להעמיד מלך קשה כדי להחזירן בתשובה.

וכן הפני יהושע כתב על דרך זה, שהקשה הפני יהושע מה ענין שבועת האומות להפסוק אם תעירו ואם תעוררו את האהבה, דקאי על התעוררות האהבה לגאולת ישראל. ותירץ שאם ישתעבדו בהם יותר מדאי יגרמו שהקב"ה ימהר להביא הגאולה קודם זמנו כדאשכחן בגלות מצרים.

(ועיין שם שפירש הפנ"י דהשבועה שלא יגלו הסוד לאומות העולם היא ג"כ ענין של התעוררות הגאולה שלא בזמנה, לפי שפירש רש"י בלשון שני דהסוד היינו טעמי התורה, ואם יגלו לאומות טעמי המצות וסתרי תורה יעירו את האהבה שידעו כל הגוים שאהבה גמורה וחיבה יתירה יש בין ישראל למקום שנתן להם התורה לצרף אותם כדכתיב אמרת ה' צרופה ובהתוודע להם טעמי סתרי תורה יתברר להם שלימות הענין ולא ישתעבדו עוד בישראל ולכך השביעם הקב"ה שלא יעירו עד שתחפץ שיגיע זמן הגאולה, עד כאן דבריו. והנה חז"ל ברוח קדשם ראו את הנעשה בזמנינו שיש פ"ה מיליאן נוצרים המאמינים בציונות ודוחקים את העם ישראל לעבור על השבועות ותומכים את הציונים בכל מיני תמיכה, וכל זה לפי שבאה תורתנו הקדושה לידם וראו את האהבה והחיבה שיש בין ישראל למקום.)

ועתה נטפל בחלק ב). יש מי שכתב ששבועת ישראל שלא ימרדו באומות תלויה בשבועת האומות, והוא ר' שמשון חיים נחמני ז"ל בפירושו זרע שמשון (נדפס תקל"ח) על מגילת אסתר ט,א "ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם" וז"ל: הוצרך לומר ונהפוך הוא אשר ישלטו משום דאי לאו הכי לא היה להם לישראל לשלוח יד באומות העולם, אבל עתה שהאומות בקשו להרגם, לכן הותר להם אף לישראל. דאמרינן בפ"ג דכתובות ג' שבועות הללו למה אחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע את אומות העולם שלא ישתעבדו בישראל יותר מידי. ואיתא בשו"ע (יו"ד רלו ס"ו) שנים שנשבעו לעשת דבר אחד ועבר אחד על השבועה השני פטור ואינו צריך התרה... ואף כאן מיקרי שישראל והאומות נשבעו זה לזה. והשתא שעברו האומות על שבועתם ובקשו

להשמיד את ישראל, שאין לך שעבוד יותר מדאי גדול מזה, גם השני פטור ואין צריך התרה. כלומר שישראל מותרים להרגם ואינם בכלל השבועה שלא ימרדו באומות העולם.

וכמו שכתבנו בעקבי הצאן תשס"ו, השבועות שלא יעלו בחומה ולא ידחקו את הקץ לא ניתנו לטובת האומות, ואי אפשר שהם חלק מאיזה ברית בין ישראל להאומות, אלא הקב"ה השביענו לטובתינו, שלא נשתדל לגאול את עצמינו טרם הזמן. אבל לענין השבועה שלא ימרדו באומות יש סברא לומר שהיא חלק מברית עם האומות, ובודאי אין זאת אומרת שאם עבר אומה אחת על השבועה, ישראל מותרין למרוד נגד כל העולם כולו מכאן ולהבא, אבל יכול להיות היתר לזמן למרוד נגד אותה אומה ובאותו זמן וכמ"ש הזרע שמשון. ומ"מ בודאי אין זה נוגע לענין ציונות שהיא עבירה על השבועות שלא יעלו בחומה ולא ידחקו את הקץ, ואף הזרע שמשון לא הזכיר שבועות אלה שאינן תלויות בשום דבר.

ואגב אורחן מוכח שהיה אצל הזרע שמשון דבר פשוט שישראל בימי המן היו אסורים לעבור על השבועות (לולא ההיתר דהם עברו תחילה) ואע"פ שהמלך נתן להם רשות להלחם, וגם היה פקוח נפש. הרי שמלבד שאין הזרע שמשון ראייה להציונים, הוא סותר שתיים מטענותיהם השגורות ביותר.

ובחלק ג) יש אלה שכתבו שבמקום שהאומות עברו על שבועתן מותר לישראל להרבות בתחנונים על הגאולה, מה שאינם רשאים לעשות במקום אחר מדמת השבועה שלא ידחקו את הקץ. ובעלי השיטה הזאת הם רבי שלמה קלוגער ז"ל בפירוש מעשה ידי יוצר על הגדה של פסח, ורבי הלל ליכטנשטיין ז"ל מקאלאמייע באבכת רוכל כלל ט פרט א. אבל אין זאת אומרת שמותר לעשות שום פעולה לקרב הגאולה, וחילוק פשוט יש בין ריבוי תחנונים לבין עשיית פעולות. שאם עוברים על השבועה ע"י תפילה א"א לומר שעבירת השבועה נחשבת כמו כפירה, דאדרבה כל מה שמוסיפין להתפלל ולשפוך לב כמים נוכח פני ה' מרבים יותר באמונה שהכל בידו של הקב"ה ואין עושין שום פעולה אלא מבקשין אך ממנו יתברך, ורק הוא יכול להביא קץ הגלות. לפיכך, כל זמן שהאומות עומדים בשבועתם שלא להכביד עול על ישראל אלא כפי הגזירה הבאה מאתו יתברך שמו ולא יותר, לא רצה הקב"ה שירבו בתחנונים, שזה יהיה נגד גזירתו יתברך אשר הא-להים חשבה לטובה, אבל כשהאומות עוברים על שבועתם בבחירתם הרעה שאין הקב"ה נוטל הבחירה משום אדם, אין לנו אלא לצעוק לפני השי"ת ולהרבות ברחמים ותחנונים, והיא שעמדה לאבותינו ולנו. (ויאל משה מאמר א, סימן עט) וענין זה מבואר יותר באריכות בפירוש עקבי הצאן פסח תשס"ח ע"ש.

בהעלותך תשס"ח

ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים. הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם. ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא. (יא, כא-כג)

פירש רש"י ז"ל זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו רבי עקיבא אומר הכל כמשמעו מי יספיק להם, ולפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו. רבי שמעון אומר ח"ו לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו, הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהא אכילה זו מספיקתן עד עולם, וכי שבחך הוא זה, אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך, השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי, הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם? יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפי' שעה אחת.

ושתי הדעות קשות להבין, דלר"ע קשה כמו שהקשה ר"ש מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו, ולר"ש קשה למה לא נענה הקב"ה לתפלת משה שיתן הבשר ולא יהרוג אותם, ועוד היאך נכנסים דברי ר"ש בדברי הפסוק.

ופירש המהר"ל בגור אריה דבודאי הקב"ה כל יכול, ובידו לעשות נס וליתן להם בשר, אך אין הקב"ה חפץ בשינוי סדרי בראשית, והוא כועס על המבקשים שינויים כאלה, וכדאיתא בגמרא שבת נג ע"ב מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה א"ל אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשנתו לו סדרי בראשית. וכן מצינו בתענית כד ע"א שמת בנו של ר' יוסי דמן יוקרת על שהטריח על הקב"ה להוציא פירות תאנה שלא בזמנה. ושם בדף כד ע"ב נענש רבא על שהתפלל והביא גשמים בתקופת תמוז. ואם כן הוא אפילו אצל הצדיקים כ"ש האספסוף במדבר שהתאוו תאוה לבשר והיו כפויי טובה על שהוציאם ה' ממצרים ונתן להם את המן. ואע"פ שאין טרחה לפניו יתברך לעשות נסים, כי אצלו יתברך הטבע ושינוי הטבע שוין, אבל עמל הרשעים שמטריחים את בוראים לחדש להם נסים בנסותם את ה' זהו לטורח לפניו יתברך, ומיד הקב"ה כועס ומביא עליהם פורעניות.

על כן התפלל משה ואמר למה תתן בשר בדרך נס ועי"ז ימותו העם על שמטריחים לפניך, תתן בדרך הטבע, על ידי אסיפת צאן ובקר או דגים מן הים, ואז לא יהיה עונש. והשיב הקב"ה, אם אתן בדרך הטבע יאמרו שידי קצרה ואיני יכול לעשות נס, מוטב שיאבדו ולא יאמרו שידי קצרה. זו היא דעת ר"ש.

אבל ר"ע הבין להיפך, שאם הקב"ה עושה נס הוא ע"כ כדי לעשות חסד, וכיון שכבר אמר הקב"ה למשה שיהיה בדרך חרון אף, עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא, ידע משה שלא יהיה זה בדרך נס, רק מלובש בטבע, על כן אמר לפניו יתברך, בודאי בידך לעשות נס, אבל היאך אפשר בדרך הטבע להספיק להם בשר, והשיב הקב"ה עתה תראה היקרך דברי אם לא, לשון מקרה דהיינו שיבוא הבשר בדרך הטבע כאילו היה מקרה.

ולפי דברינו יש לתרץ קושיא אחרת, שהנה בודאי הזהיר משה את בני ישראל שימותו על ידי אכילת הבשר וכמו שאמר לו הקב"ה, אם כן למה נגשו לאכול ממנו, וכי טפשים היו, אבל התשובה היא שלפי ר"ש בא השליו בדרך נס, ואפילו לר"ע שבא בדרך הטבע מ"מ היה זה קרוב לנס יותר מאל מנהגו של עולם, וקרוב הדבר לטעות ולחשוב שהוא נס, ולכן חשבו העם שהסכים הקב"ה להם, כי הנסים לא יבואו רק לטובה ולא לרעה, ועל כן חשבו כי ניחם ה' על הרעה. אבל מיד עמדו על טעותם וכמו שכתוב הבשר עודנו בין שיניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה מאד.

ויש כאן שני מוסרים לדורנו, האחד שיש חרון אף ר"ל על הרשעים כשמביאים סכנה על ישראל ומטריחין את יוצרם לעשות להם נסים, והשני שכשנעשים נסים או דברים קרובים לנסים לרשעים, גדול כח ההסתה להטעות אף הטובים והכשרים. והחילוק בין אז לעתה הוא, שבאותו הדור לא היה חסרת פנים כלל ומיד נענשו עושי הרע כשהבשר עודנו בין שיניהם, משא"כ עכשיו שקשה לראות יד ה' וזה מוסיף הרבה על בלבול הדעות בעוה"ר. (על הגאולה ועל התמורה סימן כ"ז)

שלח תשס"ח

אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע (יג,טז).

פירש רש"י התפלל עליו י-ה יושיעך מעצת מרגלים. הקשה הרב יצחק יעקב רבינאוויץ זצ"ל האדמו"ר מביאלא (גלב"ע שנת תרס"ה) למה התפלל שינצל מעצת המרגלים, היה לו להתפלל בפשיטות שלא יכשל בעון המרגלים. ותירץ שבחירה חפשית נתונה לאדם לבחור בטוב או ברע, ולכן א"א להתפלל לה' שיצילנו מעון, רק שיצילנו מעצת היצר הרע או מעצת הרשעים. וזהו שאמר דוד בראש ספרו אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ר"ל וממילא יבחר שלא לחטוא כיון שלא שמע עצתם.

ולפעמים הרשעים מדברים באופן שאינו ניכר שנותנים עצות, אלא נראה כאילו אומרים רק האמת על מצב העולם בלי שום דעות או נטיעות לכאן או לכאן. ואז תפילתנו שטוחה לפני הקב"ה שיאיר עינינו להכיר שזו

היא עצת רשעים, ועי"ז ניצל ממנה. וכך היה בפרשה הזאת: המרגלים נשלחו ע"י משה רבינו לא להגיד דעותיהם ולא ליעץ עצותיהם, רק להעיד עדות מה שראו בארץ כנען. ולפום ריהטא היה נראה שהיו רק עושים שליחותם. אבל כשנעייין בדבריהם נראה שהוסיפו דעות ועצות: "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו" (יג,לא). ומשה ראה כל זה ברוח קדשו והתפלל על יהושע, י-ה יושעך מעצת המרגלים.

והמשיך האדמו"ר מביאלא וכתב וז"ל: וכמו כן הוא עצת הרשעים שבזמנינו בענין ישוב ארץ ישראל אשר כל מגמתם הרעה להכניס בישראל דעות כוזבות אשר הגאולה העתידה תהיה בדרך הטבע ח"ו כנודע משקריהם וכזביהם וזהו התפלה שנתפלל משה רבינו ע"ה על יהושע ה' יושעך מעצת מרגלים, היינו שיאיר עיניך לראות שכל זה הוא עצת רשעים כנ"ל. ועי"ז ממילא תוכל להתגבר עליהם. כמו כן יאיר השי"ת ברור את עינינו לראות שכל דבריהם שקר, ועי"ז נזכה לגאולה העתידה במהרה בימינו, עכ"ל. (דברי בינה)

ואם כך כתב בזמנו, ק"ו בזמן הזה. שבזמנו היו הציונים תנועה קטנה עם חלומות גדולות, והיה ניכר לרוב בני אדם שדבריהם היו בבחינת עצות. אבל היום שהקימו מדינתם ועומדת כבר ששים שנה בעוה"ר, יש בני אדם המרגישים יאוש בפני הצלחת הציונים ואומרים בלבם אולי טוב יותר שניכנעו להם ונציל מה שאפשר להציל. ולכך הם רואים ההתנגדות לקיום המדינה כדבר מיושן שאינו נוגע עוד היום. ועלינו להתפלל להשי"ת שיצילנו ע"י שיפתח עינינו לראות שדרך הציונות אינה "מציאות" וחזקה שאינה עשויה להשתנות, אלא עצת רשעים ודעותיהם היא, ושנכיר שיש לפנינו ברירה. ואז נוכל להתגבר על נסיון זה ולבחור בטוב, להאמין שהגלות היא גזירת השי"ת לטובתינו ולחכות לביאת משיח צדקינו.

קרח תשס"ח

ויחר למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם (טז,טו).

פרש"י לפי פשוטו הקטרת שהם מקריבים לפניך מחר אל תפן אליהם, והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו.

וקשה בשלמא הקטרת שהקריבו כדי להכחיש את נבואתו של משה לא יקובל כדי שלא יטעו אחריהם, אבל למה דאג משה כל כך שלא יקובל חלקם בקרבן התמיד? וכתב האור החיים הק' שאין לך אדם שאין בידו מצות ומעשים טובים, ואין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה ובריה ואפילו של רשעים דכתיב (דברים לב,ד) א-ל אמונה ואין עול, וצא ולמד משכר פסיעותיו של נבוכדנצר הרשע (סנהדרין צו.). אשר על כן חש משה שתעמוד להם איזה מצוה שבידם שהזכות תולה, לזה בקש מה' ואמר אל תפן אל מנחתם פירוש אפילו זכות שכבר הגיעה להם לא יפן לה ולא יביט אליה.

והתנא דבי אליהו פרק כ"ד מונה והולך כמה רשעים שהצליחו הרבה מפני זכות קטן שהיה בידם: עשו בשכר שלש דמעות שהוריד נתנו לו הר שער מקום גשמי ברכה, אליפז כיבד את אביו ויצא ממנו עמלק, ירבעם בן נבט הוכיח את שלמה המלך וזכה למלוך על עשרת השבטים, אגג בכה בבית האסורים על שזרעו נכרת ולכך זכה ויצא ממנו המן, נבוכדנצר הלך ארבע פסיעות כדי לשנות את מכתב מרוך מלך בבל ולהקדים את שם השם, ולכך זכה למלוך. משל לאחד שמצא כסות בדרך סמוכה לעיר, תפסה בידו והכניסה לתוך העיר והיה מכריז ואומר של מי אבידה זו, נתקבצו כל בני העיר ויצאו לקראתו ואומרים זה לזה ראיתם פלוני זה כמה הוא צדיק כמה הוא חסיד כמה כשר הוא, מיד עמדו בני העיר ועשאוהו ראש וקצין של העיר עליהן, לאחר שתים ושלוש שנים עמד והחריב כל המדינות וכל הארץ.

ואע"פ שאין המשל מדוקדק, שהרי אנשי העיר טעו באיש הזה לחשוב שהוא צדיק ולכן נתנהו לראש, משא"כ בהנמשל הקב"ה יודע העתידות ואעפ"כ נתן גדולה לאלו, מ"מ כוונת התנא דבי אליהו היא רק ללמד לנו עיקר זה, שלא לבד שהרשעים יכולים להצליח בזכות מצוה קלה שבידם, אלא לפעמים אותה הצלחה ואותה גדולה

שזוכים לה היא להם לכלי להגדיל רשעתם ולהביא חורבן על העולם, ואעפ"כ הקב"ה משלם להם שכרם ואינו מקפח.

ולכך נתיירא משה רבינו אולי ישלם הקב"ה לקרח דתן ואבירם את שכרם על המצות שבידם, אף אם ע"י זה יצליחו יותר במרידתם נגדו ויטעו את בני ישראל מן הדרך. לכך התפלל שלא יקובלו המצות שלהם.

בברכות י' ע"א איתא שהיו כמה בריונים (פירש"י פריצים) בשכונתו של רבי מאיר והיו מצערים אותו הרבה, והיה ר' מאיר מתפלל שימותו, ואמרה לו ברוריה אשתו שיתפלל שיעשו תשובה, והביאה ראייה מן המקרא "יתמו חטאים מן הארץ" - חוטאים אין כתוב כאן אלא חטאים, שישובו החוטאים ויחיו וממילא לא יהיו עוד חטאים בארץ. וקשה דבברכת המינים אנו מתפללים על המינים שימותו: "וכל המינים כרגע יאבדו". ולכאורה היה לנו להתפלל שיחיו ויעשו תשובה.

והנה בעבודה זרה יז ע"א הובא הפסוק המדבר במינות "כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים" (משלי ב, יט). והקשה הש"ס אם לא ישובון פשיטא שלא ישיגו אורחות חיים, וא"כ סיפא דקרא למה לי, ומתרץ הש"ס דאפילו אם ישוב המין לא יחיה אלא ימות מיד. ופירש המהרש"א שהקב"ה ברחמיו הרבים על המין יודע שקרוב לאדם לימשך אחר המינות וחושש שיחזור לסורו ח"ו, לכך מביא עליו מיתה מיד לאחר ששב בלב שלם כדי שיזכה לעולם הבא.

ולפ"ז מתורץ קושייתנו למה מתפללים על המינים שימותו ולא שישובו. דבאמת אנו מתפללים שישובו, אך אנו יודעים שמיד לאחד שישובו ימותו פן יחזרו לסורם, לכך אומרים וכל המינים כרגע יאבדו.

ומלבד התועלת למין עצמו שיזכה לעולם הבא, יש לנו תועלת במיתתו, שאם יחיה ויחזור לסורו, בין כך ובין כך יתוסף לו זכות ומצוה ע"י תשובתו, ועי"ז יתוסף לו חיזוק וכה להרע יותר ולהסית ולהדיח, כי אין הקב"ה מקפח שכר אפילו מהרשעים וכמו שנתבאר לעיל. (על הגאולה ועל התמורה, סימן ס"ח)

חוקת תשס"ח

וימאן אדום נתון את ישראל עבור בגבולו ויט ישראל מעליו (כ, כא).

למה לא יצאו ישראל למלחמה כדי לעבור דרך ארץ אדום, וכמו שעשו עם סיחון ועוג? התשובה היא שנצטוו על כך, כמו כתוב בפרשת דברים (ב, ה): אל תתגרוו במ כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל. במדרש רבה (דברים פרשה א) למדו מכאן כלל בהנהגת ישראל בגלות עם בני עשו: "אם ראייתם אותו (את עשו) שמבקש להתגרות בכם לא תעמדו כנגדו, אלא הצפינו עצמכם מלפניו".

על דברי המדרש האלה כתב החפץ חיים זצ"ל, "התורה תלמדנו לבלי לעמוד נגד האומות אפי' בשעה שמתגרות בנו, עלינו ללכת בעקבות אבינו יעקב במלחמתו עם עשו אחיו. וכבר מב"ן ז"ל פרשת וישלח וז"ל: שיש בזה רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק, שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל, עכ"ל.

והנה כל זמן שהלכנו בדרך הכבושה הזאת הצילנו הקב"ה מידם, ומאז הודחנו מדרכנו וחדשים מקרוב באו והנהיגו מנהגים חדשים, עזבו נשק אבינו ואחזו בכלי קרב של שונאינו, הלכנו הלוך וחסור ומצאונו רעות רבות וצרות. ירחם ד' על עמנו וישיב שופטינו כבראשונה. (חפץ חיים עה"ת, פ' דברים)

דברי הרמב"ן "ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל" נותנים מקום להסתפק אם כוונתו "בדרך מלחמה, או לברוח ולהנצל" או "בדרך מלחמה, דהיינו לברוח ולהנצל". אבל החפץ חיים הכריע באופן ברור שהמלחמה

לעולם אסורה לנו בזמן הגלות, ומה שאמרו חז"ל שיש להתנהג עם עשו בדרך מלחמה, כוונתם דווקא לברוח ולהנצל ולא מלחמה ממש. וכך הבין בפירוש דברי הרמב"ן ולכך הביאו לראיה.

לאחרונה הוציאו לאור חברת "ארטסקראל" תרגום אנגלי של פירוש הרמב"ן על התורה, ושם תרגמו את דברי הרמב"ן כדלהלן: "שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא עצמו, לתפלה, לדורון לרצות את עשו, ולהציל את עצמו בדרך מלחמה, כולל לברוח ועל ידי זה להנצל." מזה התרגום משמע שאכן מלחמה כוללת גם כן בריחה, אבל יש גם צד של מלחמה ממש, וזהו נגד הבנת החפץ חיים.

אבל לאחר העיון נראה שהמתרגמים אצל "ארטסקראל" לא נתכוונו לחלוק על החפץ חיים בענין פסק ההלכה, רק בענין פשט דברי הרמב"ן. המתרגמים הבינו שדברי הרמב"ן "לתפלה לדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל" סובבים על יעקב אבינו בעצמו, לא על ישראל בגלות. וכן מוכח ממה שהוסיפו "את עצמו" וכתבו "להציל את עצמו בדרך מלחמה" ואילו היו מבינים שדברי הרמב"ן סובבים על ישראל בגלות היו כותבים "להציל את עצמינו בדרך מלחמה". ויעקב בעצמו בודאי הזמין את עצמו למלחמה ממש, וכמו שכתוב (בראשית לב,ח) "ויירא יעקב מאד ויצר לו" ופרש"י ויירא שמא ייהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים. אבל לישראל בגלות אסור לערוך מלחמות, ולא נשאר לנו כי אם הצד של "לברוח ולהנצל".

בלק תשס"ח

אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת (כד, יז).

האור החיים הקדוש פירש נבואה זו על דרך הגמרא בסנהדרין צח ע"א שיש שני מיני גאולה. כתוב "אני ה' בעתה אחישנה" (ישעיה ס,כב) ופירש הש"ס זכו אחישנה, לא זכו בעתה. אם זכו יבוא משיח "עם ענני שמיא" (דניאל ז, יג) ואם לא זכו יבוא כמו "עני רוכב על חמור" (זכריה ט,ט). אף כאן נתבאר בלעם בשתי לשונות כנגד שני מיני גאולה: "אראנו ולא עתה" – משמע לא עתה אבל קרוב, דהיינו גאולת "אחישנה". "אשורנו ולא קרוב" – היינו גאולה לאחר גלות ארוכה, גאולת "לא זכו". (ובודאי אין הכוונה שיגאלו בלא תשובה, רק שמיחיה יבוא בלא תשובה והוא יכוף את ישראל לעשות תשובה ואח"כ יביא הגאולה, עיין ויואל משה מאמר א סימן מא.) אם זכו, "דרך כוכב מיעקב" – יבוא משיח כמו כוכב מן השמים. ואם לא זכו, תהיה ביאת המשיח באופן של "וקם שבט מישראל" כמו הקמים בדרך הטבע, כעני רוכב על החמור. וכתב האור החיים שאר הפסוק "ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת" וכן שאר הפסוקים שבפרשה זו הן לשני האופנים, בין אם יבוא משיח באופן זכו ובין באופן לא זכו.

יש ציונים שטעו וחשבו שהאור החיים הקדוש מדבר כאן על גאולה טבעית בלא משיח, כמו התגלגלות הענינים שהביאה להקמת המדינה הציונית ומלחמותיה. אבל זה רחוק מהאמת, שהלא האור החיים לא בא אלא לפרש שיש צד שיבוא המשיח כעני רוכב על חמור, ולא דיבר כלל על שום חלק מהגאולה שתהיה קודם ביאת המשיח.

ועוד, שלא כתב האור החיים אלא שאם לא יזכו ישראל לגאולת אחישנה, יבוא משיח בדרך הטבע, אבל מה שיעשה משיח לאחר ביאתו לא יהיה בדרך הטבע, וכמו שאנו רואים שכתב האור החיים שיעשה את שאר הדברים הכתובים במקרא הזה, דהיינו וקרקר כל בני שת, שישלוט על כל העולם כולו, וכי דרך הטבע הוא שישלוט עני הרוכב על חמור על כל העולם כולו?

וכן אנו מוצאים ביציאת מצרים, שבודאי לא היו העשר מכות וקריעת ים סוף בדרך הטבע, ומ"מ התחלת ביאת הגואל היה בדרך הטבע: משה רבינו בא כעני רוכב על החמור, בא לפני פרעה ובקש ממנו בדרך כבוד שישלח את ישראל, ובתחילה שחקו ממנו פרעה ועבדיו וחרטומיו, ולבסוף הראה להם את גבורת ה' ונפלאותיו.

וכן טעו הציונים בהבנת דברי הירושלמי (ברכות דף ד ע"ב): "רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת." הרבה ציונים השתמשו בדברים אלה כיסוד לשיטתם שתהיה הגאולה מעשה ארוך המתחיל קודם ביאת המשיח, בדרך הטבע.

אבל אין שום רמז ומשמעות כאן או במקום אחר שגאולת "קימאה קימאה" הזאת תהיה קודם ביאת המשיח. אלא חז"ל באו ללמד שהגאולה הנעשית ע"י משיח תצטרך להיות בדרגות, קמעא קמעא, כי אורו של משיח נורא הוא מאוד וא"א לסבול אור גדול כזה בפעם אחת, וכמו השמש הזורחת לאט כדי שלא תתרבה האור בפעם אחת ולא תוכל העין לסובלו.

וכמו כן אצל יציאת מצרים היה התחלת ביאת הגואל בדרך הטבע כנ"ל, ואח"כ נתרבה אור גילוי השכינה בעשר המכות, ואח"כ נתרבה האור יותר בקריעת ים סוף וכמו שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, ואח"כ במתן תורה היה האור גדול יותר. ולא היה במציאות שיהיה הכל בפעם אחת, ועל דרך זה יהיה בביאת המשיח שיתגלה האור בכל פעם יותר. אבל בודאי מקודם צריך להיות ביאת המשיח, ואפס בלתך גואלנו לימות המשיח, הוא ולא אחר. (ויואל משה מאמר א סימן ט)

פנחס תשס"ח

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי. (כה, יא)

משמע שאילולא שקנא פנחס היה ח"ו כליה, וכן הוא במדרש רבה סוף פ' בלק מי גרם להקב"ה שתשיב חמתו ולא נתכלו כל ישראל הוי אומר זה פנחס לקיים מה שנאמר ואיש חכם יכפרנה. וזה דבר תימה האם בשביל בועל ארמית אחד יכלה לכל ישראל ח"ו.

ולהלן כתוב "ויכפר על בני ישראל" ופירש הספורנו בעשותו זאת לעיני כולם כדי שיכופר להם על שלא מיחו בפושעים, ולכן הוא ראוי לכהונת עולם אשר בה יכפר בעדם. ובזה מיושב מה שהיה ח"ו גזירת כליה בכולם, בשביל שלא מיחו, וכמו שאמרו בגמרא (שבת נה ע"א) כל שאפשר לו למחות באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, וזה היה קטרוג מדת הדין בחורבן בית ראשון גם על הצדיקים בשביל שלא מיחו.

אבל עדיין אינו מיושב במה נתכפרו כל ישראל מעבירה זו ע"י מעשה פנחס שלא היה אלא מעשה יחידי בלבד, הוא ולא אחר. ומדברי הספורנו משמע שהיה בשביל שעשה לעיני כולם, וכן משמע מדכתיב "בתוכם", אבל מה בכך הא סוף סוף רק פנחס עשה המעשה ולא האחרים.

וצ"ל דע"י שעשה מעשה קנאה זו לעיני כולם בדברים היוצאים מן הלב בהתלהבות עצומה הנכנסים אל הלב הכניס בלבבות בני ישראל קנאה גדולה להתקנאות במעשיו הטובים וקנאת סופרים תרבה חכמה (בבא בתרא כא ע"א), שהבינו הרבה מישראל ונכנס בלבם קנאה גדולה וחרטה על שלא עשו גם המה ככה והיה בלבם הרהורי תשובה עצומים על אותו העון שלא מיחו כדת וכהלכה, ובתשובה זו נתכפרו כולם, וכל זה גרם פנחס בעשותו כזאת לעיני כולם.

ולפ"ז יש לפרש "בקנאו את קנאתי בתוכם" באופן אחר, שבתוכם ממש בפנימיות לבבם הביא קנאה זו, ומתוך כך ויכפר על בני ישראל. (על הגאולה ועל התמורה, סימן קטז)

מטות תשס"ח

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה', איש כי ידור נדר לה' וגו'. (ל,ב-ג)

פרש"י בשם הגמרא בבא בתרא קכ ע"ב שלכל ישראל אמר פרשה זו ולא לראשי המטות בלבד, שנאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטאי חוץ (ויקרא יז,ב) זה הדבר, מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל, אף זו נאמרה לכולן.

אך א"כ למה נזכרו ראשי המטות, והש"ס דרש מכאן דינים, אבל צריכים אנו להבין הפשט הפשוט. ועוד צ"ב למה אנו למדים זה דווקא משחוטאי חוץ, דלכאורה אין שייכות בין נדרים לשחוטאי חוץ. ועוד צ"ב מה היא חשיבות התיבות "זה הדבר" שהגזירה שוה נובעת מהם.

ואמר האדמו"ר מסאטמאר זי"ע שהנה לפעמים היצר מסית את האדם לעבור על רצון בוראו על ידי שמראה ומדמה לו כי אדרבה מצוה גדולה היא, וכגון לענין נדר, אשר לפי מראית העין נראה כי מצוה גדולה היא לעשות לעצמו נדר וסייג באיזה ענין בעבודת ה', אבל אליבא דאמת היא עבירה, וכן קרבן חוץ לבית המקדש אף שלכאורה מצוה גדולה היא להעלות קרבן לה', אבל אליבא דאמת אדרבה חייבים עליה כרת. וחז"ל כווננו לדמיון זה כשאמרו, "כל הנודר כאילו בנה במה, והמשלם נדרו כאילו הקריב עליה קרבן (נדרים כב ע"א). ולכן נקשרו אלו הפרשיות ע"י התיבות "זה הדבר" כלומר זה הדבר אשר צוה ה', זה ולא אחר. אל תוסיף על דיני התורה הקדושה באיסורים חדשים או בהבאת קרבנות מחוץ לבית המקדש.

ולכן נזכרו כאן ראשי המטות, שלפעמים היצר מבלבל אותנו ואינו ברור לנו מה היא מצוה ומה היא עבירה, ואז חובתינו לפנות אל ראשי המטות, הם גדולי הדור, ולשאול מהם, וכמו שיאמרו כן נעשה. (תורות ועובדות מבית רבותינו, עמוד שלט)

מסעי תשס"ח

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה (לג,ג).

הרמב"ן בפירושו על התורה ובספר המצות כתב שפסוק זה הוא מצות עשה, ודלא כרש"י שכתב שהוא הבטחה. וכתב הרמב"ן שמצות ישוב ארץ ישראל היא מהתרי"ג מצות ולכן אמרו חז"ל במסכת סוטה (מד ע"ב) שמלחמת יהושע עם הכנענים היא מלחמת מצוה.

אבל הרמב"ם לא מנה את ישוב ארץ ישראל בין התרי"ג מצות. ב"בעקבי הצאן" של שנת תשס"ו הבאנו את דעת המגילת אסתר בשיטת הרמב"ם, ופירוש המנחת אלעזר עליו. בשנה זו נעיין בדעת אד"ת בשיטת הרמב"ם, דעת רבי יצחק אייזיק מקאמארנא זצ"ל (תקס"ו-תרע"ד).

רבי יצחק אייזיק סובר שביסוד הדברים הרמב"ם מסכים להרמב"ן שיש מצות עשה לרשת ארץ ישראל ולא לעזבה ביד גוים ולא להניחה שממה. אבל לדעת הרמב"ם אין למנות מצוה זו בין התרי"ג מצות, לפי שלא יבוא למנין רק מצות שיש כח ביד אנושי לקיים, אבל מצוה שצריך עזר אל-הי ונבואה לא יבוא למנין. ולמשל הנבואה היא שורש גדול בדת ישראל, אבל לא מצינו מצוה שיהיה אדם נביא או בעל רוח הקודש, שהאיך יצוה לנו הא-ל ב"ה מצוה שאין בידינו לקיים אותה אם לא בעזר אל-הי.

ואף כאן כיבוש ארץ ישראל בכל ימות העולם לא היה דבר שישראל יוכלו לעשות בעצמם בכל עת שרוצים, אלא היו צריכים לשמוע ציווי מפי נביא. כל הכיבושים של יהושע, דוד, ובנין בית שני תחת עזרא ואנשי כנה"ג – כולם נעשו ע"פ נבואה. אבל בלי נבואה אסור לנו לעשות שום מלחמה וכיבוש, ואדרבה אנו מושבעין שלא למרוד במלכות, אלא נקבל הגלות באהבה עד בוא יבוא משיח צדקנו, וזה לא יהיה בדרך הטבע אלא

בכמה אותות ומופתים משונים ונפלאות. וזה לא יבוא במנין המצות, כי המצות נתנו לבשר ודם ולא לנביאים המשנים הטבע, אלא לכל ישראל בשוה (אוצר החיים קיצור התרי"ג מצות דף נ"ט).

ואף שהביא הרמב"ם (הל' מלכים יב,ב) מאמר הגמרא (שבת סג ע"א) שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, פירש המנחת אלעזר (ח"ה סימן ט"ז) דהיינו שלאחר ביאתו לא יהיו נסים, אבל בודאי דביאת משיח צדקינו וישיבתו על כסא מלכותו לא יהיה בדרך הטבע כמו שהיה מקודם בבית ראשון ובפרט בבית שני, רק כמ"ש הרמב"ם שם שתהיה ביאתו ע"פ הנביא מפי ה' ויכוף כל ישראל לילך בתורה ולחזק בדיקה (הל' מלכים יא,ד), מה שא"א לעשות בדרך הטבע. וגם יתייחסו כל ישראל על פי מלך המשיח ברוח הקודש שתנוח עליו ומודיע זה משבט פלוני וזה משבט פלוני (הל' מלכים יב,ג). והוא עצמו יהיה נביא קרוב למשה רבינו (הל' תשובה ט,ב) ויקראו כל הגוים בשם ה' ויבואו לשמוע את דבריו (שם).

והחילוק בין שיטת המנחת אלעזר לשיטת רבי יצחק אייזיק מקאמארנא הוא, שלפי המנחת אלעזר כיבוש ארץ ישראל היה בשנים קדמוניות מצוה הנתונה לעם ישראל לקיים בדרך הטבע ככל המצות, אלא שבימות המשיח לא יקוים בדרך הטבע, ולכך חשוב מצוה לשעה ולא לדורות, ולכך אינו נמנה בין התרי"ג. אבל רבי יצחק אייזיק סובר שאפילו בשנים קדמוניות לא חשיב מצוה שאפשר לעשותה בדרך הטבע, כיון שצריך ציווי נביא.

דברים תשס"ח

רב לכם טוב את ההר הזה פנו לכם צפונה, ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו... אל תתגרו בם... (ב,ג-ה)

המדרש תנחומא מביא על פסוקים אלה את שלש השבועות שהשביע הקב"ה את ישראל בשיר השירים. לדעת התנחומא, שלש השבועות הן: שלא יגלו את הקץ, שלא ידחקו את הקץ, ושלא ימרדו על המלכות. התנחומא גם מביא נוסח של העונש על עבירת השבועות, שהוא שונה קצת מנוסח הגמרא: "אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם מקיימין את השבועות מוטב ואם לאו אני מתיר בשרכם כצבאות וכאילות שאין להם דורש ומבקש, כך לא אדרוש את דמכם."

בתנחומא שהוציא לאור ר' שלמה בובר בשנת תרמ"ה מכתב יד, יש איזה שורות נוספות בענין השבועות. לפי גירסה זו יש ד' שבועות במקום ג', לפי שמונה את הפסוק בשיר השירים ה,ח כאחת מן השבועות. הד' שבועות הן: שלא ידחקו את הקץ, וכשיעלו מן הגלות שלא יעלו המונים המונים, ושלא ימרדו על המלכות, ושלא יגלו מסטורין שלהם.

בגמרא (כתובות קיא ע"א) הגירסה היא שלא יעלו בחומה, והבינו רוב המפרשים דהיינו שלא יעלו בהמון עם אפילו ברשות המלכות השולטת על ארץ ישראל. אמנם יש דעת יחיד של האבני נזר שהשבועה אוסרת רק כיבוש בדרך מלחמה או עלייה בלי רשות המלכות השולטת. משורות אלה בתנחומא של בובר, ספר שחובר קודם לחתימת התלמוד בבלי, יש להוכיח כדעת הרוב שכל עלייה בהמונים אסורה. ובודאי המדינה הציונית, שנתיסדה ע"י כיבוש מלחמה ועל חרבה תחיה עד היום הזה, עוברת על השבועות לכל הדעות.

ואתחנן תשס"ח

משא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות (ישעיה כב,א).

הגמרא בתענית (כט ע"א) מפרש שפסוק זה מדבר על חורבן בית המקדש. גיא חזיון הוא ירושלים, מקום שנאמרה עליו חזיונות הרבה. כשחרב הבית בראשונה נתקצו כיתות כיתות של פרחי כהונה ומפתחות ההיכל בידן ועלו לגג ההיכל ואמרו לפניו רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנים יהיו מפתחות מסורות לך וזרקום כלפי מעלה ויצתה כעין פיסת יד וקיבלתן מהם והם קפצו ונפלו לתוך האור.

רבי אברהם ליכטענשטיין זצ"ל, מחבר ספר כנפי נשרים, היה אב"ד פראשניץ בפלך פלאצק, פולין, במאה הששית. בפירושו מגדנות אברהם על שיר השירים, השתמש במעשה זה מהגמרא בתענית לפרש את השבועות שהשיבוע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ ושלא יעלו בחומה:

"חלילה להם לישראל בגלות לעשות השתדלות ביד חזקה אם עפ"י מלכי אוה"ע ושרים, או ילכו בחומה, כולם כאחד ואיש לאחיו יחזק באו ונלכה לירושלים ביד חזקה ולבנות בהמ"ק, או נפייס להמלך תוגר בדמים עד כי ימכור לנו כל מדינת א"י להיות לנו כמקדם, ונבנה בית ונקריב קרבנות אבל חלילה לנו זאת! עד יערה רוח חסד ממרום וישלח ישועה ע"י משיחו ובהרשאה ממלך יושב מרום. וזה נודע לנו מן פס-יד אשר קבל המפתחות מאתנו.

והוא דומה ממש למי שרוצה לילך לבית והבית נעול, ודומה לו כמי שאין בעלים לבית, ואם רוצה לפתוח בחזקה ולשבור את הדלת, אומרים לו שוטה עמוד! הרי יש בעלים להבית והמפתחות בידם ואתה רוצה ליכנס ביד חזקה? הרי אתה נתפס כגנב, המתן עד שיבא בעל המנעול ויתן לך המנעול ותפתח את הבית. כן אחר שמן השמים ירדו וקבלו המפתחות, איך יעלה בלבבנו לעלות בחומה בלי רשות מן השמים? וצריכים אנחנו להמתין עד כי יבא בעל המפתח וימסור לנו המפתח, ואז נעלה לציון ברנה.

באותו מעמד השבועה היו ג"כ בנות ירושלים, אלו אומות העולם, שלא יכבידו עול הגלות עליכם, וזהו פירוש הפסוקים. כנסת ישראל אומרת להקב"ה: "תהא שמאלו תחת לראשי – היינו השפעת הנבואה כמקדם – וימינו תחבקני." הקב"ה משיב לה: "מה לכם לבקש עוד ממני, ראו גודל אהבתי אליכם, שכבר השבעתי את בנות ירושלים – אומות העולם – שלא יכבידו עול הגלות עליהם, וא"כ מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ – מה תתחזקו בבקשה למהר השפעת נבואה ולעורר האהבה, טוב המתינו עד שתחפץ עד כי יהי' החפץ והרצון מכל פמליא של מעלה.

עקב תשס"ח

ולמדתם אותם את בניכם לדבר במ בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (יא,ט).

בניכם ולא בנותיכם - מכאן למדו חז"ל (קידושין כט ע"ב) שאנשים חייבים בתלמוד תורה ולא נשים. אבל נשים יש להן שכר כשמגדדות שינה מעיניהן בשביל תלמוד תורה של בעליהן, וכמו שלמדו (כתובות סב ע"א) מהפסוק בתהלים קכז,ב: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שינה. והש"ס מפרש: שוא לכם בעלי אומניות המשכימים ועובדים שעות ארוכות על הפרנסה, אוכלים לחם בטורח, שהרי הקב"ה נותן פרנסה לאלה היושבים ולומדים תורה ומגדדים שינה מעיניהם כדי ללמוד בלילות, ולא הגברים בלבד אלא אף נשותיהם המגדדות שינה מעיניהן כדי לחכות לבעליהן הבאים מבית המדרש, ועי"ז באות לחיי העולם הבא.

רבינו משה טייטלבוים זצ"ל מאוהלי, הישמח משה, נתן פירוש אחר למקרא זה בספרו תפלה למשה על תהלים. מצינו "קום" בלשון קימה מהגלות וכדכתיב "נפלה לא תוסיף, קום בתולת ישראל" (עמוס ה,ב). וא"כ "משכימי קום" היינו אלה הממהרים את הגאולה לפני זמנה ודוחקים את הקץ. ובאמת הם מאחרים את הגאולה על ידי מעשיהם.

ואף שקצת פתאים יאמרו שמצוה הם עושים בשקרותם, כדי לעורר לב ישראל שמסיחין דעתם מהגאולה. אבל שקר בפיהם! כי ישראל מאמינים בני מאמינים הם, רק שמסיחין דעתם מזכור במחשבתם, מחמת שהם ישינים בהגלות, ונשכח מאתם כמו שנשכח מן הישן, ואדרבה זה מקרב הגאולה, כמאמרם ז"ל (סנהדרין צ"ז ע"א) אין משיח בא אלא בהיסח הדעת.

ובזה יש לפרש את הפסוק: "שוא לכם משכימי קום", רצ"ל שהם משכימין ה"קום" הרומז על הגאולה בשקר ובהבל קודם זמנו, ועי"ז בעוה"ר "מאחרי שבת", כי מאריכין הגלות. ושמא יאמרו הרשעים כי בזה מעוררין ישראל מהסיח דעתם מהגאולה, לזה אמר "כן יתן" הגאולה באמת "לידידו" ישראל "שנה", בעת שהם ישינים ומסיחים דעתם כאמרם ז"ל, ואתם הרשעים מה לכם, והבן כי זה רמז אמיתי שרמז דוד המלך ע"ה ברוח קדשו.